

A Dictionary of

Buddhist technical terms

Kenjiu Kasawara F. Max Müller

Ancient Buddhist literature of Hinayana (Smaller Vehicle) is couched in Pali language, the use of which is restricted to a limited circle of Buddhists. The language contains a large number of technical terms which are not easily intelligible to the student and scholar of Buddhist religious thought.

The need for a dictionary of Buddhist technical terms was felt as early as the time of Nāgārjuna who compiled a list of technical terms and arranged it in different sections. His *Kos'a* solved some of the greatest difficulties experienced by the students of Buddhist studies to understand Buddhist literature.

The work of Nāgārjuna was made a basis for his research by the Buddhist scholar Kenjiu Kasawara who worked at Oxford under the guidance of Prof. F. Max Müller. The work prepared so metaculously by Kenjiu could not be published in his lifetime. It was edited, later on, by Prof. Max Müller out of his love for that young scholar and for the benefit of Buddhist world.

The work contains exhaustive critical notes and translation with detailed references, titles of sections alphabetically arranged and Index of words occurring in the text. The annotations are of great value. They are derived from ancient Tibetan, Chinese and Pali sources. They will be of great use to the student and scholar of Buddhist literature.

Rs. 100 (Indian)
US \$ 30 (Export)

Buddhist Technical Terms

An ancient Buddhist text ascribed to Nāgārjuna

Annotated by
Kenjiu Kasawara

EDITED BY
F. Max Müller
and
H. Wenzel

Orient Publications
DELHI

संस्कृत भाषा का विकास

संस्कृत भाषा का विकास

First Published 1885
Reprinted 1984

Published by K.L. Rajpal for Orient Publications,
114 Surya Niketan, Delhi 110092 and printed at
Pearl Offset Press, 5/33 Kirti Nagar Indl. Area, New Delhi, 110015.
Printed in India.

॥ ¹नमो रत्नचयाय ॥

रत्नचयं नमस्कृत्य सर्वसत्त्वहितोदयं ।
कथ्यते मोहनाशाय धर्मसारसमुच्चयः ॥

I. तच्च ³प्रथमं तावच्चीणि रत्नानि । तद्यथा ॥
बुद्धो धर्मः संघश्चेति ॥

II. ⁴चीणि यानानि ॥
श्रावकयानं ⁵प्रत्येकबुद्ध्ययानं महायानं चेति ॥

III. ⁶पंच बुद्धाः । तद्यथा ॥
वैरोचनोऽस्योभ्यो रत्नसंभवोऽमिताभोऽमोघसिद्धिश्चेति ॥

I.=India Office Library MS. C.=Cambridge MS. F.=Cambridge Fragment
[Add. 1701. 2]. Ch. V.=the Chinese Version.

¹ F.

॥ नमो बुद्धाय ॥

तथागतं नमस्कृत्य धर्मकायप्रभाकरं ।
अनंतबुद्धवीराणामुच्यते धर्मसंग्रहं ॥

प्रथमं रत्नत्रयशरणं तद्यथा बु०

² I. and C. read °मुच्यते.

³ C. omits प्रथमं.

⁴ I. only omits this section.

⁵ C. प्रत्येकयानं.

⁶ The sections from the 3rd to the 13th are not found in C. F.
nor in the Ch. Version.

IV. ¹चतस्रो देव्यः । तद्यथा ॥

²रोचनी मामकी ³पांडुरा तारा चेति ॥

V. पंच रक्षाः । तद्यथा ॥

प्रतिसरा ⁴साहस्रप्रमर्दनी मारीची ⁵मंचानुसारिणी शीतवती
चेति ॥

VI. सप्त तथागताः । तद्यथा ॥

विपश्यी शिखी विश्वभूः ऋकुच्छंदः कनकमुनिः काश्यपः शाक्य-
मुनिश्चेति ॥

VII. ⁶चत्वारो लोकपालाः । तद्यथा ॥

धृतराष्ट्रो विरूपाक्षो ⁷विरूढकः कुवेरश्चेति ॥

VIII. अष्टौ लोकपालाः । तद्यथा ॥

इंद्रो यमो वरुणः कुवेर ईशानोऽग्निर्नैऋतो वायुरिति ॥

IX. दश लोकपालाः ॥

⁸अष्टलोकपालाधिकमूर्ध्वं ब्रह्माधः कृष्णः ॥

X. चतुर्दश लोकपालाः । तद्यथा ॥

दशलोकपालसकलं चंद्रः सूर्यः पृथ्व्यसुरः ॥

¹ I. reads चतुर्देवी. ² A marginal note in I. gives रोच लोच दीप्तौ । ³ I. reads पांडरा.

⁴ I. °प्रमहनी. ⁵ I. °सारनी. ⁶ The MSS. read चतुर्लोकपालाः. Grammatical mistakes of this character have been corrected, without giving all the various readings.

⁷ I. विरुधक. ⁸ I. नैऋत्य. ⁹ I. °पाराधिक ऊ°.

XI. दश क्रोधाः । तद्यथा ॥

यमांतकः प्रज्ञांतकः पद्मांतको विघ्नांतकोऽचरट्किराजो नी-
लदंडो महाबल उष्णीषश्चक्रवर्ती संभराजश्चेति¹ ॥

XII. अष्टौ बोधिसत्त्वाः । तद्यथा ॥

मैत्रेयो गगनगंजः समंतभद्रो वज्रपाणिर्मज्जुश्रीः ²सर्वनि-
वरणविष्कंभी क्षितिगर्भः खगर्भश्चेति ॥

XIII. ³षड्योगिन्यः । तद्यथा ॥

वज्रवाराही यामिनी ⁴संचारणी संचासनी चांडिका चेति ॥

XIV. ⁵सप्तविधानुत्तरपूजा । ⁶तद्यथा ॥

वंदना पूजना पापदेशनानुमोदनाध्येषणा बोधिचित्तोत्पादः
परिणमना चेति ॥

¹ I. संभरा°. ² I. °विष्कंभी. ³ I. °योगिनी । त°. ⁴ I. संचारनी. ⁵ C. सप्तवि-
धानोत्तरपूजा ॥ सर्वेष्टेवाणुसंस्थेष्ट प्रणामैः प्रणमाम्यहमित्यादिकं वंदना ॥१॥ मया बालेन मूढेन
यत्किंचित्पापमाचितमित्यादिकं पापदेशना ॥२॥ अपायदुःखविश्रामं सर्वसत्त्वैः कृतं शुभमि-
त्यादिकं पुण्यानुमोदना ॥३॥ रत्नत्रयं मे शरणमिति त्रिशरणगमनं ॥४॥ अद्य मे सफलं जन्मेत्या-
दिकं बोधिचित्तोत्पादः ॥५॥ इति सप्तविधानोत्तरपूजा ॥ बोधिचर्यावतारादिग्रंथे लिखितं ॥
As is seen, C. gives only a fivefold Pūgā; I. and F. give only six; I. वंदना, पापदे-
शना, अनुमोदना, त्रिशरणगमनं, अध्येषणा, बोधिचित्तोत्पाद; and F. वंदना, देशना, पूजना,
अनुमोदना, अध्येषणा, परिणामना चेति ॥ The list given in the text is in accordance
with that in the Chinese Version, in which, as in F., पूजना is substituted for
त्रिशरणगमनं. ⁶ C. and F. omit तद्यथा.

XV. ¹त्रीणि कुशलमूलानि ॥

बोधिचित्तोत्पाद आशयविशुद्धिरहंकारममकारपरित्यागश्चेति ॥

²XVI. चत्वारो ब्रह्मविहाराः ॥

मैत्री करुणा मुदितोपेक्षा चेति ॥

³XVII. षट् पारमिताः ॥

दानपारमिता शीलपारमिता क्षांतिपारमिता वीर्यपारमिता ध्यानपारमिता प्रज्ञापारमिता चेति ॥

XVIII. दश पारमिताः ॥

⁴षट्पारमितासकलमुपायं प्रणिधिर्बलं ज्ञानं चेति ॥

XIX. चत्वारि ⁵संयहवस्तूनि ॥

दानं ⁶प्रियवचनमर्थचर्या ⁷समानार्थता चेति ॥

XX. पंचाभिज्ञाः ॥

दिव्यचक्षुर्दिव्यश्रोत्रं ⁸परचित्तज्ञानं पूर्वनिवासानुस्मृतिर्चर्चुद्धिश्चेति ॥

¹ त्रीणि मूलानि F. and Ch. Version, 'Three Roots.' ² In C. and Ch. V. this section is placed before section 19. ³ This section is omitted in F. and Ch. V. ⁴ I. °मिता-

सउपर, which seems intended for °मितासकलं; but C. and F. omit this word, and enumerate from दानपारमिता to प्रज्ञा, which is directly followed by उपाय and the other three Pāramitās. ⁵ F. °वस्तूनि तद्यथा दा°. ⁶ I. प्रियवरणं. ⁷ I. समानार्थं. F. समनार्थता. ⁸ I. °श्रोत. ⁹ I., C. परिचि°. F. परचित्ताभिज्ञं शुद्धिपादश्चेति.

XXI. चत्वार्यार्यसत्यानि । ¹तद्यथा ॥

²दुःखं समुदयो निरोधो मार्गश्चेति ॥

XXII. पंच स्कंधाः ॥

³रूपं वेदना संज्ञा ⁴संस्कारा विज्ञानं चेति ॥

XXIII. लोकोत्तरपंचस्कंधाः ॥

शीलसमाधिप्रज्ञाविमुक्तिविमुक्तिज्ञानदर्शनस्कंधा इति ॥

⁵XXIV. द्वादशायतनानि ॥

चक्षुः⁶श्रोत्रघ्राणजिह्वाकायमनआयतनानि रूपगंधशब्दरस-
स्पर्शधर्म⁷आयतनानि चेति ॥

XXV. अष्टादश धातवः ॥

चक्षुः⁸श्रोत्रघ्राणजिह्वाकायमनो⁹रूपगंधशब्दरसस्पर्शधर्म¹⁰धातव-
श्चक्षुर्विज्ञान¹¹श्रोत्रविज्ञानघ्राणविज्ञानजिह्वाविज्ञानकायविज्ञान-
मनोविज्ञानधातवश्चेति ॥

¹ I. omits तद्यथा. ² F. adds the word सत्य to each of the four words. ³ F. adds स्कंध to each of the five words.

⁴ I. संस्कारविज्ञाना चेति and C. संस्कारविज्ञानाश्चेति.

⁵ I. and C. विमुक्तिज्ञानस्कंध; F. inserts दर्शन between ज्ञान and स्कंध, which reading is correct.

⁶ F. and Ch. V. leave out from sect. 24 to sect. 41.

⁷ I. श्रोत्र.

⁸ I., C. मनआयतनं रूपं.

⁹ I., C. धर्मधातु आयतनश्चेति.

¹⁰ श्रोत्र.

¹¹ मन

आयतनं रूपगंधशब्दरस, &c.

¹² I., C. धर्मधातु च.

¹³ C. left out.

¹⁴ I. मनविज्ञान चेति.

¹XXVI. तच्चैकादश रूपस्कंधाः ॥

चक्षुः ²श्रोत्रं घ्राणं जिह्वा कायो रूपं शब्दो गंधो रसः
स्पर्शो विज्ञप्तिश्चेति ॥

XXVII. वेदना त्रिविधा ॥

³सुखा दुःखादुःखासुखा चेति ॥

XXVIII. संज्ञास्कंधः ॥

⁴निमित्तोद्ग्रहणात्मिका ॥

XXIX. संस्कारा द्विविधाः ॥

तत्र ⁵चित्तसंप्रयुक्तसंस्काराः चित्तविप्रयुक्तसंस्काराश्चेति ॥

XXX. चित्तसंप्रयुक्तसंस्काराश्चत्वारिंशत् । तद्यथा ॥

⁶वेदना संज्ञा ⁷चेतना ⁸छंदः स्पर्शो मतिः स्मृतिर्मनस्कारो
ऽधिमोक्षः समाधिः श्रद्धाप्रमादः ⁹प्रश्रब्धिरुपेक्षा हीरपत्रपा-
लोभोऽद्वेषोऽहिंसा वीर्यं मोहः ¹⁰प्रमादः ¹¹कौसीद्यम¹²श्राद्धं स्त्या-
नमौ¹³द्वत्यमहीकतानपत्रपा क्रोध ¹⁴उपनाहः ¹⁵शाठ्यमीर्ष्या ¹⁶प्रदा-
नो म्रक्षो मात्सर्यं माया मदो विहिंसा ¹⁷वितर्को विचारश्चेति ॥

¹ This section is omitted in C.

² I. श्रोत्रं घ्रा°, read श्रोत्रः or श्रोत्रं.

³ C. सुखा-

दुःखासुखाश्चेति.

⁴ I. निमित्तो°.

⁵ C. omits these two long words, and passes from

तत्र to the title of the next section.

⁶ Left out in I.

⁷ Left out in C.

⁸ C. छंप.

⁹ I., C. प्रसब्धि.

¹⁰ I., C. प्रमादः.

¹¹ I., C. कौसीत्यं.

¹² I. श्रद्धाद्व. C. श्रद्धाद्वं.

¹³ I. उद्व्यव and C. उद्व्यव.

¹⁴ I. उपानह.

¹⁵ I. भार्य and C. सार्थं.

¹⁶ I. प्रदान; C. प्रदानः; Mahāvvyutpatti प्रदाशः; and Abhidh. Vyākhyā, fol. 107 a, l. 2, प्रहास.

¹⁷ I., C. वितर्कः सविचारश्चेति; Mahāvvyutpatti वितर्को विचारः.

XXXI. तत्र चित्तविप्रयुक्तसंस्कारास्त्रयोदश ॥

प्राप्तिरप्राप्तिः ¹सभागतासंज्ञिकं समाप्तिजीवितं जातिर्जरा
स्थितिरनित्यता नामकायः पदकायो ²व्यंजनकायश्चेति ॥

XXXII. त्रीण्यसंस्कृतानि । तद्यथा ॥

आकाशः प्रतिसंख्यानिरोधोऽप्रतिसंख्यानिरोधश्चेति ॥

XXXIII. षड् विषयाः । तद्यथा ॥

रूपं शब्दो गंधो रसः स्पर्शो ³धर्मश्चेति ॥

XXXIV. तत्र रूपं विषयस्वभावं ॥

नीलं पीतं लोहितमवदातं ⁴हरितं दीर्घं ह्रस्वं परिमंडलमुन्न-
तमवन्नतं ⁵सातं विसातंमच्छं धूमो रजो महिका छायातप आलो-
कोऽंधंकारश्चेति ॥

XXXV. अष्टाविंशतिविधः शब्दः ॥

¹⁰सप्त पुरुषवाक्छब्दाः सप्त पुरुषहस्तादिशब्दाः । एत एवं
मनोज्ञभेदेनाष्टाविंशतिः ॥

¹ I., C. संतागता. ² °का याश्चेति. ³ From शेति of धर्मश्चेति down to परि of परिमंडलं the words are left out in I. ⁴ Mahāvvyutpatti has वृत्तं for हरितं. ⁵ उन्नत is left out in C. ⁶ I., C. अनतं. ⁷ Mahāvvyutpatti has शातं विशातं. ⁸ It ought to be अंध; see Mahāvvyutpatti. ⁹ C. गंधंकारश्चेति. ¹⁰ It was probably intended to write मनोज्ञामनोज्ञभेदेन. I. reads अष्टविध शब्द ॥ तद्यथा ॥ सत्यपुरुषवाक् शब्द सत्यं पुरुषहस्तादिशब्दं ॥ एतत्रच मनोज्ञभेदेनाष्टाविंशतिः ॥ C. reads अष्टविधशब्दं ॥ तद्यथा ॥ सत्यपुरुषवाक्छब्दः । सत्यं पुरुषहस्तादिशब्दः ॥ एत एवं मनोज्ञभेदेनाष्टाविंशतिः ॥

XXXVI. रसः षड्विधः । तद्यथा ॥

मधुरोऽम्लो लवणः कटुस्तिक्तः कषायश्चेति ॥

XXXVII. चत्वारो गंधाः । तद्यथा ॥

सुगंधो दुर्गंधः समगंधो विषमगंधश्चेति ॥

XXXVIII. एकादश ¹स्मष्टव्यानि ॥

पृथ्वापस्तेजो वायुः ²स्रष्टव्यं कर्कशत्वं लघुत्वं गुरुत्वं शीतं
³जिघत्सा पिपासा चेति ॥

XXXIX. पंच महाभूतानि ॥

पृथ्वापस्तेजो वायुराकाशश्चेति ॥

XL. पंच भौतिकानि ॥

रूपं शब्दो गंधो रसः स्पर्शश्चेति ॥

XLI. 'विंशतिः शून्यताः । तद्यथा ॥

अध्यात्मशून्यता बहिर्धाशून्यताध्यात्मबहिर्धाशून्यता शून्यता-
शून्यता महाशून्यता परमार्थशून्यता संस्कृतशून्यतासंस्कृतशून्य-

¹ I. षड्विधानि. C. षड्विधानि.

² I. स्रष्टव्यं. C. स्रष्टव्यं.

³ I., C. जिघत्सा.

⁴ The list given here is that of MS. I. MS. C. has only eighteen against the given number in the title. Further, the order of the words in C. is different from that of I. We miss in C. प्रकृतिशून्यता and स्वभावशून्यता, and we find सुलक्षणशून्यता, for भावशून्यता in I. But 'the eighteen Śūnyatās' are better known than 'the twenty,' and the Chinese Version actually gives the title 'Eighteen Śūnyatās.' The Fragment does not give this section at all.

तात्पर्यतशून्यतानवराग्रशून्यतानवकारशून्यता प्रकृतिशून्यता सर्व-
धर्मशून्यता लक्षणशून्यतालक्षणशून्यता भावशून्यताभावशून्यता
स्वभावशून्यताभावस्वभावशून्यता परभावशून्यता चेति ॥

XLII. द्वादशांगप्रतीत्यसमुत्पादाः ॥

अविद्या संस्कारा विज्ञानं नामरूपं षडायतनं स्पर्शो वेदना
तृणोपादानं भवो ²जातिर्जरामरणं शोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्यो-
पायासाश्चेति ॥

XLIII. सप्तचिंशब्बोधिपाक्षिका धर्माः ॥

चत्वारि स्मृत्युपस्थानानि ॥४॥ चत्वारि सम्यक्प्रहाणानि ॥८॥
चत्वार ऋद्धिपादाः ॥१२॥ पंचेन्द्रियाणि ॥१७॥ पंच बलानि ॥२२॥
सप्त बोध्यंगानि ॥२९॥ आर्याष्टांगिकमार्गश्चेति ॥३७॥

XLIV. ¹तत्र कतमानि स्मृत्युपस्थानानि । तद्यथा ॥

काये ⁵कायानुदर्शस्मृत्युपस्थानं ⁶वेदनायां वेदनानुदर्शस्मृत्यु-
पस्थानं ⁷चित्ते चित्तानुदर्शस्मृत्युपस्थानं ⁸धर्मे धर्मानुदर्शस्मृत्युप-
स्थानं ॥

¹ C. उपादानः. ² I. deest. ³ C. दुर्मनश्चेति ॥ F. omits the words
शोक &c., and adds °मरणमिति ॥ सर्वविधं यद् द्वादशांगं ज्ञातव्यं ॥ ⁴ F. reads
तत्र चत्वारि स्मृ. ⁵ I. °ये कायानुदर्शस्मृ. C. °ये कायानुस्मृ. F. °ये कायानुदर्शस्मृ.
This अनुदर्शी or अनुदर्शे answers to the Pāli form Kāyānupassanā sati. ⁶ I. एव
वेदनास्मृ. C. एवं वेदनानुस्मृ. F. वेदनायां वेदनानुदर्शस्मृ. ⁷ I., C. चित्तस्मृ.
F. चित्ते चित्तानुदर्शस्मृ. ⁸ I., C. धर्मस्मृ. F. धर्मे धर्मानुदर्शस्मृ.

XLV. ¹ कतमानि चत्वारि सम्यक्प्रहाणानि । तद्यथा ॥

उत्पन्नानां कुशलमूलानां संरक्षणं । अनुत्पन्नानां समुत्पादः ।
² उत्पन्नानामकुशलानां धर्माणां प्रहाणं । अनुत्पन्नानां पुनरनु-
 त्पादश्चेति ॥

XLVI. चत्वार ऋद्धिपादाः । तद्यथा ॥

छंदसमाधि³प्रहाणाय ⁴ संस्कारसमन्वागत ऋद्धिपादः । एवं
 चित्त ऋद्धिपादः । वीर्यं ऋद्धिपादः । मीमांसासमाधिप्रहाणाय
 संस्कारसमन्वागत ऋद्धिपादश्चेति ॥

XLVII. पंचेन्द्रियाणि । तद्यथा ॥

श्रद्धासमाधिवीर्यस्मृतिप्रज्ञेन्द्रियं चेति ॥

⁵ XLVIII. पंच बलानि ॥

श्रद्धावीर्यस्मृतिसमाधिप्रज्ञाबलं चेति ॥

XLIX. सप्त बोध्यंगानि । तद्यथा ॥

⁶ स्मृतिसंबोध्यंगं धर्मप्रविचयसंबोध्यंगं वीर्यसंबोध्यंगं ⁷ प्रीति-
 संबोध्यंगं ⁸ प्रश्रविसंबोध्यंगं ⁹ समाधिसंबोध्यंगमुपेक्षासंबोध्यंग-
 मिति ॥

¹ F. चतुःसम्यक्प्रहाणानि । तद्यथा । अनुत्पन्नानां पापकानां विरमणाय । उत्पन्नानां परि-
 हरणाय । अनुत्पन्नानां कुश[ल]मूलानमुत्पादनाय उत्पन्नानां कुशलमूलानां बुद्धत्वं परिणामनाय
 भवति । ² I. उत्पन्नानां कुशलानां धर्मानां प्रहाणां । ³ C. प्रहाणाय. ⁴ I. संस्का-
 रसमारोपणता ऋ०. F. enumerates the principal words only, thus छंदचित्तवीर्यमीमांसा ।

⁵ This section is left out in C. ⁶ I. स्मृतिबोध्यं०. ⁷ I. प्रतिसं०.

⁸ C. प्रश्रवणाधिसंबो०. I. प्रमुचिसं. ⁹ Here ends the Fragment.

L. ¹आर्याष्टांगिकमार्गः ॥

सम्यग्दृष्टिः सम्यक्संकल्पः सम्यग्वाक् सम्यक्कर्मतः सम्यगा-
जीवः सम्यग्व्यायामः सम्यक्स्मृतिः सम्यक्समाधिश्चेति ॥

²एते सप्तत्रिंशद्वोधिपाक्षिका धर्माः ॥

LI. चतस्रः प्रतिसंविदः । तद्यथा ॥

धर्मप्रतिसंविद³र्थप्रतिसंविन्निरुक्तिप्रतिसंविप्रतिभानप्रतिसं-
विच्चेति ॥

LII. चतस्रो ⁴धारण्यः । तद्यथा ॥

आत्मधारणी ग्रंथधारणी ⁵धर्मधारणी मंत्रधारणी चेति ॥

LIII. चत्वारि ⁶प्रतिशरणानि । तद्यथा ॥

अर्थप्रतिशरणता न व्यंजनप्रतिशरणता । ज्ञानप्रतिशरणता
न विज्ञानप्रतिशरणता । नीतार्थप्रतिशरणता न नेयार्थप्रतिश-
रणता । धर्मप्रतिशरणता न पुद्गलप्रतिशरणता चेति ॥

LIV. षडनुस्मृतयः ॥

बुद्धानुस्मृतिर्धर्मानुस्मृतिः संघानुस्मृतिस्त्यागानुस्मृतिः शी-
लानुस्मृतिर्देवानुस्मृतिश्चेति ॥

¹ I. °आस्तांगा मार्गः.

² C. omits एते सप्तत्रिं and reads शद्वोधि°.

³ Left out in I.

⁴ I. धारणाणी ।

⁵ Left out in C.

⁶ I. पतिसरणानि ॥

LV. चत्वारि धर्मपदानि । तद्यथा ॥

अनित्याः सर्वसंस्काराः । दुःखाः सर्वसंस्काराः । ¹निरत्मानः
सर्वसंस्काराः । ²शांतं निर्वाणं चेति ॥

LVI. दशाकुशलानि । तद्यथा ॥

³प्राणातिपातोऽदत्तादानं ⁴काममिथ्याचारो मृषावादः पैशुन्यं
पारुष्यं संभिन्नप्रलापोऽभिध्या व्यापादो मिथ्यादृष्टिश्चेति ॥

LVII. गतयः षट् । तद्यथा ॥

नरकस्तिर्यक् प्रेतोऽसुरो ⁵मनुष्यो देवश्चेति ॥

LVIII. षड् धातवः ॥

पृथ्व्यापस्तेजो वायुराकाशो ⁷विज्ञानं चेति ॥

LIX. अष्टौ विमोक्षाः । तद्यथा ॥

⁸रूपी रूपाणि पश्यति शून्यं । ⁹अध्यात्मारूपसंज्ञी बहिर्धारू-
पाणि पश्यति शून्यं । ¹⁰आकाशानन्त्यायतनं पश्यति शून्यं । विज्ञा-
नानन्त्यायतनं पश्यति शून्यं । आकिंचन्यायतनं पश्यति शून्यं ।

¹ I. निरात्मनः सर्वधर्माः.

² I. °निर्वाणश्चे°. C. °निर्वाणाश्चे°.

³ I. प्राणाति°.

⁴ I. कायमि°.

⁵ I. तिर्जकः.

⁶ C. देवः । मनुष्यश्चेति ॥

⁷ °ज्ञानश्चेति I., C.

⁸ I. रूपरूपा°.

⁹ I. स्वरूप.

¹⁰ The third of the eight is left out both in I. and C. Mahāvvyutpatti has, for the third, the following : शुभं विमोक्षं कायेन साक्षात्कृतोपसंपद्य विहरत्ययं तृतीयो विमोक्षः ॥ And the Mahāparinibbānasuttam : Subham t'eva adhimutto hoti, ayam tatiyo vimokho.

नैवसंज्ञानासंज्ञायतनं पश्यति शून्यं । संज्ञावेदयितनिरोधं पश्यति शून्यं चेति ॥

LX. पंचानंतरीणि । तद्यथा ॥

मातृवधः पितृवधोऽर्हद्वधस्तथागतदुष्टचित्तरुधिरुत्पादः संघ-
भेदश्चेति ॥

LXI. अष्टौ लोकधर्माः ॥

लाभोऽलाभः सुखं दुःखं यशोऽयशो निंदा प्रशंसा चेति ॥

LXII. नवांगप्रवचनानि । तद्यथा ॥

सूत्रं गेयं व्याकरणं गायोदानं जातकं ²वैपुल्यमंजुतधर्म उप-
देशश्चेति ॥

LXIII. ⁴द्वादश धूतगुणाः ॥

पैडपातिकस्त्रैचीवरिकः ⁵खलुपश्चाद्भक्तिको नैषधिको यथा-
संस्तरिको वृक्षमूलिक एकासनिक आभ्यवकाशिक आरण्यकः
श्माशनिकः पांशुकूलिको ⁶नामतिकश्चेति ॥

¹ *Lahkāvātāra* तथागतकाये दुष्ट^० and *Mahāvvyutpatti* तथागतस्योत्पत्ते दुष्ट^०. ² I. has वृत्तक (इतिवृत्तक) before वैपुल्य, which would give ten words. ³ I., C. अमृतधर्म.

⁴ In Pāli there are enumerated thirteen, thus: 3. *Pindapātikaṅgam*; 2. *Tekīvarikaṅgam*; 7. *Khalupakkhābhattikaṅgam*; 13. *Nesaggikaṅgam*; 12. *Yathāsanthatikaṅgam*; 9. *Ruk-khamūlikaṅgam*; 5. *Ekāsānikaṅgam*; 10. *Abbhokāsikaṅgam*; 8. *Āraṇṇakaṅgam*; 11. *So-sānikaṅgam*; 1. *Pamsukūlikaṅgam*; 4. *Sapadānakārīkaṅgam*; 6. *Pattapindikaṅgam*.

⁵ I. आशय.

⁶ I. नामंति^०

LXIV. दश भूमयः ॥

प्रमुदिता विमला प्रभाकर्यचिष्मती सुदुर्जयाभिमुखी दूरंगमा-
चला साधुमती धर्ममेघा चेति ॥

LXV. समंतप्रभा निरुपमा ज्ञानवती ॥

¹ एताः सहितास्त्रयोदश भूमयः ॥

LXVI. पंच ² चक्षुषि ॥

मांसचक्षुर्धर्मचक्षुः प्रज्ञाचक्षुर्दिव्यचक्षुर्बुद्धचक्षुश्चेति ॥

LXVII. षट् क्लेशाः ॥

रागः ³ प्रतिघो मानोऽविद्या कुदृष्टिर्विचिकित्सा चेति ॥

LXVIII. पंच दृष्टयः ॥

⁴ सत्कायदृष्टिरंतयाहदृष्टिर्मिथ्यादृष्टिर्दृष्टिपरामर्शः शीलव्रत-
परामर्शः ॥

LXIX. चतुर्विंशतिरूपक्लेशाः । तद्यथा ॥

क्रोध ⁷ उपनाहो म्रक्षः प्रदाश ईर्ष्या मात्सर्यं शाठ्यं माया
मदो विहिंसाहीरनपत्रपा स्त्यानमश्राद्यं ⁹ कौसीद्यं ¹⁰ प्रमादो

¹ I. एता सहितयो त्र०. C. omits the two words, एताभिः सहितास्त्र०? ² I. चक्षुषिः.
C. चक्षुः. ³ C. प्रतिघं. ⁴ I. सत्का०. ⁵ I. संन्या०. C. संतर्प्या०. ⁶ I., C. ० प्रामथ.
⁷ I., C. उपन. ⁸ I., C. अस्त्री. ⁹ Left out in I. ¹⁰ I. प्रमाद.

¹मुषितस्मृतिर्विक्षेपोऽसंप्रजन्यं ²कौकृत्यं ³मिद्धं वितर्को ⁴विचारश्चेति ॥

LXX. पंचाहाराः ॥

ध्यानाहाराः ⁵कवलीकाराहाराः प्रत्याहाराः स्पर्शाहाराः ⁶संचेतनिकाहाराश्चेति ॥

LXXI. पंच भयानि ॥

आजीविकभयमशोकभयं मरणभयं दुर्गतिभयं ⁷पर्वदसाद्यभयं चेति ॥

LXXII. चत्वारि ध्यानानि । तद्यथा ॥

सवितर्कसविचारं विवेकजं प्रीतिसुखमिति प्रथमध्यानं । अध्यात्मप्रमोदनात्प्रीतिसुखमिति द्वितीयं । उपेक्षास्मृतिसंप्रजन्यं सुखमिति तृतीयं । उपेक्षास्मृतिपरिशुद्धिरदुःखासुखा वेदनेति चतुर्थं ध्यानमिति ॥

LXXIII. त्रयो विमोक्षाः ॥

¹¹शून्यतोऽ¹²निमित्तोऽ¹³प्रणिहितश्चेति ॥

¹ I., C. सुखित°. ² I. कौस्तुभं. ³ I. मिद्धं. C. मिधं. See Saddharmapundarika XVI, 26 (p. 319). ⁴ C. विरागश्चेति. ⁵ I., C. कवलीकाराहाराः. Pāli kavaliṅkāra°. Mahāvīyutpatti कवलीकार°. Abhidh. Vyākhyā कवलीकर°. See Lalitavist. p. 330. ⁶ I. पञ्चे उतिकाहाराः चेति ॥ ⁷ I. °सावय भयं. C. °भयश्चेति. ⁸ I. °प्रसादनाप्र°. ⁹ I. °सुखा नित्य (?) स्मृति चे°. C. °सुखं चित्त -- वेति द्वि°. ¹⁰ I. °संप्रजन्यं. C. संप्रजन्य सु°. ¹¹ C. शून्यताः. I. शून्यता. Cf. Pāli Suññato. ¹² I. अनिमित्ता. C. अनिहितः. ¹³ C. प्रणिहितश्चेति.

LXXIV. बोधिसत्त्वानां दश ¹वशिताः ॥

आयुर्वशिता चित्तवशिता परिष्कारवशिता ²धर्मवशितर्द्धि-
वशिता जन्मवशिताधिमुक्तिवशिता प्रणिधानवशिता कर्मवशिता
ज्ञानवशिता ³चेति ॥

LXXV. बोधिसत्त्वानां दश बलानि । तद्यथा ॥

अधिमुक्तिबलं ⁴प्रतिसंख्यानबलं भावबलं क्षांतिबलं ज्ञान-
बलं प्रहाणबलं समाधिबलं प्रतिभानबलं पुण्यबलं प्रतिप-
त्तिबलं चेति ॥

LXXVI. तथागतस्य दश बलानि । तद्यथा ॥

⁵स्थानास्थानज्ञानबलं कर्मविपाकज्ञानबलं नानाधातुज्ञान-
बलं ⁶नानाधिमुक्तिज्ञानबलं ⁷सत्त्वेन्द्रियपरापरज्ञानबलं ⁸सर्वत्र-
गामिनीप्रतिपत्तिज्ञानबलं ध्यानविमोक्षसमाधिसमापत्तिसंक्ले-
शव्यवदानव्युत्थानज्ञानबलं पूर्वनिवासानुस्मृतिज्ञानबलं च्युत्यु-
त्पत्तिज्ञानबलमाश्रवक्ष्यज्ञानबलं चेति ॥

LXXVII. चत्वारि वैशारद्यानि । तद्यथा ॥

अभिसंबोधिवैशारद्यमाश्रवक्ष्यज्ञानवैशारद्यं ⁹नैर्वाणिकमा-
र्गावतरणवैशारद्यं चेति ॥

¹ C. बलानि.

section are left out in C.

² This and all down to बलानि in the title of the next

³ I. °चेति.

⁴ I. प्रतिसंख्यानब°.

⁵ I. स्थानोस्थानज्ञा°. C. ज्ञानास्थानसंस्थानबलं.

⁶ I., C. नानाविमुक्ति°. Lalitavist.

and the Pāli list नानाधिमु°.

⁷ C. °द्रियवरज्ञा°.

⁸ I., C. °गामिनप्र°.

⁹ Left out in I. and C. The Mahāvīyutpatti gives अंतरायिकधर्मानन्यथात्मनिष्ठितयाक-
रणवैशारद्यं ॥

LXXVIII. पंच मात्सर्याणि ॥

धर्ममात्सर्यं लाभमात्सर्यमावासमात्सर्यं कुशलमात्सर्यं वर्ण-
मात्सर्यं चेति ॥

LXXIX. अष्टादशावेणिका बुद्धधर्माः । तद्यथा ॥

नास्ति तथागतस्य स्वलितं² । नास्ति³ रवितं । नास्ति⁴ मुषि-
तस्मृतिता । नास्त्यसमाहितचित्तं । नास्ति नानात्वसंज्ञा । नास्त्यप्र-
तिसंख्यायोपेक्षा । नास्ति छंदपरिहाणिः । नास्ति वीर्यपरिहाणिः ।
नास्ति स्मृतिपरिहाणिः । नास्ति⁵ समाधिपरिहाणिः । नास्ति
प्रज्ञापरिहाणिः । नास्ति विमुक्तिपरिहाणिः ।⁷ नास्ति विमुक्तिज्ञा-
नदर्शनपरिहाणिः ।⁸ सर्वकायकर्मज्ञानपूर्वगमज्ञानानुपरिवृत्तिः ।
⁹ सर्ववाक्कर्मज्ञानपूर्वगमज्ञानानुपरिवृत्तिः ।¹⁰ सर्वमनस्कर्मज्ञान-
पूर्वगमज्ञानानुपरिवृत्तिः ।¹¹ अतीतेऽध्वन्यसंगमप्रतिहतज्ञानं ।¹²
¹³ प्रत्युत्पन्नेऽध्वन्यसंगमप्रतिहतज्ञानदर्शनं चेति ॥

LXXX. चत्वारो माराः । तद्यथा ॥

स्कंधमारः क्लेशमारो देवपुत्रमारो मृत्युमारश्चेति ॥

¹ I. आवाशमा° C. आवाणमा° ² C. स्फलितं. ³ C. °स्ति चित्तं.
⁴ I., C. मुखितस्मृ° ⁵ I. नास्ति प्रतिसंख्यायोपे° ⁶ I. °स्ति परिसमाधिहाणिः.
Ch. Version omits this. ⁷ Mahāvvyut. omits this. ⁸ C. °कार्यकर्माज्ञानपूर्वेति ।
महाज्ञानानुपरिवृत्तिः । I. °पूर्वगमन ज्ञा° ⁹ C. °वाक्कर्माज्ञा° I. सर्वं च वाक्क°.
¹⁰ I. सर्वं च मनस्तगज्ञान° ¹¹ C. °न्यसंगमरिहत° I. गम परिहत° ¹² Left
out in both MSS., but supplied in Mahāvvyutpatti अनागतेऽध्वन्यसंगमप्रतिहतं ज्ञानदर्शनं
प्रवर्तते । ¹³ I. °गमपतिहतं ज्ञा° र्शनश्चेति.

LXXXI. चत्वारि श्रद्धांगानि । तद्यथा ॥

¹आर्यसत्यं चिरत्नं ²कर्म कर्मफलं चेति ॥

LXXXII. नवानुपूर्वसमाधिसमापत्तयः । तद्यथा ॥

चत्वारि ध्यानानि चतस्र आरूप्यसमापत्तयो ³निरोधसमाप-
त्तिश्चेति ॥

LXXXIII. द्वात्रिंशलक्षणानि । तद्यथा ॥

चक्रांकितपाणिपादतलता । ⁴सुप्रतिष्ठितपाणिपादतलता ।
⁵जालावलबद्धांगुलिपाणिपादतलता । मृदुतरुणहस्तपादतल-
ता । ⁶सप्नोत्सदता । दीर्घांगुलिता । ⁷आयतपाणिता । ⁸ऋजुगात्रता ।
⁹उत्संगपादता । ¹⁰ऊर्ध्वाग्ररोमता । ऐनेयजंघता । ¹¹प्रलंबबाहुता ।
¹²कोषगतवस्तिगुह्यता । सुवर्णवर्णता । ¹³शुक्लच्छविता । ¹⁴प्रदक्षिणा-
वर्तकरोमता । ¹⁵ऊर्णालंकृतमुखता । ¹⁶सिंहपूर्वातकायता । ¹⁷सुसं-
वृतस्कंधता । ¹⁸चिन्तांतरांशता । रसरसायता । ¹⁹न्यग्रोधपरिमंडलता ।

¹ I. आर्यस°. ² C. कर्मा. ³ I. °धसमाधिकश्चेति ॥ ⁴ C. सद्य-
नतिष्ठित°. ⁵ I. जालावलबद्धांगुलिपाणि°. Burnouf, Lotus, p. 573, जालावद्धव-
आंगु°. ⁶ I. सकोत्सदता. C. सकास्सदताः. Mahāvvyut. सप्नोत्सदः. ⁷ I. आयतपाणिता.
C. आयतपाणिहिताः. ⁸ C. ऋजुगा°. ⁹ I. उत्संगपादता. C. उत्संगपा°. See Lotus,
p. 573. ¹⁰ I. उद्धिरो°. ¹¹ I. पदुरुवाहुता. C. पदुरुवाहताः. Cf. Mahāvvyut.
स्थितानवनतप्रलंबबाहुता. ¹² I. °वष्टिगुह्यता. C. °वष्टिगुह्यताः. ¹³ I. शुक्ल°. ¹⁴
¹⁴ I. °शावज्ञैक°. C. °शावज्ञैक°. ¹⁵ I. ऊर्णालंकृत°. C. उर्णालंकृतिमु°. ¹⁶ Lalitavist.
°पूर्वातका°. ¹⁷ I. C. सुसंवृत°. Mahāvvyut. सुसंवृत°. ¹⁸ I. चिन्तांतरागता.
C. चिन्तांतरागताः. Mahāvvyut. चिन्तांतरांसः. ¹⁹ C. न्यग्रोध°.

उष्णीषशिरस्कता । ¹प्रभूतजिह्वाता । सिंहहनुता । शुक्लहनुता । ²सम-
दंतता । ³हंसविक्रांतगामिता । ⁴अविरलदंतता । समचत्वारिंशहं-
तता । अभिनीलनेत्रता । ⁵गोपक्षनेत्रता चेति ॥

LXXXIV. अशीत्यनुव्यंजनानि । ⁶तद्यथा ॥

ताम्रनखता । स्निग्धनखता । ⁷तुंगनखता । ⁸छत्रांगुलिता । ⁹चि-
त्रांगुलिता¹⁰ । अनुपूर्वांगुलिता । ¹¹गूढशिरता । ¹²नियंथिशिरता ।
गूढगुल्फता¹³ । अविषमपादता । सिंहविक्रांतगामिता । नागविक्रां-
तगामिता । हंसविक्रांतगामिता । वृषभविक्रांतगामिता । प्रदक्षिण-
गामिता । चारुगामिता । अवक्रगामिता । ¹⁴वृत्तगात्रता । ¹⁵मृष्टगात्र-
ता । अनुपूर्वगात्रता । शुचिगात्रता । मृदुगात्रता । विशुद्धगात्रता ।
परिपूर्णव्यंजनता । ¹⁶पृथुचारुमंडलगात्रता । समक्रमता । विशुद्धने-
त्रता । ¹⁷सुकुमारगात्रता । अदीनगात्रता । उत्साहगात्रता । गंभीर-
कुक्षिता । ¹⁸प्रसन्नगात्रता । ¹⁹सुविभक्तांगप्रत्यंगता । वितिमिरशुद्धा-
लोकिता । ²⁰वृत्तकुक्षिता । ²¹मृष्टकुक्षिता । ²²अभुमकुक्षिता । क्षामकुक्षिता ।

¹ C. has प्रसन्नखरता (for ब्रह्मखरता ?) for those two words in I.
C. समंतता. Mahāvvyut. समदंतः.

³ I., C. °क्रांतगामिता.

² I. समंततता.

⁴ I. अविरदंतता.

⁵ C. गोपक्षभूता.

⁶ C. omits तद्यथा.

⁷ I. तुंगनता.

⁸ I. छत्रांगुणिता.

⁹ I. चिंतांगुणिता.

¹⁰ Left out in C. I. अनुपूर्वांगुणिता.

¹¹ I. गूढशि°.

¹² I. नियंथिशि°. C. नियंथि°.

¹³ I. अविषम°.

¹⁴ I. वृत्तगामिता.

¹⁵ C. मृदुगात्रता.

¹⁶ C. पृथुचारु°.

¹⁷ I. कुसुमा°.

¹⁸ I. प्रसन्नगात्रता.

¹⁹ C. सुविभक्तांग°.

²⁰ I. वृत्तकुक्षिता. C. वृत्तकुक्षिता.

Lalitavist. वृत्तकुक्षिः.

²¹ I., C. अभयकुक्षिता.

²² I. अक्षोम°.

गंभीरनाभिता।¹ प्रदक्षिणावर्तनाभिता। समंतप्रासादिकता।² शुचि-
समुदाचारता।³ व्यपगततिलकगात्रता।⁴ तूलसदृशसुकुमारपाणि-
ता।⁵ स्निग्धपाणिलेखता। गंभीरपाणिलेखता। आयतपाणिलेख-
ता। नात्यायतवचनता। बिंबप्रतिबिंबोष्ठता।⁷ मृदुजिह्वाता। तनु-
जिह्वाता। रक्तजिह्वाता।⁸ मेघगार्जिघोषता। मधुरचारुमंजुस्वरता।
⁹ वृत्तदंष्ट्रता।¹⁰ तीक्ष्णदंष्ट्रता।¹¹ शुक्लदंष्ट्रता।¹² समदंष्ट्रता।¹³ अनुपूर्वदं-
ष्ट्रता। तुंगनासता। शुचिनासता। विशालनयनता। चित्रपद्मता।
¹⁴ सितासितकमलदलनयनता।¹⁵ आयतभूकता।¹⁶ शुक्लभूकता। सु-
स्निग्धभूकता।¹⁷ पीनायतभुजलता।¹⁸ समकर्णता।¹⁹ अनुपहतकर्णेन्द्रि-
यता।²⁰ अविमानललाटता। पृथुललाटता।²¹ सुपरिपूर्णोत्तमां-
गता।²² भ्रमरसदृशकेशता।²³ चित्रकेशता।²⁴ गुडाकेशता। असंमुणि-
तकेशता।²⁵ अपरुषकेशता। सुरभिकेशता।²⁶ श्रीवत्समुक्तिकनंद्या-
वर्तलक्षितपाणिपादतलता चेति ॥

LXXXV. चक्रवर्तिनां सप्त रत्नानि । तद्यथा ॥

चक्ररत्नमश्वरत्नं हस्तिरत्नं मणिरत्नं स्त्रीरत्नं खड्गरत्नं²⁷ परि-
णायकरत्नं चेति ॥

- ¹ C. °क्षिणवर्त्त° . ² C. शुचिसमुदाचारता . ³ I. °ततैलकानगा° . C. ततैलकोलना° .
⁴ I. तुलसदृशसुकुमार° . C. सदृशसुकुमार° . ⁵ I., C. °लेखिता . ⁶ I. °लेषता . ⁷ The
same word is repeated twice in C. ⁸ I. °गर्जित° . ⁹ I. वृत्तदंष्ट्रता . ¹⁰ I. °क्ष्णदंष्ट्रता .
¹¹ I. सुस्थादंष्ट्रता . ¹² I. °दृष्टता . ¹³ I. °पूर्वदंष्ट्रता . ¹⁴ I. सीतासीतकमलदलनयनता .
C. सीतोसीतकमलदलनेयनता . ¹⁵ I. आयतभूकता . ¹⁶ I. शुक्लभू° . ¹⁷ C. °तभुजेलता° .
¹⁸ I. समकृष्णता . ¹⁹ I. °तकर्णेन्द्रिय° . ²⁰ C. °रिस्थावलला° . ²¹ I. °पूर्णाहुमांग° .
C. °पूर्णात्तमांग° . ²² I., C. °सदृशकेश° . ²³ I. °चक्रशता . ²⁴ I. गुह्यकश° .
C. गुह्यकेश° . ²⁵ I. अपरुषशता . C. अपरुषकोता . ²⁶ I. °नभचतुलक्षि-
तपाणिपादात् . C. नंद्यावर्तुलेनितपाणिपादातनाता . ²⁷ I. परिनायक° .

LXXXVI. तत्र त्रयोऽ¹ध्वानः । ²तद्यथा ॥
अतीतो³ऽध्वानागतो⁴ऽध्वा ⁵प्रत्युत्पन्नोऽध्वा चेति ॥

LXXXVII. चत्वारः ⁶कल्पाः । तद्यथा ॥
⁷अंतरकल्पा महाकल्पाः शून्यकल्पाः सारकल्पाश्चेति ॥

LXXXVIII. चत्वारि ⁸युगानि । तद्यथा ॥
⁹कृतयुगं चेतां ¹⁰द्वापरं ¹¹कलियुगं चेति ॥

LXXXIX. लोकद्वयं । ¹²तद्यथा ॥
सत्त्वलोको भाजनलोकश्चेति ॥

XC. ¹³चत्वारो योनयः । तद्यथा ॥
अंडजः संस्वेदजो ¹⁴जरायुज उपपादुकश्चेति ॥

XCI. पंच कषायाः । ¹⁵तद्यथा ॥
क्लेशकषायो दृष्टिकषायः ¹⁶सत्त्वकषाय ¹⁷आयुःकषायः कल्प-
कषायश्चेति ॥

¹ I. अध्वानः. ² C. omits तद्यथा. ³ I. सध्वा. ⁴ I. सध्वा. ⁵ I. प्रत्युत्पन्नाऽध्वा.
⁶ C. कल्पाः and the same in the following four words. C. omits तद्यथा. ⁷ I. अनुतरकं.
C. अनुतरकं. I. रुणा and शर्शि for शून्य and सार. ⁸ I., C. युगाः. C. omits तद्यथा.
⁹ I. कृतयुग. C. कृतयुगः. ¹⁰ I. द्वाप. C. द्वापरः. ¹¹ I., C. करियुगश्चेति.
¹² C. omits तद्यथा. ¹³ I. चतुर्योनिषु. C. चतुर्योनिः. C. omits तद्यथा. ¹⁴ I. युज.
¹⁵ C. omits तद्यथा. ¹⁶ I. सूत्रकं. ¹⁷ I. सरुकं.

XCII. ¹त्रयः सत्त्वाध्याः । तद्यथा ॥

पूर्वातकोटिपरिज्ञाया अपरांतकोटिपरिज्ञायार्चतुर्मारकोटि-
परिज्ञायाश्चेति ॥

XCIII. दश ज्ञानानि । तद्यथा ॥

दुःखज्ञानं ³समुदयज्ञानं निरोधज्ञानं ⁴मार्गज्ञानं धर्मज्ञान-
⁵मन्वयज्ञानं ⁶संवृत्तिज्ञानं परचित्तज्ञानं क्षयज्ञानमनुत्पादज्ञानं
चेति ॥

XCIV. पंच ज्ञानानि । ⁸तद्यथा ॥

आदर्शनं समतां ⁹प्रत्यवेक्षणं ¹⁰कृत्यानुष्ठानं ¹¹सुविशुद्ध-
धर्मधातुज्ञानं चेति ॥

XCV. द्वे ¹²सत्ये । तद्यथा ॥

¹³संवृतिसत्यं परमार्थसत्यं चेति ॥

XCVI. ¹⁴चतुरार्यसत्येषु षोडश क्षांतिज्ञानलक्षणाः । तद्यथा ॥

दुःखे धर्मज्ञानक्षांतिर्दुःखे धर्मज्ञानं ¹⁵दुःखेऽन्वयज्ञानक्षांति-
र्दुःखेऽन्वयज्ञानं । समुदये धर्मज्ञानक्षांतिः समुदये धर्मज्ञानं

¹ C. तत्र सत्त्वाध्याः तद्यथा कतमा. I. तत्र सत्त्वोध्याः. ² I. चतुमारदोपरि°. O. °परिज्ञेयाः ।
चेति ॥ ॥ ³ I. reads मयासमुदयः. ⁴ Left out in C. ⁵ I., O. अर्थयः.
⁶ I., C. संवृत्तिः. ⁷ °ज्ञानश्चेति. ⁸ Omitted in C. ⁹ O. °वेक्षणः.
¹⁰ I., C. °नुष्ठानं. ¹¹ I., C. °ज्ञानश्चेति. ¹² I. सत्यं । त°. ¹³ I., C. संवृत्ति°. ¹⁴ I. चतुरानसत्ये°. ¹⁵ I. दुःखेताद्वयज्ञा°. C. दुःखे अद्वय°. Afterwards C. and I. both
read °द्वय for अन्वय°.

समुदयेऽन्वयज्ञानक्षांतिः समुदयेऽन्वयज्ञानं । निरोधे धर्मज्ञानक्षांतिर्निरोधे धर्मज्ञानं निरोधेऽन्वयज्ञानक्षांतिर्निरोधेऽन्वयज्ञानं । ¹ मार्गे धर्मज्ञानक्षांतिर्मार्गे धर्मज्ञानं मार्गेऽन्वयज्ञानक्षांतिर्मार्गेऽन्वयज्ञानं चेति ॥

XCVII. ² तत्र दुःखसत्ये चत्वार आकाराः । ³ तद्यथा ॥

⁴ अनित्यतो ⁵ दुःखतः शून्यतो ⁶ ऽनात्मतश्चेति ॥

XCVIII. ⁷ समुदयसत्ये चत्वार आकाराः । तद्यथा ॥

⁸ हेतुतः समुदयतः प्रभवतः प्रत्ययतश्चेति ॥

XCIX. निरोधसत्ये चत्वार आकाराः । तद्यथा ॥

निरोधतः ⁹ शांततः प्रणीततो ¹⁰ निःसरणतश्चेति ॥

C. मार्गसत्ये चत्वार आकाराः । तद्यथा ॥

मार्गतो न्यायतः प्रतिपत्तितो ¹¹ नैर्याणिकश्चेति ॥

CI. चत्वारः समाधयः । तद्यथा ॥

आलोक° वृतालोक° एकादशप्रतिष्ठ° ¹² आनन्तर्यसमाधिश्चेति ॥

¹ I. reads मार्गो throughout. ² I. and C. read °सत्य in the titles of this and the following four sections. ³ C. omits तद्यथा. ⁴ I. अनित्यतः. ⁵ C. दुःखै. I. सः.

° I. सनात्म°. ⁷ I. सर्वदुयसंता चत्वार आकारानि। C. omits तद्यथा. ⁸ I. हेतुतः.

⁹ Left out in I. ¹⁰ I., C. सरणश्चेति. Mahāvūṭ. निःसरणः. ¹¹ I. नैर्याणिक°.

C. नैर्याणिक°. Mahāvūṭ. नैर्याणिकः. ¹² I. आनन्तर्य°.

CII. ¹तचाष्टौ - - - पुद्गलाः । तद्यथा ॥

स्रोतआपन्नफलप्रतिपन्नकः स्रोतआपन्नः ²सकृदागामिफल-
प्रतिपन्नकः सकृदागाम्यनागामिफलप्रतिपन्नकोऽनागाम्यहंत्फ-
लप्रतिपन्नको ⁴ऽहंश्चेति ॥

CIII. ⁵तथाष्टौ प्रतिपुद्गलाः । तद्यथा ॥

अज्ञानुसारी धर्मानुसारी ⁶स्रोतआपन्नो ⁷देवकुलंकुलो ⁸मनु-
ष्यकुलंकुलः सकृदागामिफलः अज्ञाविमुक्तिर्दृष्टिप्राप्त एकवीचिको
ऽनागाम्यंतरापरिनिर्वाय्युपहत्यपरिनिर्वाय्यभिसंस्कारपरिनिर्वा-
यी भ्रुतो ¹⁰ऽर्द्धभ्रुतः सर्वास्तानभ्रुतो ¹¹दृष्टधर्मसमः कायसाक्षी खन्न-
श्चेति ॥

CIV. ¹²MS. I.

तदनु द्वादशाकारधर्मचक्रप्रवतकं कटमतः । तद्यथा । इदं दुःख-
मार्यसत्यमिति भिक्षवः पूर्वमनुश्रुय तेषु धर्मेषु योनिसो मनसिं-
गवतः चक्षुरुदपादि । ज्ञानमुत्पादि चित्योत्पादि । चुचिरुदपादि ।
इत्येकपरिचतकः १ इदं दुःखमार्यसत्यं स तत्र खल्वभिज्ञातं इति भि-
क्षवः । इत्यादि पूर्ववदितियः ॥ इदं दुःखसमुदयमार्यसत्त्वं तत्र खल्व-

¹ I., C. तचाष्टौ मंजुपुरं चृपुंगलाः ।

² I., C. सकृदागा°.

³ C. °प्रतिपन्नः.

⁴ I. अहंश्चेति. C. अहतश्चेति.

⁵ I. तद्यथा. C. तथा.

⁶ I. स्रोत आपुन्न.

⁷ C. देवकफलगतः.

⁸ C. मनुष्यगंगनः. I. मनुष्यगंगनः.

⁹ I. अंतरीयंपरि°.

¹⁰ I. अर्द्धभ्रुतः.

¹¹ C. दृष्टधर्म°.

¹² This part of the MSS. is so full of blunders, that it seems more useful to give the exact text of both MSS. It is clearly a quotation from some such a passage as Lalitavistara, p. 542; Mahāvagga I, 6, 23 seq.

भिज्ञाय प्रहीणमिति हित्यादि तृतीयः। तथा इदं दुःखनिरोधआर्य्य-
सत्यमिति हिप्रत्येकः ॥ इदं दुःखनिरोधआर्य्यसत्यं तत्र खल्वभिज्ञाय
शाक्षात् कर्त्तव्यमिति हित्य द्वितीयः। इदं दुःखनिरोधआर्य्यसत्य
तत्र खलु भिज्ञाय शाक्षात् द्वितीय। तद्यथा इदं दुःखमार्गगामि-
नि प्रतिपदार्य्यसत्यमिति त्येक ॥ इदं दुःखमोक्षगामिनी प्रतिप
इत्यार्य्यसत्यं तत्र खलु भिज्ञाय भावयितव्यमिति हि भिष्व इत्यादि
तृतीयः ॥ परिवर्त्त इत्येव द्वादशाकारधर्मचक्रप्रवर्त्तनमिति ॥

MS. C.

तदनु द्वादशाकारधर्मचक्रप्र-
वर्त्तकः। कतमत। इदं दुःखमार्य-
सत्यमिति भिष्वः। पूर्वमनुश्रु-
यतेषु धर्मेषु योनिसो मनसिग-
वतः॥ चक्षुरुदपादि। ज्ञानमुत्पा-
दि चित्तोत्पादि। चुचिरूपादि॥
इत्येकपरिवर्त्तकं इदं दुःखमार्य-
सत्यं तत्र खल्वभिज्ञाय परिज्ञा-
तमिति हि भिष्वः। पूर्वम-
नुश्रुयतेषु योनिसो मनसिङ्ग-
वृतः॥ इति द्वितीयः॥ इदमार्य-
सत्यं तत्र खल्वभिज्ञातं इति भि-
ष्वः। इत्यादि पूर्ववदितियः॥

Restored Text.

तदत्र द्वादशाकारधर्मचक्रप्र-
वर्त्तकं। कतमत। इदं दुःखमार्यस-
त्यमिति(मे) भिष्वः पूर्वमननु-
श्रुतेषु धर्मेषु योनिशो मनसिकु-
र्वतः चक्षुरुदपादि ज्ञानमुदपादि
विद्योदपादि भूरिरूपादीत्येकं
परिवर्त्तकं । इदं दुःखमार्यसत्यं
तत्र खल्वभिज्ञाय परिज्ञातमिति
हि(मे) भिष्वः पूर्वमननुश्रुतेषु
धर्मेषु योनिशो मनसिकुर्वत इति
द्वितीयं। इदं दुःखमार्यसत्यं तत्र
खल्वभिज्ञाय परिज्ञातमिति भि-
ष्व इत्यादि पूर्ववदिति तृतीयं॥

इदं दुःखसमुदयमार्यसत्यं तत्र खल्वभिज्ञाय प्रहीणमिति हीत्यादि तृतीयं ॥

तथा इदं दुःखनिरोधआर्यसत्यमिति हि प्रत्येकः ॥ इदं दुःखनिरोधआर्यसत्यं तत्र खल्वभिज्ञाय साक्षात् कर्तव्यमिति हीत्यादि। द्वितीयः। इदं दुःखनिरोधआर्यसत्यं तत्र खल्वभिज्ञाय साक्षात्कृतमिति द्वितीयः।

तथा इदं दुःखमार्गगामिनी प्रतिपदार्य सत्यमिति प्रत्येक। इदं दुःखमोक्षगामिनी प्रतिपत् ॥ इत्यार्यसत्यं तत्र खल्वभिज्ञायभा-

[तथेदं दुःखसमुदयमार्यसत्यमिति प्रत्येकं। इदं दुःखसमुदयमार्यसत्यं तत्र खल्वभिज्ञाय प्रहीतव्यमिति द्वितीयं।] इदं दुःखसमुदयमार्यसत्यं तत्र खल्वभिज्ञाय प्रहीणमिति हीत्यादि तृतीयं।

तथेदं दुःखनिरोधमार्यसत्यमिति हि प्रत्येकं। इदं दुःखनिरोधमार्यसत्यं तत्र खल्वभिज्ञाय साक्षात्कर्तव्यमिति हीत्यादि द्वितीयं। इदं दुःखनिरोधमार्यसत्यं तत्र खल्वभिज्ञाय साक्षात्कृतमिति तृतीयं ॥

तथेदं ¹दुःखमार्गगामिनी प्रतिपदित्यार्यसत्यमिति प्रत्येकं। इदं दुःखमोक्षगामिनी प्रतिपदित्यार्यसत्यं तत्र खल्वभिवि-

¹ It ought to be दुःखनिरोधमार्गगामिनी, or, as the MS. gives afterwards, दुःखमोक्षगामिनी.

तव्यमिति हि भिन्नव इत्यादि
तृतीयः

ज्ञाय भावयितव्यमिति हि भि-
न्नव इत्यादि द्वितीयं ।

[इदं दुःखमोक्षगामिनी प्र-
तिपदित्यार्यसत्यं तत्र खल्वभि-
ज्ञाय भावितमिति तृतीयं ॥]

परिवर्त्त इत्येव द्वादशाकार-
धर्मचक्रप्रवर्तनमिति ॥ ॥

CV. तत्र दानं त्रिविधं । तद्यथा ॥

धर्मदानमांमिषदानं मैत्रीदानं चेति ॥

CVI. शीलं त्रिविधं । ²तद्यथा ॥

संभारशीलं कुशलसंयाहशीलं सत्त्वार्थक्रियाशीलं चेति ॥

CVII. क्षांतिस्त्रिविधा । तद्यथा ॥

³धर्मनिध्यानक्षांतिर्दुःखाधिवासनाक्षांतिः ⁴परोपकारधमक्षां-
तिश्चेति ॥

CVIII. वीर्यं त्रिविधं । तद्यथा ॥

⁵संनाहवीर्यं प्रयोगवीर्यं ⁶परनिष्ठावीर्यं चेति ॥

¹ I. क्षामियदा°.

² C. omits from here to section CXVII. I. reads समर.

³ C. धर्मेण.

⁴ C. °रधर्मान.

⁵ I. सना°.

⁶ I. परिनिष्ठा°.

CIX. ध्यानं त्रिविधं । तद्यथा ॥

सदोषापकर्षध्यानं ¹सुखवैहारिकध्यानमंशेषवैभूषितध्यानं
चेति ॥

CX. प्रज्ञा त्रिविधा । तद्यथा ॥

श्रुतमयी चिन्तामयी भावनामयी चेति ॥

CXI. उपायस्त्रिविधः । तद्यथा ॥

सर्वसत्त्वावबोधकः ²सत्त्वार्थाभावकः ³क्षिप्रसुखाभिसंबोधि-
श्चेति ॥

CXII. प्रणिधानं त्रिविधं । तद्यथा ॥

⁴सुस्थानप्राबन्धिकं ⁵सत्त्वार्थप्राबन्धिकं बुद्धक्षेत्रपरिशोधकं
चेति ॥

CXIII. बलं त्रिविधं । तद्यथा ॥

कर्मव्यावर्तकं ⁶क्लेशोपकर्षकं ⁷मानप्रमादादिव्यावर्तकं चेति ॥

CXIV. ज्ञानं त्रिविधं । तद्यथा ॥

⁸अविकल्पकं विकल्पसमभावबोधकं ⁹सत्त्वार्थोपायपरोक्षं
चेति ॥

CXV. ¹⁰तत्रावरणे द्वे । तद्यथा ॥

¹¹क्लेशावरणं ज्ञेयावरणं चेति ॥

¹ O. सुखवै०.

² I. सशेषवै०.

³ I. सत्त्वार्थ०.

⁴ I. ० प्रसुखाभि०.

⁵ I. सुस्थाने प्रा०.

⁶ I. सत्त्वार्थार्थप्रावर्तकं ।

⁷ I. क्लेशोपकर्षकं.

⁸ I. मानप्रमा०.

⁹ I. अविकल्पकं.

¹⁰ I. सत्त्वार्थोपा०.

¹¹ I. आवरणे द्वयोः ।

¹² I. क्लेशवर०.

CXVI. ¹नैरात्म्यं द्विविधं । तद्यथा ॥

धर्मनैरात्म्यं पुद्गलनैरात्म्यं चेति ॥

CXVII. संभारो द्विविधः । तद्यथा ॥

पुण्यसंभारो ज्ञानसंभारश्चेति ॥

CXVIII. तत्र षट् समाध्यावरणानि । तद्यथा ॥

²कौसीद्यं मानं शक्यमौद्धत्यमनाभोगः सत्याभोगश्चेति ॥

CXIX. तत्र ³प्रतिपत्त्याष्टौ प्रहाणसंस्काराः । तद्यथा ॥

श्रद्धा बुद्धो व्यायामः ⁴प्रश्रब्धिः स्मृतिः संप्रजन्यं चेतनोपेक्षा
चेति ॥

CXX. तत्र चत्वारो ⁵द्वीपाः । तद्यथा ॥

⁶पूर्वविदेहो जंबुद्वीपोऽपरगोदानिरुत्तरकुरुद्वीपश्चेति ॥

CXXI. ⁸अष्टावुष्णनरकाः । तद्यथा ॥

संजीवः ⁹कालसूत्रः संघातो रौरवो महारौरवस्तपनः ¹⁰प्रता-
पनोऽवीचिश्चेति ॥

¹ C. नैरात्मा द्वि०.
अष्टौ.

² I. कौशीत्यां ज्ञानमुरसं । शाय औद्धत्यः.

³ C. भिस्तत्वा

⁴ I. प्रमेद्धिः. See section XLIX.

⁵ I. दीपाः.

⁶ I. विदह.

⁷ C. गोवरि. Mahāvūṭ. गोदनीय. Pāli °goyāna (=°गोदान Childers).

⁸ I. उस्तनरका.

⁹ I. कारसूत्र. C. कारसूत्र.

¹⁰ I. पतपन. C. प्रतपन.

CXXII. अष्टौ शीतनरकाः । तद्यथा ॥

¹अर्बुदो ²निरर्बुदोऽटटोऽ ³पपो ⁴हाहाधर ⁵उत्पलः ⁶पद्मो महा-
पद्मश्चेति ॥

CXXIII. सप्त ⁷पातालानि । तद्यथा ॥

⁸धरणितलोऽ ⁹चलो ¹⁰महाचल आपः ¹¹कांचनः ¹²संजीवो
नरकश्चेति ॥

CXXIV. द्वौ ¹³चक्रवाडौ । तद्यथा ॥

¹⁴चक्रवाड महाचक्रवाडौ चेति ॥

CXXV. ¹⁶अष्टांगपर्वताः । तद्यथा ॥

¹⁷युगंधर ¹⁸ईशाधरः खदिरकः सुदर्शनो ¹⁹विनतकोऽश्वकर्णो
नेमिंधरगिरिः सुमेरुश्चेति ॥

CXXVI. सप्त ²⁰सागराः । तद्यथा ॥

क्षारः क्षीरो दध्युदधिर्घृतं मधुः सुरा चेति ॥

¹ I. अश्वदः. ² I. निबुदः. C. निर्वुदः. ³ Mahavyut. हहवः and ⁴ हुहुवः for
सपप and हाहाधर in our list. ⁵ I., C. उत्पन्न. ⁶ I., C. पपु; and after
this word, सौगतिक and पूंडरीक; see Notes. ⁷ I. पातालानि. ⁸ I. धरणितनः.
⁹ I. अचनः. ¹⁰ I. महाचनः. ¹¹ C. काखर. ¹² I. संजीवः. ¹³ I., C. चक्रवादौ.
C. omits तद्यथा, and does so in the following two sections. ¹⁴ I. वाद. ¹⁵ I. वादौ.
¹⁶ I. अष्टांगपर्व. C. अष्टांगनपर्व. ¹⁷ C. पुंग. ¹⁸ I., C. तशाधार.
¹⁹ I., C. विनीत. ²⁰ I. शा. ²¹ I. अपसधि. ²² I. मृतं.

CXXVII. तत्र षट् कामावचरा देवाः । तद्यथा ॥

¹चातुर्महाराजकायिकास्त्रिंशस्तुषिता यामा निर्माणर-
तयः परनिर्मितवशवर्तिनश्चेति ॥

CXXVIII. अष्टादश रूपावचरा देवाः । तद्यथा ॥

²ब्रह्मकायिका ब्रह्मपुरोहिता ब्रह्मपार्षद्या महाब्रह्माणः ³परी-
ताभा अप्रमाणाभा ⁴आभास्वराः ⁵परीक्षशुभाः ⁶शुभकृत्स्ना ⁷अन-
भकाः पुण्यप्रसवा बृहत्फला ⁸असंज्ञिसत्त्वा अवृहा ⁹अतपाः
सुदृशाः सुदर्शना अकनिष्ठाश्चेति ॥

CXXIX. चत्वारोऽरूपावचरा देवाः ॥

¹¹आकाशानंत्यायतनोपगा ¹²विज्ञानानंत्यायतनोपगा ¹³आ-
किंचन्यायतनोपगा ¹⁴नैवसंज्ञानासंज्ञायतनोपगाश्चेति ॥

CXXX. ¹⁵त्रिविधालंघनाः । तद्यथा ॥

सत्यालंघना धर्मालंघनानालंघना चेति ॥

CXXXI. त्रिविधा महामैत्री । तद्यथा ॥

¹⁶सत्यालंघना धर्मलंघनानालंघना चेति ॥

¹ I. °कायिकादेवाः.

² I. वशकायिका.

³ I. परिताभाः.

⁴ I. आभास्वरा.

⁵ I., C. परीत°.

⁶ I., C. शुभकृष्णः.

⁷ I. अनद्रकाः.

⁸ C. असंज्ञिसत्त्वा. I. °सत्याः.

⁹ I. अवपाः. C. अटपा.

¹⁰ I., C. आरूप°.

¹¹ I. आभागानित्यायतनादेवा.

¹² I. आभोगानित्यायतनोपगाः.

¹³ I. विज्ञानायतनापगाः. C. विज्ञायतनोपगाः.

¹⁴ I. °नासंज्ञायनोप°.

¹⁵ I. त्रिविधामंदारुणाः. C. omits तद्यथा and does so in

the following two sections.

¹⁶ I. सत्त्वल°.

CXXXII. त्रिविधं ¹कर्म । तद्यथा ॥

²दृष्टधर्मवेदनीयमुत्पद्यवेदनीयमपरवेदनीयं चेति ॥

CXXXIII. त्रिविधं ⁴प्रातिहार्यं । तद्यथा ॥

⁵ऋद्धिप्रातिहार्यमदेशनाप्रातिहार्यमनुशासनीप्रातिहार्यं चेति ॥

CXXXIV. अष्टावक्षणाः । तद्यथा ॥

⁶नरकोपपत्तिस्तिर्यग्गुपपत्तिर्यमलोकोपपत्तिः प्रत्यंतजनपदोपपत्तिर्दीर्घायुषदेवोपपत्तिरिन्द्रियविकलता मिथ्यादृष्टिश्चित्तोत्पादविरागितता चेति ॥

CXXXV. त्रिविधा विकल्पाः । तद्यथा ॥

अनुस्मरणविकल्पः ¹¹संतिरनविकल्पः सहजविकल्पश्चेति ॥

CXXXVI. चत्वारः समाधयः । तद्यथा ॥

¹²शूरंगमो गगणगंजो विमलप्रभः ¹⁴सिंहविक्कीडितश्चेति ॥

CXXXVII. चतुर्दशाव्याकृतवस्तूनि । तद्यथा ॥

शाश्वतो लोकोऽशाश्वतो लोकः ¹⁵शाश्वतश्चाशाश्वतश्च ¹⁶नैव

¹ I. त्रिविधि कला.

² I. दृष्टधर्मवे०. C. दृष्टधर्मे वेद०.

³ C. उत्पात्यवे०.

⁴ I. ० र्याः. ⁵ I. संतिप्र०. C. संतिप्रातिहा०.

⁶ I. नरकोपेतिः.

⁷ I. त्रिर्यगुपपत्तिः.

⁸ I. ० पादो०.

⁹ I. दीर्घायुवदेवो०. C. दीर्घायुमदशो०.

¹⁰ I. ० यविकाता.

C. ० यविकसिता.

¹¹ C. सन्तीरणवि०.

¹² I. ० रंगिमः.

¹³ I. गगन०.

¹⁴ I., C. ० विक्कीडित०.

¹⁵ I., C. शास्वताशास्वतश्च.

¹⁶ I., C. नैवशास्वताशास्वतश्च.

शाश्वतो नाशाश्वतश्च¹। अंतवाँल्लोकोऽनंतवाँल्लोकोऽतंवाँश्चानंत-
वाँल्लोकश्च² नैवांतवान्नानंतवाँश्च।³ भवति तथागतः परं मरणाच्च
⁴न भवति तथागतः परं मरणाच्च⁵ भवति च न भवति च तथा-
गतः परं मरणाच्चैव भवति न न भवति तथागतः परं मरणात्। स
जीवस्तच्छरीरमन्यो जीवोऽन्यच्छरीरं चेति ॥

CXXXVIII. चीणि कुशलमूलानि। तद्यथा ॥

अद्वेषोऽलोभोऽमोहश्चेति ॥

CXXXIX. ¹¹एतद्विपर्ययात्चीण्यकुशलमूलानि। तद्यथा ॥

लोभो मोहो द्वेषश्चेति ॥

CXL. ¹²तिस्रः शिक्षाः। तद्यथा ॥

¹³अधिचित्तशिक्षाधिशीलशिक्षाधिप्रज्ञाशिक्षा चेति ॥

इति नागार्जुनपादविरचितोऽयं¹⁴ धर्मसंग्रहः¹⁵ समाप्तः ॥ ॥

॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ ॥ शुभमस्तु सर्वदा ॥ ॥

¹ I., C. संतवानलोकः.

² I., C. अनंतवानलोकः.

³ I., C. संतवाश्चानंतवाल्लोकश्च.

⁴ I. नैवांतवानांतवश्च. C. नैवांतवार्थतश्च.

⁵ I. °गतः परं मरन्यद्रून. C. °पर मरणाच्च.

⁶ I. °गत परं मरन्वाच. C. परं मरनाच.

⁷ I. भवति च। तथागत परं मरणात्।

⁸ I. नैव भवति न भवति। तथागतः परं मरणाद. Left out in C.

⁹ I. स भावः

तत्तरीरं. C. स जीवः। तत्तरीरं।

¹⁰ I. अन्यो जीवोऽन्यत्तरीरे°.

¹² I. चित्तंशि°.

¹¹ I. एतद्विपर्ययोत चाणि. C. एतद्विपर्ययात चीणि.

C. त्रिष्टः शि°, and omits तद्यथा.

¹³ I. अद्विचित्तशिक्षा.

¹⁴ I., C. चित्तायां.

¹⁵ C. समाप्तमिति ॥ शुभमस्तु ॥ १॥

ANNOTATIONS

॥ नमो रत्नत्रयाय ॥

रत्नत्रयं नमस्कृत्य सर्वसत्त्वहितोदयं ।
कथ्यते मोहनाशाय धर्मसारसमुच्चयं ॥

‘Having worshipped the jewel-triad, which causes the good of all beings, (this) collection of the essence of the law is told in order to destroy delusion.’ समुच्चय, unless it is a neuter noun, ought to be समुच्चयः. This introductory verse is found in both MSS., but the Chinese version reads differently, viz. ‘Salutation to all the Buddhas, whose knowledge is omniscience, and who are the teachers of gods and men; and to the laws preached by the immense and numberless Buddhas. (This is) a compendious collection of the names of the true laws preached (by them).’ This verse, though it is different in some degree, seems to be a translation of the verse found in F.

I. त्रीणि रत्नानि ‘The three treasures.’

Lalitav. p. 546, 2-7. Mahāvagga I, 4, 5; I, 6, 29-47 (Sacred Books of the East, XIII, 83 f. and 97-102). Childers, p. 402 b. Buddhō, Dhammo, Saṅgho. Burnouf, Introd. p. 221. Köppen, I, 550. Kern, I, 284. Cunningham, Ladak, p. 361 f. Hodgson, pp. 27, 53, 93. Beal, p. 99. Eitel, p. 150. ‘The Buddha, the Law, the Clergy.’ On Dharma, see Dhammapada, transl. by M. M., S. B. E., X, p. 3.

II. त्रीणि यानानि ‘The three vehicles.’

Saddharmap., chaps. I, II, III; cf. Burnouf, Lotus, p. 315. Āryamahākaraṇapundarikasūtra, transl. Feer, Ann. Mus. Guim. V, 172. Not in Pāli, Childers, p. 595 b. Beal, Catena, p. 253. Hodgson, pp. 60, 102, 145. Köppen, I, 418 f. Eitel, p. 151 f.—प्रत्येकयान instead of प्रत्येकबुद्धयान occurs in Saddharmap., chap. I, verse 10. Sometimes ‘Two vehicles’ are mentioned, viz. महायान ‘Great vehicle,’ to which the बुद्धयान belongs, and हीनयान ‘Small or inferior vehicle,’ to which the आर्यक and प्रत्येकबुद्धयान belong.

एकयान ‘The single vehicle,’ Saddharmap., chap. II, ver. 101 (Sacred Books of the East, XXI, 53).

III. पंच बुद्धाः 'The five (Dhyâni)-Buddhas,' cf. sects. IV and XII.

Rgyud XIX, 20 (Feer, p. 343): पञ्चतथागतमंगलगाथा. Burnouf, Introd. pp. 117, 557. Hodgson, pp. 27, 58, 64 n. 33, 93. Köppen, II, 27. Wassiljew, p. 187. Kern, I, 323 f.; II, 172, 380 n. Rh. Davids, p. 205. Cunningham, Ladak, p. 364. Wilson, II, 12, has six, viz. besides the five mentioned in our list, वज्रसङ्घ. On अमिताभ, see Sukhâvatî-vyûha, Anecd. Oxon., Aryan Series, I, Part II; Max Müller, Selected Essays, II, p. 313. Beal, Buddh. in Ch., pp. 128, 159 ff. Eitel, p. 6 f.

IV. चतस्रो देव्यः 'The four goddesses.'

Wilson, II, 12, 35, 36. Hodgson, pp. 93, 94. Wassiljew, p. 125. Kern, II, 173. Cunningham, Ladak, p. 364. Rgyud XIV, 33 (Feer, p. 330) has लोचना &c.; cf. Rgyud XXI, 3 (346). मामकी, III, 7 (295); IV, 12 (298). तारा, XIV, 49 (332) is called सवैतथागतमाता; XVIII (339) is आर्यतारामूलकल्प.

Wilson gives मन्त्रा, वज्रधात्री, लोचना (1), मामुखी (2), पाण्डरा (3), तारा (4), वज्रसङ्घात्मिका, as wives of the Buddhas in sect. III, in the same order. And again, p. 27 (from the Trikândasheṣa): तारा (4); वसुन्धरा; धनदा or संपत्प्रदा; मरीची (sect. V, 3); लोचना (1).

V. पंच रक्षाः 'The five protectors.'

Cf. Wilson, II, 13; आर्यमारीचीनामधारणी, Rgyud XIII, 6 (Feer, p. 318).

Wilson gives प्रतिसरा (1); महासहस्रप्रमर्दिनी (2); महामयूरी; महाशतवती (5); महामन्त्रानुसारिणी (4); cf. sect. IV. On Rākshasīs, see Burnouf, Lotus, p. 140.

VI. सप्त तथागताः 'The seven Tathâgatas.'

Vipassî, Sikhi, Vessabhû, Kakusandho, Koṇâgamano, Kassapo (Sâkiyamuni). Buddhavamsa XXI seq.

Lalitav. pp. 5-6. Mahāvastu I, 2, 317 ff.; cf. समयुद्धक (सूत्र), Mdo. XXII, 4 (Feer, p. 272), and Rgyud XI, 8 (311); सप्ततथागतपूर्वप्रणिधानविशेषविस्तर, Rgyud X, 5 (309). Gâtaka I, 41-44. Pârâgika I, 3, 1 (Vinaya III, p. 7). Childers, p. 96 b. Burnouf, Introd. p. 317. Wilson, II, 5. Hodgson, pp. 94, 115; cf. p. 33. Hardy, Manual, p. 94 ff. Köppen, I, 314 f. Kern, I, 321 ff. Eitel, p. 122. Hemaṇḍra, ver. 236, gives कांचन instead of कनकमुनि.

According to the Saptabuddhastotra (transl. Wilson, II, p. 5), cf. Cambridge Catalogue, p. 14,

विपश्चिन् was born at बंधुमती, and became Buddha under a पाटला tree.

शिखिन्	"	अरुण	"	"	"	पुंडरीक	"
विश्वभू	"	अनुपमा	"	"	"	शाल	"

ककुच्छंद	was born at	क्षेमवती	and became Buddha under a	शिरीष	tree.
कनकमुनि	„	शोभनवती	„ „ „	उतुंबर	„
काश्यप	„	वाराणसी	„ „ „	नगोध	„
शाक्यसिंह	„	कपिलपुर	„ „ „	अश्वत्थ	„

And मैत्रेय will be born at केतुमती and will become Buddha under a नाग tree. On Tathāgata, see Max Müller, Dhammapada, p. 94, note.

VII. चत्वारो लोकपालाः 'The four guardians of the world.'

1. Dhatura//ho; 2. Virū//ho or Virū//hako; 3. Virūpakkho; 4. Vessavano. Childers, p. 230 b, under Mahārāgā. Burnouf, Introd. p. 603 (Lotus, pp. 3, 98, 145). Burnouf (Introd. p. 601) identifies them with the Katurmahārāgas. Hardy, Manual, p. 24. Köppen, I, 250; II, 261. Kern, I, 291. Eitel, p. 145 (s. v. Tcaturmahārādjas).

VIII. अष्टौ लोकपालाः.

IX. दश लोकपालाः.

X. चतुर्दश लोकपालाः.

XI. दश क्रोधाः 'The ten gods of anger.'

Wilson, II, 24, 33. Burnouf, Introd. p. 550. Köppen, II, 297. यमारि, vide Rgyud VII, 1, 2, 4 (Feer, p. 302); there are two, viz. कृष्ण° and रक्त°; besides, मंजुश्री is called यमारि. Cf. चक्रसंवर, Tāranātha, pp. 177, 235, 238, 240, 245.

XII. -अष्टौ बोधिसत्त्वाः (cf. sect. III).

Wilson, II, 15. Rgyud XI, 11 (Feer, p. 312). Commonly only five are enumerated, viz. समंतभद्र, वज्रपाणि, रत्नपाणि, पद्मपाणि, विश्वपाणि.

Köppen, II, 27. Hodgson, pp. 28, 58. Kern, II, 172 f. Vide Cunningham, Ladak, p. 364. Rh. Davids, p. 205. Wilson, II, 13, 14, has:—मैत्रेय (1), समंतभद्र (3), as sons of वैरोचन; अनंतगंज (2), वज्रपाणि (4), मंजुनाथ (5), as sons of अशोभ्य; क्षितिगर्भ (7), son of रत्नसंभव; खगर्भ (8), son of समिताभ; सर्वनिवरणविष्कम्भिन् (6), son of समोषसिद्ध. पद्मपाणि is the same as अवलोकितेश्वर, about whom see the Kārandavyūha (Cambridge Cat.), of which an abstract is given in Burnouf's Introd. p. 221 ff. (cf. Feer, p. 246), and which was edited in Calcutta, 1873, and the Saddharmap., ch. XXIV. Kern, I, 324 ff.; II, 171 f. Beal, pp. 119 ff., 133 ff. Eitel, p. 18 ff.

Besides मंजुनाथ and मंजुश्री, which latter is his usual name, other compositions with मंजु occur as names of the same being, as °शोच, °देव, °भद्र, &c.; see Burnouf, Lotus, p. 498 ff.

XIII. षड्भोगिन्यः 'The six goddesses of magic.'

Cf. Mahāvvyutp., sect. 192, where वज्रभृकुटी, वज्रांबुजा, वज्रांकुशी, वज्रसख्यामुद्रा. Rgyud I, 11-13 (Feer, p. 293); II, 2, 4 (294); III, 5 (295): चतुर्योगिनीसंपुततन्त्र, IV, 8 (297); IV, 15 (298). वज्रवराही अभिधान, Rgyud III, 3 (294); cf. III, 7 (295). Tāranātha, transl. Schiefner, pp. 192, 240, 254, 323, 328. वज्रयोगिनी, Tāran., pp. 189, 196, 244. बुद्धकपालिनी, Rgyud IV, 2 (Feer, p. 296). Hodgson, p. 94.

If वज्रवराही is to be read in one word, the number 'six' would be wrong.

XIV. सप्तविधानुत्तरपूजा 'The sevenfold highest worship.'

XV. त्रीणि कुशलमूलानि 'The three roots of virtue.'

Cf. Lalitav. p. 38, 7 (Dharmâl. 83 and 84), बोधिचित्त and आशय; cf. Kern, I, 415.

XVI. चत्वारो ब्रह्मविहारः 'The four perfect states.'

Trigl. p. 12. Lalitav. p. 35, 4 ff. (Dharmâl. 14-17). Childers, pp. 95 a, 569 f. Kern, I, 370, 393, 408. Hardy, East. Mon. pp. 243, 249.

'1. Friendliness; 2. Kindness; 3. Lively interest; 4. Indifference' (according to Kern). See also Rhys Davids, Buddhist Suttas, S. B. E., XI, p. 273.

XVII. षट् पारमिताः 'The six transcendental virtues.'

Lalitav. p. 38, 10 ff (Dharmâl. 87-92); cf. Kern, I, 415 ff. Burnouf, Lotus, p. 544 ff. Kern, I, 431. Schlagintweit, p. 36. Eitel, p. 90.

'1. Charity; 2. Morality; 3. Patience; 4. Energy; 5. Meditation; 6. Wisdom.'

XVIII. दश पारमिताः 'The ten transcendental virtues' (cf. sects. XVII and CV-CXIV).

1. Dāna-pāramitā (1); 2. sīla-pāramitā (2); 3. nekkhamma-pāramitā; 4. paññā-pāramitā (=6); 5. viriya-pāramitā (=4); 6. khanti-pāramitā (=3); 7. saṅgā-pāramitā; 8. adhiṣṭhāna-pāramitā; 9. mettī-pāramitā; 10. upekkhā-pāramitā.

Mahāvvyutp., sect. 30. Trigl. p. 11 b (12). Feer, p. 205. Childers, p. 335 a. Cf. Gāṭaka I, 20 f., 45 f. (Rhys Davids, Buddhist Birth Stories, I, 18 f., 54 f.) Hodgson, p. 91. Kern, I, 301. Desgodins, p. 349 f. Eitel, p. 90.

'7. Means (i. e. experience in means, cleverness; उपायकौशल्यं, Lalitav. p. 38, 21—Dharmâl. 93); 8. Prayer; 9. Force; 10. Knowledge.'

XIX. चत्वारि संग्रहवस्तुनि 'The four elements of popularity.'

Mahāvīyutp., sect. 31. Trigl. p. 12 b (17). Abhidharmakosavyākhyā, fol. 34 a, l. 7. Mahāvastu, I, 3, 11, gives a list a little different:

दानं च प्रियवाहं च तथार्थचर्या समानसुखदुःखता ।

संग्रहवस्तुनि जितो चतुर्हि परिकल्पये सत्त्वां ॥ (cf. Senart's note, p. 370.)

Lalitav. p. 38, 22 f. (Dharmâl. 94); cf. Kern, I, 418. Lalitav. p. 42, 14 f., where चर्यक्रिया is given for चर्या. Childers, p. 447 a. Burnouf, Lotus, p. 405. Eitel, p. 145 b.

'1. Liberality; 2. Affability; 3. Beneficent rule; 4. Impartiality.'

XX. पञ्चाभिज्ञा: 'The five supernatural faculties.'

1. Iddhividhâ or iddhippabbhedo (=5); 2. dibbasotam; 3. parassa ketopariyaññanam or parakittavigânanam; 4. pubbenivâsânussatiññanam; 5. dibbaakkhu (=1). Sometimes a sixth is added, viz. âsavakkhaya-karaññanam.

Saddharmap., transl. Kern, pp. 89, 131 n., 242. Sukhâvatî, Prāzidhāna 5-9 (p. 12 f.) Childers, p. 5 b.

Six abhigñās occur in Mahāvvyutp., sect. 10. Hemaṭ. Abhidhānaṭint. ver. 233, p. 316, where āsṛavakṣaya is added before riddhi.

Burnouf, *Introd.* p. 295; *Lotus*, pp. 291, 820 ff. Eitel, p. 2 f. Köppen, I, 411.
Kern, I, 297. Max Müller, *Dhammapada*, p. 13.

'1. Divine sight; 2. Divine hearing; 3. Knowledge of others' thoughts; 4. Memory of former abodes; 5. Magical science; (6. Knowledge how to destroy human passion.)'

XXI. चत्वार्यार्यसत्यानि 'The four noble truths' (cf. sects. XCVII-C).

1. Dukkham; 2. dukkhasamudayaṃ or -samudayo; 3. dukkhanirodham or -nirodho; 4. paṭipadā or maggo.

• Lalitav. p. 541, 2 ff.; cf. p. 36, 14 ff. (Dharmâl. 48-51), and Kern, I, 411. Cf. Saddharmap., transl. Kern, pp. 18, 90 (ver. 100 ff.), 158 n. 2, 354. Dharmakrapravartanasûtra, transl. Feer, Ann. Mus. Guim. V, 114 ff. Āryakāṭursatyasûtra (Mdo. XXVI, 13; Feer, p. 270), transl. Feer, Ann. Mus. Guim. V, 122 ff.

Mahāvagga I, 6, 19-22 (p. 10 f.); transl., p. 94 ff. Puggala-paññatti I. Childers, p. 56 b, s. v. *kattāri ariyasaṅkhāni*. Burnouf, Lotus, p. 517 ff. Köppen, I, 220 ff. Hardy, Manual, p. 496. Oldenberg, p. 128=211. Kern, pp. 72, 367; 207, n. 4. Rh. Davids, Buddhism, pp. 48, 106. Schlagintweit, p. 16. Eitel, p. 14.

'1. Suffering; 2. Cause of suffering; 3. Cessation of suffering; 4. Path (to the cessation).'

XXII. पंच स्तंभा: 'The five attributes of being.'

1. Rūpam; 2. vedanā; 3. saññā; 4. saṅkhārā; 5. viññānam.

Mahāvvyutp., sect. 96. Trigl. p. 19 (33). Feer, p. 203, Ann. Mus. Guim. V, 124 f., 145, 177 f. Childers, p. 198 b. Mahāvagga I, 6, 38 ff. (p. 13 f.) Puggala-paññatti I. Burnouf, Introd. p. 512. Colebrooke, I, 420 f. Hardy, Legeffds, p. 236 (Gogerly); Manual, pp. 388, 399. Köppen, I, 602 f. Oldenberg, pp. 128 n., 213 ff., 255, 279. Rh. Davids, Buddhism, p. 90. Beal, p. 199. Eitel, p. 129 b. Comment. to Hemaṅdra, ver. 233 (ed. Boehl, and Rieu, p. 316). M. M., Dh. P., p. 54.

'1. Material form; 2. Sensations; 3. Perceptions; 4. Conformations (Childers, Discrimination); 5. Consciousness' (see Oldenberg, Buddha, transl. Hoey).

XXIII. लोकोत्तरपंचस्तंभा:.

Mahāvvyutp., sect. 2. Trigl. p. 9 (7). Burnouf, Introd. p. 457. Cf. Kern, I, 351.

XXIV. द्वादशायतनानि 'The twelve organs and objects of sense.'

1. *Kakkhāyatanaṃ*; 2. *sotāyatanaṃ*; 3. *ghāṇāyatanaṃ*; 4. *gīvāyatanaṃ*; 5. *kāyāyatanaṃ*; 6. *manāyatanaṃ*; 7. *rūpāyatanaṃ*; 8. *saddāyatanaṃ* (9); 9. *gandhāyatanaṃ* (8); 10. *rasāyatanaṃ*; 11. *phoṭṭhabbāyatanaṃ*; 12. *dhammāyatanaṃ*.

Mahāvvyutp., sect. 102. Childers, p. 75 b. Puggala-paññatti I. Burnouf, Introd. pp. 500, 635. Hardy, Manual, pp. 403, 452. Wassiljew, pp. 240 f., 244, 252. Köppen, I, 602.

'1. The eye; 2. The ear; 3. The nose; 4. The tongue; 5. The body; 6. The mind; 7. Form; 8. Sound; 9. Odour; 10. Taste; 11. Touch; 12. Ideas' (according to Childers).

XXV. अष्टादश धातव: 'The eighteen principles.'

1. *Kakkhu* (1); 2. *rūpa* (7); 3. *kakkhuvīññāna* (13); 4. *sota* (2); 5. *sadda* (9); 6. *sotavīññāna* (14); 7. *ghāna* (3); 8. *gandha* (8); 9. *ghāna*

viññâna (15); 10. givhâ (4); 11. rasa (10); 12. givhâviññâna (16); 13. kâya (5); 14. phoṭṭhabba (11); 15. kâyaviññâna (17); 16. mano (6); 17. dhamma (12); 18. manoviññâna (18).

Mahāvīyutp., sect. 103. Cf. Mdo. XXVI, 14 (Feer, p. 279). Childers, p. 121 b. Puggala-paññatti I. Burnouf, Introd. p. 449; Lotus, p. 511. Hardy, Manual, pp. 399 ff., 432, 419 ff. Cf. Wassiljew, p. 253.

'The first twelve are the same as the āyatana (sect. XXIV), then follow 13. Vision; 14. Hearing; 15. Smell; 16. Taste; 17. Feeling; 18. Thought.'

XXVI. एकादश रूपस्कंधाः 'The eleven physical elements.'

Childers, p. 405 b, has twenty-eight: 1. Pañhavīdhātu (§ 39, 1); 2. āpo-dhātu (§ 39, 2); 3. tegodhātu (§ 39, 3); 4. vāyodhātu (§ 39, 4); 5. kakkhum (1); 6. sotam (2); 7. ghānam (3); 8. givhâ (4); 9. kâyo (5); 10. rūpam (6); 11. saddo (7); 12. gandho (8); 13. raso (9); 14. itthindriyam; 15. purisindriyam; 16. gīvitindriyam; 17. hadayavatthu; 18. kâyaviññatti; 19. vaḥiṇiññatti (11); 20. ākāśadhātu (§ 39, 5); 21. rūpassa lahutā (cf. § 38, 7); 22. rūpassa mudutā; 23. rūpassa kammaññatā; 24. rūpassa upakāyo; 25. rūpassa santatī; 26. rūpassa garatā; 27. rūpassa anikkatā; 28. kabalīkâro āhâro (§ 70).

Cf. Puggala-paññatti I. Hardy, Manual, p. 414 ff.

XXVII. वेदना त्रिविधा 'The three sensations.'

1. Sukhâ; 2. dukkhâ; 3. adukkhamasukkhâ. Childers, p. 561 b.

Mahāvīyutp., sect. 98. Burnouf, Introd. p. 459. Kern, I, 344.

'1. Pleasant sensations; 2. Painful sensations; 3. Indifferent sensations.'

XXVIII. संज्ञास्कंधः.

Abhidharmakosavyākhyâ (Société Asiatique, M. C.), fol. 306: निमित्तोद्ग्रह-णात्मिकेति । निमित्तं वस्तुनोऽवस्थाविशेषो नीलत्वादि ॥ तस्योद्ग्रहणं परिच्छेदः ॥ तदात्मिका तत्त्वभावा ॥ दुःखादीत्यादिशब्देन लोहितादीनां ग्रहणं असौ संज्ञास्कन्धः ॥ यदि परिच्छेदा-त्मिका संज्ञा तत्संप्रयोगे निमित्तपुद्गलं भवतीति, etc.

XXIX. संस्कारा द्विविधाः.

XXX. चित्तसंप्रयुक्तसंस्काराश्चत्वारिंशत् (cf. sect. LXIX, 11 and 12).

Cf. Mahāvīyutp., sect. 100. Hardy, Manual, p. 404 ff. Kern, p. 346 ff. ही, अपत्रया, Lalitav. p. 35, 12 f. (Dharmâl. 22 and 23); cf. Kern, I, 409. M. M., Dh. P., p. 54.

XXXI. चित्रविप्रयुक्तसंस्कारास्त्रयोदश.

Cf. Mahāvvyutp., sect. 100. Kern, I, 346. Rhys Davids, Buddhism, p. 91.

XXXII. त्रीण्यसंस्कृतानि.

Abhidharmakosa, vol. i, fol. 3: 'What are Anāsrava-dharmās? They are Mārgasatyam and three Asamskrītas. What are the three? They are Ākāśa and two kinds of Nirodhas. What are the two kinds of Nirodhas? They are Pratīsaṅkhyānirodha and Apratīsaṅkhyānirodha. Those three Asamskrītas, viz. Ākāśa, etc., and Mārgasatyam are called Anāsravadharmās, etc.' (Then follows an explanation of the three words.) See Vyākhyā, fol. 12 a, ff. M. M., Dh. P., p. 63.

Colebrooke, Misc. Essays, I, 421.

XXXIII. षड् विषयाः 'The six objects of sense.'

'1. Rūpam, form; 2. saddo, sound; 3. gandho, odour; 4. raso, taste; 5. phasso, contact (touch); 6. dhammo, ideas.'

Cf. Mahāvvyutp., sect. 97 b. Trigl. p. 19 (35). Childers, p. 584 a, s. v. visayo.

XXXIV. द्वादशविधं रूपं.

Cf. Mahāvvyutp., sect. 97 b. Trigl. p. 25 (56-58).

XXXV. अष्टाविंशतिविधः शब्दः 'The eightfold sound.'

Cf. Mahāvvyutp., sect. 97 b. Childers, p. 410 b. Pet. Wörterb., s. v. We must read *ashāvimsatividhaḥ*, there being fourteen sounds, which, as they are either pleasant or unpleasant, become twenty-eight.

XXXVI. रसः षड्विधः 'The sixfold taste.'

1. Kasāvo (6); 2. titto (5); 3. madhuro (1); 4. lavano (3); 5. ambilo (2); 6. kaṣūko (4). Childers, p. 402 a, s. v. raso.

Mahāvvyutp., sect. 97 b. Trigl. p. 26 (60). Pet. Wörterb., s. v.

'1. Sweet; 2. Sour; 3. Salt; 4. Acrid; 5. Bitter; 6. Astringent.'

XXXVII. चत्वारो गंधाः 'The four smells.'

Cf. Mahāvvyutp., sect. 97 b. Trigl. p. 25 b (59). Pet. Wörterb., s. v., from MBh. XII, 6848, where nine kinds of smell are enumerated, viz.: 1. इष्ट (cf. 1); 2. अनिष्ट (cf. 2); 3. मधुर; 4. कटु; 5. निर्हासिन्; 6. संहत (cf. 3?); 7. क्षिप्त; 8. रूप; 9. विशद (cf. 4?).

'1. Good smell; 2. Bad smell; 3. Constant smell; 4. Changeable smell.'

XXXVIII. एकादश स्पर्शानि 'The eleven elements of touch' (cf. sect. XXVI).

Cf. Mahāvvyutp., sect. 97 c. Trigl. p. 26 (61).

'1. Earth; 2. Water; 3. Fire; 4. Air; 5. Smoothness; 6. Hardness; 7. Lightness (Buoyancy, Childers); 8. Heaviness; 9. Coldness; 10. Hunger; 11. Thirst.'

XXXIX. पंच महाभूतानि 'The five great elements.'

1. Paṭhavīdhātu; 2. āpodhātu; 3. tegodhātu; 4. vāyodhātu.

Childers, p. 227 a, s. v. kattāro mahābhūtā. Four kinds of the great elements are more commonly known.

Mahāvvyutp., sect. 97. Trigl. p. 25 (55). Burnouf, Introd. p. 636; Lotus,

p. 514. Köppen, I, 601. Colebrooke, I, 416 f. Pet. Wörterb., s. v., has the five.

'1. Earth; 2. Water; 3. Fire; 4. Air; 5. Ether.'

XL. पंच भौतिकानि 'The qualities of the five elements' (cf. sect. XXXIII).

Viz. पृथ्वी, आपः, तेजः, वायुः, आकाशः; गन्धः, रसः, रूपं, स्पृष्ट्यं, शब्दः; घ्राणः, जिह्वा, चक्षुः, श्रुति, श्रोत्रं. See the Sāṅkhyakārikā, ver. 22 ff.

Colebrooke, I, 417. '1. Form; 2. Sound; 3. Odour; 4. Taste; 5. Touch.'

XLI. विंशतिः शून्यताः 'The twenty kinds of voidness.'

Commonly only eighteen kinds are known; so in the Cambridge MS., the Chinese Version, and Mahāvvyutp., sect. 33. Trigl. p. 13 (18). Cf. Feer, p. 205. Hodgson, p. 93. Max Müller, Anecdota Oxon., III, p. 55. See also sect. LIX.

XLII. द्वादशांगप्रतीत्यसमुत्पादः 'The twelvefold chain of causation.'

Paṭikkasamupādo: 1. aviggā, ignorance; 2. saṅkhārā, conformations; 3. viññāṇam, consciousness; 4. nāmarūpam, name and form; 5. saḍāyatanaṃ, the six organs of sense; 6. phasso, contact; 7. vedanā, sensation; 8. tanhā, thirst (desire); 9. upādānaṃ, clinging (to existence); 10. bhavo, being; 11. gāti, birth; 12. garāmaraṇaṃ, old age and death (according to Childers and Oldenberg).

Mahāvvyutp., sect. 109. Trigl. p. 14 b (22). Lalitav. p. 440 ff. Āryamahākāraṇapundarikasūtra, transl. Feer, Ann. Mus. Guim. V, 169 f. Feer, p. 204. Childers, pp. 359 b, 278 b (s. v. nidānaṃ). Mahānidāna-sutta, transl. Burnouf, Lotus, p. 533 ff. Mahāvagga I, 1, 2 (p. 1); I, 5, 2 (p. 5). Burnouf, Introd. pp. 485 ff., 623; Lotus, pp. 332, 530 ff. Hardy, Manual, pp. 391 f., 432. East. Mon. pp. 6, 193, 301. Köppen, I, 609 ff. Hodgson, p. 79. Oldenberg, p. 224 ff. Schlagintweit, p. 22 ff. Colebrooke, Misc. Essays, I, 480 f., 453 ff. (Childers). Cf. Sacred Books,

X, 2, p. 131. Anecdota Oxon., Aryan Series, III, *Pragñā-pāramitā-sūtra*, ed. Max Müller, p. 57. Eitel, p. 84 (s. v. *nidāna*).

XLIII. सप्तत्रिंशद्वोधिपक्षिका धर्माः 'The thirty-seven constituents of true knowledge' (Kern).

Saddharmap., transl. Kern, p. 420 (n. 1). Childers, p. 92: *sattatimsa bodha-pakkhiyā dhammā*.

1. The four *Satipatthānas*; 2. The four *Sammappadhānas*; 3. The four *Iddhipādas*; 4. The five *Indriyas*; 5. The five *Balas*; 6. The seven *Boggaṅgas*; 7. The *Ariyo atthaṅgiko maggo*.

Pārāgika IV, 4, 1 (*Vinaya* III, p. 93). *Pāṭittiya* VIII, 2, 1 (IV, p. 26). Burnouf, *Lotus*, p. 430. Hardy, *Manual*, p. 497 (11). Köppen, I, 436. Kern, I, 301, 412 ff. *Sacred Books*, XI, 61 ff. Eitel, p. 25 b.

XLIV. चत्वारि स्मृत्युपस्थानानि 'The four earnest meditations.'

1. *Kāyānupassanā*; 2. *vedanānupassanā*; 3. *kittānupassanā*; 4. *dhammānupassanā*.

Mahāvvyutp., sect. 34. *Trigl.* p. 15 b (25). *Lalitav.* p. 36, 18 ff. (*Dharmāl.* 52-55); cf. Kern, I, 411 f. Childers, p. 466 b; cf. *Kullavagga* IX, 1, 4 (p. 240). Burnouf, *Lotus*, p. 431. Wassiljew, p. 248, n. 3. Kern, I, 301. Rh. Davids, p. 172. Eitel, p. 130 a. Max Müller, *Dh. P.*, p. 27.

'1. Meditation on (the impurity of) the body; 2. Meditation on (the evils of) the sensations; 3. Meditation on (the evanescence of) thought; 4. Meditation on (the conditions of) existence.'

XLV. चत्वारि सम्यक्प्रहानानि 'The four right exertions.'

Mahāvvyutp., sect. 35. *Trigl.* p. 16 (26). *Lalitav.* p. 36, 22 f. (*Dharmāl.* 56); cf. Kern, I, 412. Childers, p. 435 a. Hardy, *Manual*, p. 497 (13). Kern, I, 301 f. Rh. Davids, p. 172 f. Eitel, p. 120.

'1. Exertion to retain meritorious conditions already existing; 2. Exertion to produce such not yet in existence; 3. Exertion to put away sinful states already existing; 4. Exertion to prevent such arising.'

XLVI. चत्वारि ऋद्धिपादाः 'The four constituents of magic power.'

1. *Khandasamādhīpadhānasaṅkhārasamannāgatam*; 2. *viriyasamādhīpadhānasaṅkhārasamannāgatam* (3); 3. *kittasamādhīpadhānasaṅkhārasamannāgatam* (2); 4. *vīmaṃsāsamādhīpadhānasaṅkhārasamannāgatam*.

Mahāvvyutp., sect. 56. *Trigl.* p. 17 (27). *Lalitav.* p. 37, 2 (*Dharmāl.* 57); cf. Kern, I, 412. Childers, p. 157 b. Burnouf, *Introd.* p. 75; *Lotus*, p. 810 f. Hardy,

Manual, pp. 413, 498 (14). Kern, I, 302. Rh. Davids, p. 173. Eitel, p. 104 b. *Prahâna* in this and the last section is a wrong rendering of Pâli *padhâna*, see Childers, s. v.

'1. The will to acquire magical power; 2. The thought required thereto; 3. The exertion or effort required thereto; 4. The investigation required thereto.'

XLVII. पंचेन्द्रियाणि 'The five moral qualities.'

1. *Saddhindriyam*; 2. *viriyindriyam* (3); 3. *satindriyam* (4); 4. *samâdhindriyam* (2); 5. *paññindriyam*.

Mahâvyutp., sect. 37. *Trigl.* p. 17 b (28). *Lalitav.* p. 37, 3 ff. (*Dharmâl.* 58-62); cf. Kern, I, 412. Childers, p. 159 a. Hardy, Manual, p. 498. Kern, I, 302. Rh. Davids, p. 173. Eitel, p. 47 a.

'1. Faith; 2. Contemplation; 3. Energy; 4. Recollection; 5. Wisdom.'

XLVIII. पंच बलानि 'The five forces.'

1. *Saddhâbalaṃ*; 2. *viriyabalaṃ*; 3. *satibalaṃ*; 4. *samâdhibalaṃ*; 5. *paññâbalaṃ*.

Mahâvyutp., sect. 38. *Trigl.* p. 17 b (29). *Lalitav.* p. 37, 7 ff. (*Dharmâl.* 63-67); cf. Kern, I, 412; *Saddharmap.*, transl. Kern, p. 79 (n. 4). Childers, p. 78 b. Burnouf, Lotus, p. 78 b. Hardy, Manual, p. 498. Kern, I, 302. Eitel, p. 21 f.

'The same as in last section.'

XLIX. सप्त बोध्यंगानि 'The seven requisites for attaining the supreme knowledge.'

1. *Satisambogghaṅgo*; 2. *dhammavikayasambogghaṅgo*; 3. *viriyasambogghaṅgo*; 4. *pītisambogghaṅgo*; 5. *passaddhisambogghaṅgo*; 6. *samâdhisambogghaṅgo*; 7. *upekhâsambogghaṅgo*.

Mahâvyutp., sect. 39. *Trigl.* p. 18 (30). *Lalitav.* p. 37, 12 ff. (*Dharmâl.* 68-74); cf. Kern, I, 413. *Mahâkâsyapasûtra*, transl. Feer, Ann. Mus. Guim. V, 151. Childers, p. 93 b. *Ânguttara-nikâya* II, 2, 2, has the last six. Burnouf, Lotus, p. 796 ff. Hardy, Manual, p. 498 (16). Kern, I, 302. Rh. Davids, p. 173. Wassiljew, p. 247. Eitel, p. 26 a. *Saddharmap.*, transl. Kern, p. 31, n. 3.

'1. Recollection; 2. Investigation; 3. Energy; 4. Joyfulness; 5. Calm; 6. Contemplation; 7. Equanimity.'

L. आर्यष्टांगिकमार्गः 'The noble eightfold path.'

1. *Sammâdiṭṭhi*; 2. *sammâsaṅkappo*; 3. *sammâvâcâ*; 4. *sammâkammanto*; 5. *sammâ-âgîvo*; 6. *sammâ-vâyâmo*; 7. *sammâsati*; 8. *sammâsamâdhi*.

Mahāvvyutp., sect. 40. Trigl. p. 18 b (31). Lalitav. p. 37, 19 ff. (Dharmāl. 75-82; cf. Kern, I, 413 f.); 540, 16; 541, 13 ff. Dharmakakrapravartanasūtra, transl. Feer, Ann. Mus. Guim. V, 113. Childers, p. 67 b. Burnouf, Lotus, p. 519 ff. Hardy, Manual, p. 498 (17). Köppen, I, 222, 408. Oldenberg, pp. 128 (the same as p. 211), 287. Kern, I, 84, 105, 302; cf. Wassiljew, p. 246, n. 2. Beal, p. 201 ff. Eitel, p. 74 (s. v. mārṅa). Schlagintweit, p. 16 f. Max Müller, Dhammapada, vers. 178, 273.

'1. Right views (faith); 2. Right thoughts (resolve); 3. Right speech; 4. Right action; 5. Right living; 6. Right exertion (effort); 7. Right recollection (thought); 8. Right meditation (self-concentration).' (Oldenberg's renderings are given in parentheses.) See Rhys Davids, Buddhist Suttas, S. B. E., vol. xi, p. 144.

LI. चतस्रः प्रतिनिविदः 'The four analytical sciences.'

1. Atthapaṣaṁbhidā (2); 2. dhammapaṣaṁbhidā (1); 3. nirutti-
paṣaṁbhidā; 4. paṭibhānapaṣaṁbhidā.

Cf. Lalitav. p. 39, 8 (Dharmāl. 101). Childers, p. 366 a, s. v. paṣaṁbhidā. Burnouf, Lotus, p. 838 ff. (849). Hardy, Manual, p. 499 (18). Sacred Books, XI, 111. Eitel, p. 96.

LII. चत्सो धारण्यः 'The four kinds of Dhāraṇis.'

Cf. Burnouf, Introd. p. 540, on the difference between मंच and धारणी.

LIII. चत्वारि प्रतिश्रवणानि,

Mahāvvyutp., sect. 70.

LIV. षडनुस्मृतयः 'The six subjects to be recollected.'

1. Buddhānussati; 2. dhammānussati; 3. sīlānussati (5); 4. saṅghā-
nussati (3); 5. kṛgānussati (4); 6. devatānussati.

Mahāvvyutp., sect. 87. Lalitav. p. 34, 20 ff. (Dharmāl. 8-13); cf. Kern, I, 407 f. Childers, p. 45 a, s. v. anussati//hānas.

'1. The Buddha; 2. The Law; 3. The Church; 4. Charity; 5. Morality; 6. The Gods.'

LV. चत्वारि धर्मपदानि.

Lalitav. p. 35, 7 ff. (Dharmāl. 18-21): 1. अनित्यप्रत्यवेक्षा; 2. दुःखप्रत्यवेक्षा; 3. अनात्मप्रत्यवेक्षा; 4. शान्तप्रत्यवेक्षा; cf. Kern, I, 408 f. Childers, p. 118 a, Burnouf, Introd. p. 462. Hardy, Manual, p. 497. Kern, I, 371. Max Müller, Dh. P., p. xlv.

LVI. दशाकुशलानि 'The ten sīlas.'

1. Pāṇātipāto; 2. adinnādānam; 3. kāmesu micchākrāro; 4. musā-

vâdo; 5. pisunâ vâkâ; 6. pharusâ vâkâ; 7. samphappalâpo; 8. abhigghâ; 9. vyâpâdo; 10. mikkhâdiñhi.

Mahāvvyutp., sect. 87; cf. Mdo. XXII, 20 (Feer, p. 274); XXVI, 27 and 31 (p. 281), transl. in Ann. Mus. Guim. V, 189 ff. Âryamahâkarunapundarikasûtra, transl. Feer, Ann. Mus. Guim. V, 166. Childers, p. 25 b, s. v. akusalakammappatho. Ânguttara-nikâya, Dasa-nipâta, transl. Feer, Ann. Mus. Guim. V, 484 ff. Burnouf, Lotus, p. 444 f. Hardy, Manual, pp. 460, 461 ff. Köppen, I, 334. Kern, I, 423. Oldenberg, p. 290. Rh. Davids, p. 142. Desgodins, p. 349 ff. Eitel, p. 126 a (s. v. sikhâpada).

‘1. Killing; 2. Stealing; 3. Impurity; 4. Lying; 5. Slander; 6. Harsh language; 7. Frivolous talk; 8. Covetousness; 9. Malice; 10. False doctrine.’

LVII. गणयः षट् ‘The six states of existence.’

1. Nirayo; 2. tiraṭṭhâṇayoni; 3. pettivisayo; 4. manussâ (5); 5. devâ (6); 6. asuranikâyo (4).

Sukhâvatî, Prazidhâna 1 and 2 (p. 11, 9 ff.) Karmavibhâga (Mdo. XXVI, Feer, p. 282), transl. Feer, Ann. Mus. Guim. V, 261 ff. Lou-tao-tsi (‘Recueil des six voies’), ibid., p. 529. Paññagati, transl. ibid., p. 514 ff. Childers, p. 144 b. Burnouf, Introd. p. 492; Lotus, pp. 210, 309. Hardy, Manual, p. 37 ff. Köppen, I, 238. Kern, I, 294. Cunningham, Ladak, p. 365. Schlagintweit, p. 91 f. Eitel, p. 41 a.

The first four of these are called the four apâyas, ‘states of suffering’ (Childers, s. v.): naraka, tiraṭṭhâṇa, petaloko, asuraloko. Sukhâvatî, Prazidhâna 2.

‘1. Hell; 2. The brute creation; 3. Preta; 4. Asura; 5. Man; 6. God.’

LVIII. षट् धातवः ‘The six elements’ (cf. sect. XXXIX).

1. Paṭhavîdhātu; 2. âpodhātu; 3. tegodhātu; 4. vâyodhātu; 5. âkâśadhātu; 6. viññâṇadhātu.

Childers, p. 121 b. Burnouf, Lotus, p. 514.

‘1. Earth; 2. Water; 3. Fire; 4. Air; 5. Space (Ether); 6. Intelligence.’

LIX. अष्टौ विमोक्षाः ‘The eight kinds of salvation.’

1. Rûpî rûpâni passati; 2. aggahattam arûpasaññi bahiddhâ rûpâni passati; 3. subhan t’eva adhimutto hoti; 4. âkâśanaññâyatanam, s. v. arûpabrahmaloko; 5. viññâṇaṇñâyatanam, s. v. arûpabrahmaloko; 6. akiñṇaṇñâyatanam, s. v. arûpabrahmaloko; 7. nevasaññâṇâsâññâyatanam, s. v. arûpabrahmaloko; 8. saññâvedayitanirodho.

Mahāvvyutp., sect. 205. Childers, p. 574 b. Mahâparinibbânasutta, p. 30, transl.

Sacred Books, XI, 51. Burnouf, Lotus, p. 824 ff.; cf. Saddharmap., transl. Kern, p. 31, n. 4. Eitel, p. 167 f.

LX. पञ्चान्तयेनि 'The five unpardonable sins.'

'1. Mātughāto, matricide; 2. pitughāto, parricide; 3. arahantaghāto, killing an Arhant; 4. lohituppādo, shedding the blood of a Buddha; 5. saṅghabhedo, causing divisions among the priesthood; 6. aññasatthu-uddeso, following other teachers.' See Kullavagga VI, 17, 2.

Mahāvvyutp., sect. 118; cf. अनंतयैकारिन्, Sukhāvatī, 15, 4. Childers, p. 327 b, 7 b, s. v. abhiñhānam. Wassiljew, p. 240, n. 2, has अन्तरीय; cf. Kern, p. 184, n. 1.

LXI. अष्टौ लोकधर्माः 'The eight worldly conditions.'

1. Lābho; 2. alābho; 3. yaso (5); 4. ayaso (6); 5. passamsā (8); 6. nindā (7); 7. sukham (3); 8. dukkham (4).

Mahāvvyutp., sect. 121. Childers, p. 221 b.

'1. Gain; 2. Loss; 3. Happiness; 4. Suffering; 5. Fame; 6. Dishonour; 7. Blame; 8. Praise.'

LXII. नवांगप्रवचनानि 'The nine divisions of the scriptures.'

1. Suttam; 2. geyyam; 3. veyyākaranam; 4. gāthā; 5. udānam; 6. itivuttakam; 7. gātakam (6); 8. abbhutadhammam; 9. vedallam (7).

Cf. Mahāvvyutp., sect. 58. Trigl. p. 22 (44) has twelve, viz. after No. 5 of our list, निदानं, अवदानं, इतिवृत्तिकं. Saddharmap., chap. II, vers. 44, 48 (transl. Kern, p. 44 f.) Āryamahākaruṇapundarikasūtra, Mdo. VI, 2 (Feer, p. 241). Childers, p. 33 b, s. v. aṅgam. Cf. nidānam, apadānam, itivuttakam (s. v.) Cf. Burnouf, Introd. p. 51 ff. Hodgson, p. 14 f. Dhammapada, transl. Max Müller, Introd. p. xxxiii. Wassiljew, p. 109. Kern, II, 365 ff. Rh. Davids, p. 214 f. (Eitel, pp. 137 b, 42 a, 172 a, 41 a, 153 a, 36 b, 160, 3 b, 155 b, 84 b, 17 b, 48 a.) The Hīnayāna recognises nine, the Mahāyāna twelve Aṅgas. Max Müller, Dhammapada, p. xxxiii.

LXIII. द्वादश धूतगुणाः 'The twelve ascetic practices.'

1. Pamsukūlikaṅgam (11); 2. teḷivarikūlikaṅgam (2); 3. piṇḍāpātikaṅgam (1); 4. sapadānaḷārikaṅgam; 5. ekāsanikaṅgam (7); 6. patta-piṇḍikaṅgam; 7. khalupaḷḷābhattikaṅgam (3); 8. araññakaṅgam (9); 9. rukkhamaṭṭhikaṅgam (6); 10. abbhokāsikaṅgam (8); 11. soṣānikaṅgam (10); 12. yathāsanthatikaṅgam (5); 13. nesaggikaṅgam (4).

Mahāvvyutp., sect. 45. Childers, p. 123 a, s. v. dhūtaṅgam.

For नामतिक, which has nothing corresponding to it in the above Pāli list, see Mahāvvyutp., sect. 229 (a list of clothings), where नमत्त occurs, rendered in Chinese by

毛 'hair-cloth.' In our list the Chinese has 毳衣 'cloth made of hair.' From नमत one might derive नामतिक. Mr. Rhys Davids points out namataka in Kullav. V, 11, 1; 19, 1; X, 10, 4. Burnouf's conjecture that it may be कांबलिक is not necessary. Instead of âbhyavakâsika Prof. Oldenberg suggests abhrâvakâsika; see Manu VI, 23.

Burnouf, Introd. p. 304 ff. Hardy, East. Mon., pp. 9, 73, 97, 98, 99. Wassiljew, p. 172.

LXIV. दश भूमयः 'The ten stages of perfection.'

Mahavyutp., sect. 27. Trigl. p. 11 (11). Mahâvastu, p. 63 ff. (see below). Cf. Wassiljew, p. 264; Phalkhen, 31 (Feer, p. 211); Mdo. V, 1 (p. 237, from the Sandhinirmoḥana); Lalitav. p. 39, 17 ff. (Dharmâl. 108 and 109); and Kern, I, 420.

Darabhūmīśvara, vide Catalogue of the R.A.S., p. 4, and Cambridge Catal., pp. 4, 141. Kern, II, 394 n. Cf. Eitel, p. 30 a. According to Senart, the Mahavyutp. has मधुमती for साधु°. Commentary to Hemaṇḍra, ver. 233 (ed. Boehtl. and Rieu, p. 316).

The Mahâvastu, p. 76, 13 ff., gives quite a different list: 1. दुरारोहा (cf. 7 of our list?); 2. बद्धमाना; 3. पुष्पमंडिता; 4. रुचिरा; 5. चित्तविस्तरा (perhaps for चित्र° according to Senart); 6. रूपवती; 7. दुर्ज्ञेया (cf. 5 of our list); 8. जन्मनिदेश; 9. यौवराज्य (भूमि); 10. अभिषेक (भूमि) (Lalitav. p. 39, 18). Cf. Senart's note, p. 436.

LXV. त्रयोदश भूमयः 'The thirteen stages of perfection.'

LXVI. पंच चक्षुषि 'The five sorts of vision.'

1. Mamsakakkhu (1); 2. dibbakakkhu (4); 3. paññākakkhu (3); 4. samantaḥakkhu (= 2. धर्मचक्षु); 5. buddhakakkhu (5).

Childers, p. 326 b, s. v. paññākakkhu. दिव्यं चक्षुः, Sukhâvatī, Prāṇidhāna 7 (p. 12, 12); (cf. sect. XX.) Cf. Lalitav. p. 523, 12, पंचचक्षुःसमन्वागत.

'1. The human eye; 2. The eye of the law; 3. The eye of wisdom; 4. The divine eye; 5. The eye of a Buddha.'

LXVII. षट् क्लेशाः 'The six evil passions.'

Trigl. p. 34 b (67). Cf. the 'hosts of Māra' in the Lalitav. p. 329, 3 ff. Childers, p. 203 b, s. v. kilesa, gives a list of ten, which partly correspond with our list, viz. 1. lobho (= 1. राग), see sect. CXXXIX, where 2. द्वेषः; 2. doṣo (= 2. प्रतिघा), see ibid.; 3. moho (= 4. अविद्या), see ibid.; 4. māno (3); 5. diṭṭhi (= 5. कुदृष्टि); 6. viṭikiḥḥā (6); 7. thīnam (sect. LXIX, 13); 8. uddhakkaṃ; 9. ahiṛikā (sect. LXIX, 11); 10. anottappam (sect. LXIX, 12). Burnouf, Lotus, p. 444. Hardy, Manual, pp. 417, 418. Cf. Kern, p. 370. Rh. Davids, p. 109 f.

'1. Greed; 2. Hatred; 3. Pride; 4. Ignorance; 5. Heresy; 6. Doubt; 7. Idleness (Burnouf has 'impudence'); 8. Vanity, arrogance; 9. Shamelessness, impudence; 10. Hardness of heart, recklessness. M. M., Dh. P., p. 7.

LXVIII. पंच दृष्टयः 'The five (heretical) views.'

Childers, p. 418 a, sakkâyaditthi (1 = स्वकाय°; सत्काय° seems to be a wrong restitution of the Sanskrit form); p. 247 a, mikkhâditthi (3); p. 475 b, sîlabataparâmâsa (5). Cf. Rh. Davids, p. 109 f.

LXIX. चतुर्विंशतिरूपक्लेशः 'The twenty-four minor evil passions' (cf. sect. XXX).

Trigl. p. 35 (68) has only twenty. Cf. Burnouf, Lotus, p. 443 ff. Hardy, Manual, p. 423 ff. Kern, p. 347 ff. Cf. Puggala-paññatti II, 1-9: kodho (1), upanâho (2), makkho (3), palâso (4), issâ (5), makkhâriyam (6), sâtheyyam (7), mâyâ (8), ahirikam (11), anottappam (12), dovakassatâ, pâpamittatâ (21), indriyesu aguttadvaratâ, bhogane amattaññutâ, mutthasakkam (18), asampagaññam (19), sîlavipatti, ditthivipatti. In our text चौद्व्यं should be added after स्यान्.

'1. Anger; 2. Enmity; 3. Hypocrisy; 4. Contentiousness; 5. Envy; 6. Avarice; 7. Deceit; 8. Duplicity; 9. Pride; 10. Malice; 11. Shamelessness; 12. Recklessness; 13. Sloth; 14. Arrogance; 15. Infidelity; 16. Indolence; 17. Carelessness; 18. Forgetfulness; 19. Inattention; 20. Unconsciousness; 21. Wickedness; 22. Torpor; 23. Reflection; 24. Investigation.'

LXX. पंचाहारः 'The five nutriments.'

Mahâvyutp., sect. 114. Abhidharmakosavyâkhyâ, fol. 129 b, 8 ff.; fol. 249 b, 2 ff. Childers, p. 20 a, corresponding to Mahâvyutp.

1. Kabalînkâro âhâro, कवलीकारहारः (2); 2. phasso âhâro, स्पर्शहारः (4); 3. manosaññetana âhâro, मनसंचेतनाहारः (5); 4. viññânam, विज्ञानमाहारः (3?).

The Vyâkhyâ has कवडीकार. Hardy, Manual, p. 499 (19). See also Abhidhammattha-sangaha VIII, 10, in Pâli Text Society Journal, 1884.

LXXI. पंच भयानि 'The five kinds of fear.'

Dr. Morris refers me to the Com. to Puggala-P. I, xi, where four bhayas are mentioned: duggatibh°, vañabh°, kilesabh°, upavâdabhaya. In the text we ought probably to read sokabhayam and pârsadavâdyabhayam.

LXXII. चत्वारि ध्यानानि 'The four stages of meditation.'

1. Vitakkavîkârapâtisukhekaggatâsahitam pathamagghânam; 2. pi-

tisukhekaggaṭṭāsahitaṃ dutiyaggaṭṭhānaṃ; 3. sukhekaggaṭṭāsahitaṃ tatiyaggaṭṭhānaṃ; 4. upekhekaggaṭṭāsahitaṃ katutthaggaṭṭhānaṃ.

Mahāvvyutp., sect. 63. Lalitav. pp. 147, 439. Childers, p. 169 b. Burnouf, Lotus, p. 800 ff. Hardy, East. Mon. p. 270. Köppen, I, 255, 587 f. Kern, I, 375 f. Rh. Davids, p. 175 f. The reading of I. points to prasādana, see Childers, s. v. ghāna.

LXXIII. त्रयो विमोक्षाः 'The three kinds (or aspects) of salvation.'

1. Suññatavimokkho; 2. animittavimokkho; 3. appazihitavimokkho.

Mahāvvyutp., sect. 69. Trigl. p. 12 b (15). Saddharmap., chap. IV, As. Soc. MS., fol. 38 a; transl. Kern, p. 31 (n. 4). Dhammapada, transl. Max Müller, ver. 92, note. Childers, pp. 574 a (s. v. vimokho), 270 b, 285 a (s. v. nimittam), 489 a (s. v. suññato). Pārāgika IV, 4, 1 (Vinaya III, p. 93). Pākittiya VIII, 2, 1 (IV, 25).

'1. Void; 2. Unconditioned; 3. Passionless.'

LXXIV. बोधिसत्त्वानां दश वशिताः 'The ten powers of a Bodhisattva.'

Mahāvvyutp., sect. 23; in Pet. Wörterb. 24, where upapatti stands for ganma.

LXXV. बोधिसत्त्वानां दश बलानि 'The ten forces of a Bodhisattva.'

Mahāvvyutp., sect. 22. Hodgson, p. 92.

LXXVI. तथागतस्य दश बलानि 'The ten forces of a Tathāgata.'

Mahāvvyutp., sect. 3. Trigl. p. 8 b (5). Cf. Lalitav. p. 39, 6, दशबलप्रतिपूर्ति, whereto leads the ज्ञानसंभार (Dharmāl. 98; cf. sect. CXVII); p. 560, 19 ff. Saddharmap., transl. Kern, p. 31. Dulva XI, 207 ff. (Feer, p. 194). Cf. Childers, pp. 78 b (s. v. balam), 112 b (s. v. dasabalo). Hodgson, p. 92. Burnouf, Lotus, p. 781 ff. Hardy, Manual, p. 380 f. Köppen, I, 437 f. Kern, I, 271. Cf. Eitel, p. 30 a (s. v. dasabala).

1. Pāli, thānāthānañānaṃ, knowledge of what is possible and impossible, of admissible or inadmissible propositions. Cf. Burnouf, Lotus, p. 785 seq.

2. Pāli, atītānāgatapakkuppannānaṃ kammamādanānaṃ vipākavemattatānānaṃ, knowledge of the consequences of actions.

3. Pāli, anekadhātunānādhātunānaṃ, knowledge of the different elements, in their widest sense.

4. Pāli, sattānānaṃ nānādhimuttikatānānaṃ, knowledge of the different dispositions (of men); also, nānāsraddhānānabalam.

5. Pāli, parasattānaṃ parapuggalānaṃ indriyaparovasiyattamettātānānaṃ, knowledge of the higher or lower mental powers of men.

6. Pāli, sabbathagāminīpaṭipadānānaṃ, knowledge of the progress that leads everywhere, or sarvārtha, leads to all the highest objects (sarvārthasiddha).

7. Pāli, *sabbesaṃ ghaṇavimokhasamādhisamāpattīnaṃ samkilesavodānavutthānañānam*, knowledge of the origin, the disappearance, and the corruption of the four contemplations, the (three, seven, eight or eleven) liberations, three meditations, and five acquisitions.

8. Pāli, *pubbenivāsānussatiñānam*, knowledge of remembering former abodes.

9. Pāli, *dibbaakkhuñānam*, knowledge of birth and decay (by means of Buddha's divine sight).

10. Pāli, *āsavakkhayañānam*, knowledge of the destruction of appetites. See Schiefner, *Kātyāyana*, p. 60 seq.

LXXVII. चत्वारि वैशारद्यानि 'The four subjects of confidence (of a Buddha).'

Mahāvīyutp., sect. 4, where the third *vaiśaradya*, left out in our text, is supplied. Lalitav. p. 561 f. Saddharmap., transl. Kern, p. 246. Childers, p. 564 a, s. v. *vesāraggam*. Burnouf, *Lotus*, pp. 346, 402 ff. Hardy, *East. Mon.* p. 291. Köppen, I, 437. Kern, I, 272. 'The consciousness that he has: 1. obtained the highest knowledge; 2. freed himself from human passion; 3. rightly described the obstacles to a religious life; 4. rightly taught the way to obtain salvation.'

LXXVIII. पंच मात्सर्ग्याणि 'The five kinds of envy.'

Dr. Morris refers me to *Saṅgīti-suttānta*, where *āvāsam*°, *kulam*°, *lābham*°, *viññam*°, *dhammamakkhāriya* occur. Possibly we ought to read *kulamātsaryam*.

LXXIX. अष्टादशवेणिका बुद्धधर्मैः 'The eighteen independent conditions.'

Mahāvīyutp., sect. 5. Saddharmap., transl. Kern, p. 31 (n. 2). Burnouf, *Lotus*, p. 648 ff. Hardy, *Manual*, p. 381. Köppen, I, 437. Kern, I, 272. Eitel, p. 20 f.

LXXX. चत्वारो माराः 'The four Māras.'

Cf. *Abhidharmakosavyākhyā*, fol. 85 b, l. 4. Childers, p. 241 b: 1. *khandamāro* (1); 2. *kilesamāro* (2); 3. *makkumāro* (4); 4. *abhisāṅkhāramāro*; 5. *devaputtamāro* (3).

Cf. Kern, I, 48, 236, 291. Senart, *Légende*, p. 171 ff. Eitel, p. 73 b. Commentary to *Hemaṅdra*, ver. 235 (ed. Boehl. and Rieu, p. 317): 1. वैद्वो (?); 2. सुखन्धमार; 3. ज्ञेशमार; 4. देवपुत्रमार.

LXXXI. चत्वारि श्रद्धांगानि 'The four articles of faith.'

Cf. Childers, p. 410 a.

LXXXII. नवानुपूर्वसमाधिसमापन्नयः.

Cf. Mahāvīyutp., sect. 64. Childers, p. 288 b, where he gives the title *anupubbanirodha*.

LXXXIII. द्वात्रिंशच्चरणानि 'The thirty-two signs of perfection.'

Mahāvīyutp., sect. 13. Trigl. p. 4 (3). Lalitav. p. 120, 12 ff. Burnouf, Lotus, p. 553 ff. Hardy, Manual, p. 368 f. Hodgson, p. 90. Köppen, I, 432. Senart, Légende, pp. 87 ff., 124 ff. Kern, I, 25, 267. Eitel, p. 60 a.

In the following lists of the thirty-two Lakshanas and the eighty Anuvyañjanas, L. means Lalitavistara; V., Vyutpatti, Vocabulaire Pentagl.; Lc., Lakkhanasutta with comment.; L., the same without comment.; M., Mahāpadhānasutta; D., Dharmapradīpikā singhal.; Man., Spence Hardy's Manual. The numbers indicate the place which each word occupies in the different lists.

1. चक्रांकितपाणिपादतलता । L. 31, V. 29, Lc. 2, L. 2, M. 2, D. 2, Man. 2, having the palms of hands and feet marked with a wheel.

2. सुप्रतिष्ठित(पाणि)पादतलता । L. 32. supratishṭhitasamapādaḥ, V. 30, Lc. 1, L. 1, M. 1, D. 1. suppatiṭṭhitapādo. having the palms of his feet (and hands) well placed and equal.

3. जालावद्ध(वज्र)ङ्गुलिपाणिपाद(तल)ता । L. 30. gālāṅgulihastapādaḥ, V. 28, Lc. 8, L. 7, M. 6, D. 6. gālāhatthapādo, having the (palm of) feet and hands and fingers covered with nets (of lines).

4. मृदुतरुणहस्तपादतलता । L. 29, V. 27, Lc. 7, L. 6, M. 5, D. 5, Man. 3, having the palms of hands and arms soft and tender.

5. समोच्छ्रदः । L. 15, V. 16, Lc. 6, L. 16, M. 15, D. 16. समोच्छ्रदः, having seven protuberances (on the hands, the feet, the shoulders, the arms, which would make eight).

6. दीर्घाङ्गुलिता । L. 26, V. 3, Lc. 4, L. 4, M. 4, D. 4, having long fingers.

7. आयतपाणिता । L. 27, V. 31, Lc. 3, L. 3, M. 3, D. 3, having a long heel.

8. चतुर्गुणता । Lc. 5, L. 5, M. 14, D. 15. Brahmuggugatto, deest in Lc. and V., having all members straight (like Brahman).

9. उत्सङ्गपादता । L. 28, V. 26. uḷḷhankhap, Lc. 9, L. 8, M. 7, D. 7. ussamkha-pādo, having the foot arched? cf. Man. 7, 'his instep was high.'

10. उद्धायरोमता । L. 22. ūddhāvagrābhipradakshināvartaromā, V. 23, Lc. 10, L. 15, M. 13, D. 14. uddhaggalomā, having the hairs of the body erect.

11. रेनेयजंयता । L. 25. aineyamrīgarāga, V. 32, Lc. 11, L. 9, D. 8, Man. 8, having legs like those of a deer.

12. मलंबवाहुता (प्रमूढवाहुता?) । L. 18. sthito 'navanatapralambabāhuḥ, Lc. 16, L. 10, M. 8, D. 9. ṭhitakova anonamanto ubhohi pāvitalehi gannukāni parimasati parimaggaṭṭi, Man. 9, having arms reaching to the knees.

13. कोषगतवस्तिगुह्यता । L. 23. kosopagatavastiguhyāḥ, V. 24, Lc. 14, L. 11, D. 10,

M. 9. kosohitavatthiguhyo, having the pudendum hidden in a covering; cf. Suttanipâta, ver. 1122, kosahitam vatthaguhyam, M. 10, his secret parts were concealed, as the pedicle of the flower is hid by the pollen.

14. सुवर्णवर्णता । V. 19, Lc. 13, L. 12, M. 10, D. 11. suvannavanno, deest in Lal., having a golden colour.

15. सूक्ष्मच्छविता । L. 17. sūkshmasuvarnakhavih, V. 18, Lc. 12, L. 13, M. 11, D. 12, M. 11. sukhumaakhavi, having a delicate skin (smooth, golden).

16. प्रदक्षिणावर्तैकरोमता । L. 21. ekaikaromâ, V. 22, Lc. 24, L. 14, M. 12, D. 13. ekekalomâ, M. 14, having single hairs (on the body) and all turning to the right.

17. ऊर्णालंकृतमुखता । L. 4. ūrnâ bhruvor madhye gâtâ himaragataprakâsâ, V. 4. garnyakesa ūrnya, Lc. 25, L. 31, M. 30, D. 31. unnâ bhamukantare gâtâ hoti odâtâ mudutūlasannibhâ, having the face ornamented with the ūrnâ, i. e. soft hair between the brows. Cf. Suttanipâta, ver. 1122. unn' assa bhamukantare.

18. सिंहपूर्वाङ्गिकायता । L. 19, V. 20, Lc. 17, L. 17, M. 16, D. 17, M. 17, having the forepart of the body like a lion.

19. सुसंवृतस्त्र्यंघता । L. 14, V. 15, Lc. 19, L. 20, M. 19, D. 26: samavattakkhandho, having the shoulders round, (the arms round, Burnouf.)

20. चित्तांतरांशता । L. 16, V. 17, Lc. 18, M. 17, D. 18. kīttataramso, L. 18. kīttataramso, having the place between the shoulders well filled out.

21. रसरसाग्रता । L. 11, V. 11, Lc. 20, L. 21, M. 20, D. 21, Man. 21, the 7000 nerves of taste all bend towards the tongue, rasaggasaggî (rasagrâsâgrî), having a sharp taste? In Pâli, having the extremity of nerves. Cf. Childers, s.v. rasaggasâ.

22. न्यग्रोधपरिमंडलता । L. 20, V. 21, Lc. 15, L. 19, M. 18, D. 19, Man. 19, his body was high, like a banian tree, and round like the same. Having the waist like a Nyagrodha (fig tree).

23. उष्णीषशिरस्कता । L. 1. ushnîshasîrsha, V. 1, Lc. 23, L. 32, M. 31, D. 32. umhisasîso, having an Ushnîsha, cap, on his head. Burnouf rejects this meaning, because, he says, no statues of Buddha show a covering of the head, but always display the hair. This is not the case. I myself possess three statues of Buddha having the hair covered. Burnouf would render the term by having woolly hair on his head, or, having a bump on his head. This bump or excrescence, frequently figured on statues of Buddha, seems to me to have been originally an attempt to indicate the flame or ray of light issuing from his head.

24. प्रभूतजिह्वाता । L. 12, V. 13. prabhûtatanugihva, Lc. 28, L. 27, M. 26, D. 27, having a long (and thin) tongue, M. 27. Cf. Suttanipâta, ver. 1122. mukham gihvâya kkhâdeti, Beal, Dhammapada, p. 165, note.

25. ब्रह्मखरता । V. 14, Lc. 29, L. 28, M. 27, D. 28. brahmassaro, Man. 28, having the voice of Brahman.
26. सिंहहनुता । L. 13, V. 12, Lc. 30, L. 22, M. 21, D. 22, Man. 22, having a lion's jaw.
27. शुक्लहनुता । cf. sukladantatâ, having a bright jaw.
28. समदंतता । having equal teeth.
29. हंसचक्रांतगामिता । having a walk like the step of a swan.
30. अविरलदंतता । L. 8, V. 9, Lc. 27, L. 25, M. 24, D. 25. avivaradanto, having teeth without breaks.
31. समचत्वारिंशदंतता । L. 7, V. 7, H. 31, Lc. 26, L. 23. kâtârîsadanto, M. 22, D. 23. kâtârîsadanto, Man. 23, having forty even teeth.
32. अभिनीलनेत्रता । L. 6, V. 5, Lc. 21, L. 29, M. 28, D. 29. abhinîlanetto, Man. 30, having dark-blue eyes.
33. गोपक्षनेत्रता चेति । having eyes with lids like those of a cow. गोपक्षनेत्रः । L. 5, V. 6. gopaksha, Lc. 22, L. 30, M. 29, D. 30. gopakhumo, having eyes with lids like those of a cow.

Here ends the list of the Lakshazas, of which two should be counted as one. Then follow additional Lakshazas :

34. भिन्नांजनमयूरकलापाभिनीलवर्जितप्रदक्षिणावर्तकेशः (वर्णित) । L. 1, V. 2. pradakshinyavattakesa, having hair turning from the right, in locks, dark-blue like the tail of a peacock, and like collyrium of many shades. 'He cut it so that it was only two fingers long, and turned to the right; it remained so for life,' Lotus, p. 864; he was susukâlakeso, with very dark hair, ibid., p. 863. See Buddh. B. Stor., p. 86.

35. समविपुलललाटः । having the forehead even and full. One of the eighty-two secondary marks.

36. शुक्लदंतः । L. 9, V. 10, Lc. 32, L. 26, M. 25, D. 26. susukkadâ/zo. Cf. No. 27. suklahanutâ.

37. सुवर्तितोरुः । L. 24, V. 25, having the thighs round.

LXXXIV. अशीत्यनुव्यंजनानि 'The eighty minor marks.'

Mahâvyutp., sect. 14. Trigl. p. 5 (4). Lalitav. p. 121, 14 ff. Burnouf, Lotus, p. 583 ff. Hodgson, p. 90. Hardy, Manual, p. 369 ff. Köppen, I, 432.

The eighty Anuvyaṅganās are not found in Lekkhazasutta, nor in Mahâpadhâna-sutta.

1. ताम्रनखता । L. 2, V. 1. âtamra, D. 4. tambanakhatâ, having copper-brown nails.

2. सिग्धनखता । L. 3, V. 2, D. 6. siniddhanakhatâ, having soft nails.

3. तुंगनखता । L. 1, V. 3, D. 5. *tuṅganakhatā*, having prominent nails.
4. वृत्तांगुलिता । L. 4, V. 4, D. 3. *vaṭṭaṅgulitā*, having round fingers.
5. चित्रांगुलिता । L. 5, V. 6, D. 1. *chitrāṅgulitā*, having beautiful fingers.
6. अनुपूर्वांगुलिता । L. 6, V. 5, D. 2. *anupubbāṅgulitā*, cf. Man. 4, having regular fingers.
7. गूढशिरता । L. 7, V. 7, D. 49. *niṅgulhasirasatā*, having the veins hidden.
8. निर्ध्रियशिरता । L. 9. *ghanasandhi*, V. 8, having veins without knots, (having strong joints.)
9. गूढगुल्फता । L. 8, V. 9, D. 7. *nigulhagôpphakatā*, having the ankle hidden.
10. समविषमपादता । L. 10, V. 10, D. 8. *samapâdatā*, having equal feet.
11. सिंहविक्रान्तगामिता । L. 40, V. 11, D. 10, having a walk like the steps of a lion.
12. नागविक्रान्तगामिता । L. 39, V. 12, D. 9, having a walk like the steps of an elephant, (having the glorious walk of an elephant, Burnouf.)
13. हंसविक्रान्तगामिता । L. 42, V. 13, D. 11, having a walk like the steps of a swan.
14. वृषभविक्रान्तगामिता । L. 41, V. 14, D. 12, having a walk like the steps of a bull.
15. प्रदक्षिणगामिता । L. 43, V. 15, D. 13, having a walk towards the right.
16. चारुगामिता । V. 16, having an elegant step.
17. स्रक्कगामिता । V. 17, having a straight step.
18. वृत्तगात्रता । L. 31, V. 18, having round members.
19. मृष्टगात्रता । L. 32, V. 19, D. 22, having smooth members.
20. अनुपूर्वगात्रता । L. 33. *agihmavṛishabhaḡātraḥ*, *anupūrvagātraḥ*, V. 20, D. 26, having regular members.
21. शुचिगात्रता । L. 23, V. 21, D. 60. *vimalagattatā*, having the members bright.
22. मृदुगात्रता । L. 24, V. 22, D. 61. *komalagattatā*, having the members soft.
23. विशुद्धगात्रता । L. 25. *visālag*, V. 23, D. 27, having the members clean (or broad).
24. परिपूर्णपुंजनता । L. 21, V. 24, D. 15. *paripunnapurisavyaṅganatā*, having the sexual organs complete.
25. पृथुचारुमंडल(गात्र)ता (पृथुजानु?) । L. 30. *prāthuvipulasuparipūrnagānumandalaḥ*, V. 25, D. 14, having the knee broad.
26. समक्रमता । having the steps equal.
27. विशुद्धनेत्रता । having the eyes bright.
28. मुकुमारगात्रता । having the limbs soft.
29. सदीनगात्रता । L. 26, V. 29, D. 24, having no defective members.

30. उत्साहगात्रता । L. 27. anunnatag., V. 30. utsadagâtraḥ, D. 23. anussanâsan-nasabbagattatâ, having vigorous members; (having members neither too high nor too low, anunnatânatag.; cf. Lal. Vist., p. 550.)

31. गंभीरकुक्षिता । having a deep abdomen.

32. प्रसन्नगात्रता । having tranquil limbs.

33. सुविभक्तगंगप्रत्यंगता । L. 29. suvibhaktagâtrata, V. 32, D. 20, having the members well proportioned.

34. वित्तिमिरशुद्धालोक्ता । L. 38, V. 33, D. 41. parimandâlakâyappabhâvattâ, having a pure aspect free from darkness.

35. घृत्तकुक्षिता । L. 45. vrîttakukshiḥ, V. 34, having the flanks rounded.

36. मृष्टकुक्षिता । L. 45, V. 35, having the flanks soft.

37. अभुग्नकुक्षिता । L. 46. agihmakukshiḥ, V. 36. abhugnalukshiḥ, having the flanks not bent.

38. अक्षोभकुक्षिता । L. 47. âkṣopodaraḥ, V. 37. kshâmodaraḥ, having the flanks unmoved, having them round like a bow. Having the flanks spare.

39. गंभीरनाभिता । L. 35, V. 38, having a deep navel.

40. प्रदक्षिणावर्तनाभिता । L. 35. agihmanâbhiḥ, anupûrvanâbhiḥ, V. 39. pradakshinâvartinâbhi, D. 16. akṣiddanâbhitâ, D. 18. dakkhinâvattanâbhitâ, having a navel turning to the right.

41. समतप्रासादिकता । L. 38, V. 40, having complete amiability.

42. शुचिसमुदाचारा । L. 37. suçyâkâraḥ, V. 42, D. 33. visuddhîndriyatâ, having pure dispositions.

43. व्यपगततिलकगात्रता । L. 48. vyapagataḥavidoshanîlakâdushasarîraḥ, V. 43, D. 25. tilakâdirahitagattatâ, गंध-, having members free from freckles.

44. तूलसदृशसुकुमारपाणिता । cf. Man. (Lakshan. 5), having hands soft like cotton.

45. स्निग्धपाणिलेखता । L. 12, V. 45, D. 40. ruçîrasantḥânalekhatâ (having beautiful and equal lines), having the lines of the hand soft.

46. गंभीरपाणिलेखता । L. 14, V. 46, D. 37, having the lines of the hand deep.

47. आयतपाणिलेखता । L. 16. anupûrva, V. 47, D. 38. âyatalekhatâ, having the lines on the hand long.

48. नात्यायतवचनता । L. 18. noḥḥasabdavakanaḥ, V. 48, D. 36. âyatavadanatâ, having a voice not too loud, or not having a large mouth.

49. बिंबप्रतिचिंबोष्ठता । L. 17, V. 49, D. 35. rattoḥḥata, having lips red like (the image of) the Bimba.

50. मृदुजिह्वा । L. 19. *mṛidutarunatāmragihvāḥ*, V. 50, 51, 52, having a soft tongue.
51. तनुजिह्वा । having a thin tongue.
52. रक्तजिह्वा । having a red tongue.
53. मेघगर्जितघोषता । L. 20, V. 53, 54, having a voice like the rolling of a cloud.
54. मधुरचारुमनुस्वरता । having a sweet, agreeable, pleasant sound.
55. वृक्षदंष्ट्रा । L. 49, V. 55, D. 34. *vattadāḥatā*, having rounded eye teeth.
56. तीक्ष्णदंष्ट्रा । L. 50, V. 56, having sharp eye teeth.
57. शुक्लदंष्ट्रा । having bright teeth.
58. अनुपूर्वदंष्ट्रा । L. 51, V. 59, having regular eye teeth.
59. समदंष्ट्रा । having equal eye teeth.
60. तुंगनासता । L. 52, V. 60, D. 29, having a prominent nose.
61. शुचिनासता । L. 53. *suśinayanaḥ*, V. 61, having a bright nose, or eyes.
62. विशालनयनता । L. 54, V. 62. *visuddhanetraḥ*, V. 27. *suddhanetraḥ*, L. 57. *āyatanayanaḥ*, D. 43. *āyatavisālanettatā*, having large or pure eyes.
63. विषयक्षता । having beautiful eyelashes.
64. सितासितकमलदलनयनता । L. 58. *nilakuvalayadalasadṛisanayanaḥ*, V. 65, having eyes like the petals of a dark and white lotus (with reference to the white ball and the black pupil?).
65. आयतभ्रूकता । V. 66. *āyatabhrūḥ*, D. 56. *āyatabhamukatā*, having long eyebrows.
66. शुक्लभ्रूकता । having white brows? better, *सख्यभ्रूकता* । V. 67, D. 53, having small brows.
67. सुस्निग्धभ्रूकता । L. 60. *śītrabhrūḥ*, having the eyebrows shining.
68. पीनायतभुजलता । having fat and long arms.
69. समकर्णता । having equal ears.
70. अनुपहतकर्णेन्द्रियता । having the organ of hearing uninjured.
71. अपस्मानललाटता । cf. V. 72. *suparizatalalāḥ*, having a forehead not receding.
72. पृथुललाटता । V. 72, 73; cf. Lal. 70. *saṃgatamukhalalāḥ*, D. 51. *āyata-puthulalāḥasobhatā*, having a wide forehead.
73. सुपरिपुष्पोज्जमांगता । L. 71, V. 74, D. 50. *śhattanibhaśhārusirasatā*, having the head well developed.
74. धमरसदृशकेशता । L. 72. *asitakeśaḥ*, D. 72. *sunīlakesatā*, having hair (dark) like a bee.

75. चित्रकेशता । L. 74, V. 75, D. 73. dakkhizâvattakesatâ, having beautiful hair.
76. गुडकेशता । L. 79. samkuṭitakesatâ, having the hairs crisp; having a Guḍâ, like Arguna.

77. असंलुलितकेशता । L. 77, V. 77, D. 77. alulitakesatâ, having the hair not tangled.

78. स्पर्शकेशता । L. 76, V. 78, D. 79. kamalakesatâ, having soft hair.

79. सुगंधकेशता । L. 75, V. 79, D. 71. sugandhamuddhantâ, having perfumed hair.

80. श्रीवत्समुक्तिकनंथावर्तलक्षितपाणिपादतलता चेति ॥ L. 80. śrīvatsasvastikanandyaṁvartavardhamānasamsthānakesatâ, D. 80. ketumâlâratanamgitatâ, having the palms of hands and feet marked with Śrīvatsa, Muktika, Nandyaṁvarta.

Other Anuvyañjanas :

Lal. 11. आयतपादपङ्क्तिः having long heels.

Lal. 13. वृत्त्यपाणिलेखः having regular lines on the hand.

Lal. 15. अजिह्मपाणिलेखः having the lines on the hand not crooked.

Lal. 22. प्रलंबबाहुः V. 41. sthitâgânvavanatapralambababutâ, having arms hanging down to the knees.

Lal. 28. सुसमाहितगात्रः V. 31. susamhatagâtraḥ, D. 28. koṣisahassahatthibala-dhâraṇatâ, having his members perfect.

Lal. 55. प्रहसितनयनः D. 44. pañṇappasâdavathanettatâ, with smiling eyes. Having eyes with the five degrees of delight.

Lal. 59. सहितभूः D. 52. samsthānabhamukatâ, with eyebrows equal (or with eyebrows joined).

Lal. 61. संगतभूः D. 55. mahantabhāmukatâ, with joined eyebrows, with large eyebrows.

Lal. 62. अनुपूर्वभूः V. 68. samaromabhṛtâ, D. 54. anulomabhāmukatâ, with regular eyebrows, (well-traced brows.)

Lal. 63. असितभूः with black eyebrows.

V. 67. स्रग्भूः D. 53. samhabhamukatâ, with small eyebrows.

Lal. 64. पीनगंडः D. 42. paripunnakapolatâ, with full cheeks.

Lal. 65. समविषमगंडः with equal cheeks.

Lal. 66. अपगण्डदोषः without blemishes on his cheeks.

Lal. 67. अनुपहतकुष्ठः not touched by abuse.

Lal. 68. सुविदिर्तेन्द्रियः (viditendriya MS.), with well-known organs of sense.

Lal. 69. सुषरिपूरेन्द्रियः with complete organs of sense.

Lal. 70. संगतमुखललाटः cf. D. 51. āyataputhulalāṭasobhatā, with face and forehead in harmony.

Lal. 78. समुपूर्वकेशः; D. 78. samakesatā, with regular hair.

D. 75. सिनिद्धकेशता having soft hair.

D. 80. केतुमालारत्नरंजिता being adorned with the jewels of Ketumālā.

LXXXV. चक्रवर्तिनां सप्त रत्नानि 'The seven treasures of emperors.'

1. *Kakkaratanam*; 2. *hatthiratanam* (3); 3. *assaratanam* (4); 4. *maniratanam*; 5. *itthiratanam*; 6. *gahapatiratanam*; 7. *parināyakaratanam*.

Mahāvīyutp., sect. 176. Lalitav. pp. 14-19 (in the same order as Pāli). Childers, p. 402 b. Burnouf, Lotus, p. 416. Sacred Books, XI, 251-261. Senart, Légende, pp. 14 ff. Eitel, p. 122 f.

'1. The wheel; 2. The horse; 3. The elephant; 4. The gem; 5. The wife; 6. The householder; 7. The governor (or general).'

LXXXVI. त्रयोऽध्वानः 'The three times.'

1. *Atīto addhā*; 2. *anāgato addhā*; 3. *paṭṭhuppanno addhā*.

Childers, p. 10 a.

'1. Past; 2. Future; 3. Present.'

LXXXVII. चत्वारः कल्पाः 'The four cycles.'

Mahāvīyutp., sect. 249: ¹संवत्तकल्प ²विवर्त्तकल्प ³संतरकल्प ⁴शस्त्रांतरकल्प ⁵रोगांतरकल्प ⁶दुर्भिक्षांतरकल्प ⁷महाकल्प ⁸भद्रकल्प, and then कृतयुगं त्रेतायुगं द्वापरयुगं कलियुगं (see next section).

Childers, p. 185 b, gives *samvaṭṭo* and *vivaṭṭo* as subdivisions of the *mahā-kappa*; then *antarakappa* and (p. 186 a) *bhaddakappa*.

Burnouf, Introd. pp. 75, 486; Lotus, pp. 324, 730. Köppen, I, 268 ff. Eitel, pp. 49 f., 64.

LXXXVIII. चत्वारि युगानि 'The four periods' (see note on sect. LXXXVII).

1. *Kaliyugam*; 2. *dvāparayugam*; 3. *tetāyugam*; 4. *katayugam*.

Childers, p. 606 a. Hodgson, p. 44.

LXXXIX. लोकद्वयं 'The two worlds.'

That is, the world of animals and of inanimate things.

XC. चत्वारो योनयः 'The four classes of birth.'

1. *Andagā yoni*; 2. *galābuyoni* (3); 3. *samsedagā yoni* (2); 4. *opapātikā yoni*. Childers, p. 605 a.

Mahāvvyutp., sect. 113. Trigl. p. 26 b (62). Eitel, p. 145.

‘1. Oviparous; 2. Moisture-sprung; 3. Viviparous; 4. Apparitional.’

XC. पंच कषायाः ‘The five depravities.’

Mahāvvyutp., sect. 120. Saddharmap., A. S. MS., fol. 18 b; transl. Kern, p. 58, v. 140. Sukhāvatī, sect. 18 f. (p. 99). Burnouf, Lotus, p. 360. Eitel, p. 48 a.

XCII. त्रयः सत्ताध्याः.

This paragraph is unintelligible. Dr. Morris suggests something corresponding to the Pāli *tisso viggā*. *Pūrvānta°* might be *pubbenivāsānussatiñāna-viggā*; *Aparānta°* might be *āsavānām khaye ñānaviggā*; *Katurm°* might be *sattānām kutupanāte ñānaviggā*, or *katumagge ñānam*.

XCIII. दश ज्ञानानि ‘The ten kinds of knowledge.’

Mahāvvyutp., sect. 35. Childers, p. 259 a, has four *ñānas*, viz. 1. *dhamme ñānam* (5); 2. *anvaye ñānam* (6); 3. *parikkhede ñānam* (8); 4. *sammutiyā ñānam*.

XCIV. पंच ज्ञानानि ‘The five kinds of knowledge.’

Mahāvvyutp., sect. 2. Trigl. p. 9 (6).

XCV. द्वे सत्ये ‘The two kinds of truth.’

‘1. *Sammutisakkam*, truth by general consent; 2. *paramatthasakkam*, self-evident truth.’

Mdo. XIV, 8 (Feer, p. 256), *संवृतिपरमार्थसत्यनिर्देश*. Cf. Tanjur, Mdo., No. 8 (Feer, p. 368). Childers, p. 409 a. Schlagintweit, p. 35. Wassiljew, p. 294 f.

XCVI. चतुरार्यसत्येषु षोडश ध्यातिज्ञानलक्षणाः (sic).

Mahāvvyutp., sect. 52 (cf. sect. XXI).

XCVII. दुःखसत्ये चत्वार आकाराः ‘The four parts of the truth of suffering.’

Mahāvvyutp., sect. 50. Trigl. p. 15 (23). Lalitav. p. 35, 7 ff. (see sect. LV). Burnouf, Introd. p. 462. Hardy, Manual, p. 495 (4).

XCVIII. समुदयसत्ये चत्वार आकाराः ‘The four parts of the truth of the cause.’

Mahāvvyutp., sect. 50. Trigl. p. 15 (23).

XCIX. निरोधसत्ये चत्वार आकाराः ‘The four parts of the truth of cessation.’

Mahāvvyutp., sect. 50. Trigl. p. 15 b (23).

C. मार्गसत्ते चत्वार आकाराः 'The four parts of the truth of the way.'

Mahāvvyutp., sect. 50. TrigI. p. 15 b (23). On प्रतिपद, paṭipadā, see Burnouf, Lotus, p. 520, and Mahāvagga I, 6, 18 (p. 10).

CI. चत्वार समाधयः 'The four kinds of contemplation.'

Childers, p. 423 b, mentions ānantariko samādhi, and, among the five elements of samādhi, ālokapharaṇatā, 'diffusion of light.'

CII. अष्टौ - - - पुद्गलाः.

1. Sotāpattimaggaṭṭho; 2. sotāpattiphalaṭṭho; 3. sakadagāmi-maggaṭṭho; 4. sakadagāmiphalaṭṭho; 5. anāgāmi-maggaṭṭho; 6. anāgāmiphalaṭṭho; 7. arahattamaggaṭṭho; 8. arahataphalaṭṭho.

Cf. Mahāvvyutp., sect. 41. Childers, pp. 56 (s.v. ariyapuggalo), 225 b. Puggala-paññatti, ed. Morris, p. 2. Burnouf, Introd. p. 291.

CIII. अष्टौ प्रतिपुद्गलाः.

Cf. Mahāvvyutp., sect. 41. Puggala-paññatti, ed. Morris, p. 2.

Several of these names are illegible and unintelligible. Devakulaṅkulo is a conjecture, founded on the Pāli kolaṅkolo (Puggala-paññatti, ed. Morris, p. 16) and Sāṅkh. Gr̥hya IV, 12. Ekavīṅka may be for Pāli ekabīḅī (l. c. p. 16). Abhisamskāraparinirvāyī corresponds to sasaṅkhāra-parinibbāyī (l. c. p. 17). Sarvāstāna may be for sarvāsthānaplutaḥ. The last word khadga is wrong. The whole number may have been eighteen.

CIV. द्वादशाकारधर्मचक्रप्रवर्तकं (cf. sect. XXI).

Mahāvvyutp., sect. 60. Lalitav. p. 542, 15 ff. Mahāvagga, p. 10. Buddhist Suttas, p. 150.

CV. दानं त्रिविधं 'The threefold charity.'

Childers, p. 29 a, gives amisadānaṃ, dhammadānaṃ. Anguttara-nikāya II, 13, 1.

The Mahāyānasamparigrahasāstram (Hiouen Thsang's translation) speaks of the six Pāramitās. The Chinese paraphrases nearly agree with the words of this and the following five sections: 1. Gift consisting of the law; 2. Gift consisting of material things; 3. Gift of fearlessness (अभय 'safety'). Cf. Sukhāvatī, p. 61, 5.

'1. Religious (spiritual) gifts; 2. Material gifts; 3. Friendliness.'

CVI. शीलं त्रिविधं 'The threefold morality.'

See note on CV. Chinese: 1. Śīla of good behaviour; 2. Śīla of collecting or holding good deeds; 3. Śīla by benevolence towards beings; cf. CXVII.

CVII. क्षांतिस्त्रिविधा 'The threefold patience.

Different Kshântis are mentioned elsewhere. Sukhâvatî, cap. 32 (p. 55, 12), has :
 योषानुगा, अनुलोमिकी, अनुत्पत्तिकर्म्मक्षांति.

Lalitav. p. 36, 16 (Dharmâl. 51), अनुत्पादक्षांति as leading to निरोधसाक्षात्क्रिया.

Burnouf, Lotus, p. 380, translates: 'Resignation to the idea of not being born again, which leads to a clear conception of nirodha.' He distinguishes it from अनुत्पत्तिकी धर्म्मक्षांति, which he translates by 'resignation to future conditions.' According to Lalitav. p. 39, 14 ff. (Dharmâl. 105 and 106), this अनुत्पत्तिकर्म्मक्षांति seems to mean 'resignation to future and supernatural conditions,' while अनुलोमिकर्म्मक्षांति would be 'resignation to natural consequences.' See Lefmann, LV, p. 158. Kern, pp. 411, 419.

Saddharmap., transl. Kern, p. 254, अनुत्पत्तिक°, 'acquiescence in the eternal law.'

Chinese: 1. Forbearance of injuries and enmities (2); 2. Forbearance of pains or suffering (3); 3. Forbearance by investigating conditions (1). Wassiljew, p. 140. Târanâtha, übers. Schiefner, p. 61.

CVIII. वीर्यं त्रिविधं 'The threefold energy.'

Chinese: 1. Energy by putting on armour; 2. Energy in practice; 3. Energy in not being timid, not being backward, and not being satisfied.

There is a work by a Japanese, entitled 'Questions and answers on the one hundred Dharmas,' in which similar lists are given; but the three sorts of energy are enumerated differently: 1. Energy by putting on armour; 2. Energy in holding good deeds; 3. Energy in conferring benefits.

CIX. ध्यानं त्रिविधं 'The threefold meditation.'

Chinese: 1. Meditation by residing comfortably; 2. Meditation by drawing out (sins?); 3. Meditation by doing what is to be done.

CX. प्रज्ञा त्रिविधा 'The threefold wisdom.'

1. Kintâmayâ paññâ (2); 2. sutamayâ paññâ (1); 3. bhâvanâmayâ paññâ (3).

Childers, p. 330 a, s. v. paññâ. Trigl. p. 12 b.

The Chinese list does not agree with ours: 1. Wisdom obtained by the practice free from discrimination; 2. Wisdom obtained by non-discrimination; 3. Wisdom obtained after non-discrimination.

'1. Wisdom obtained by study; 2. Wisdom obtained by thought; 3. Wisdom obtained by meditation.'

CXI. उपायस्त्रिविधः.

For this and the following three Pāramitās, the Chinese paraphrases (which are found in the above-mentioned Japanese work) do not agree with our lists.

CXII. ग्रन्थिधानं त्रिविधं.

CXIII. बलं त्रिविधं.

CXIV. ज्ञानं त्रिविधं.

CXV. आवरणे द्वे.

CXVI. नैरात्म्यं द्विविधं.

CXVII. संभारो द्विविधः 'The twofold equipment.'

Lalitav. p. 39, 4 ff. (Dharmāl. 97-100), has four, viz. 1. पुण्यसंभार; 2. ज्ञानसंभार; 3. शमयसंभार; 4. विदज्ञानसंभार (cf. Kern, I, 419).

That is, according to Kern, the equipment consisting in—1. Meritorious acts; 2. Science; 3. Quietude; 4. Far-sightedness (clairvoyance).

On शमय and विपश्यन (evidently the same as विदज्ञान), see Wassiljew, pp. 141, 144. Trigl. p. 18 b (32).

CXVIII. षट् समाध्यावरणानि.

CXIX. अष्टौ ग्रहाणसंस्काराः.

CXX. चत्वारो द्वीपाः 'The four continents.'

1. Uttarakuru; 2. Gambudīpo; 3. Pubbavideho; 4. Aparagoyānam.

Childers, p. 228 a, s. v. mahādīpo. Mahāvvyutp., sect. 149. Trigl. p. 23 (47). Lalitav. pp. 21, 8 f.; 144, 4 f.; 170, 14 f. (cf. 257, 6, चतुर्द्वीपेश्वर). Burnouf, Introd. pp. 75 n., 177 n.; Lotus, p. 843. Hardy, Manual, pp. 4, 14; Legends, p. 85. Köppen, I, 233 f. Kern, p. 289. Eitel, p. 144 f.

CXXI. अष्टावुष्णनरकाः 'The eight hot hells.'

1. Saṅgīvo; 2. kâlasutto; 3. saṅghâto; 4. roruvo; 5. mahâroruvo; 6. tapano; 7. patâpano; 8. aviṭṭi.

Mahāvvyutp., sect. 209. Mahāvastu I, 5-27. Childers, p. 260 b. Paññagati, transl. Feer, Ann. Mus. Guim. V, 516. Burnouf, Introd. p. 201; cf. p. 366 (on the punishments); Lotus, p. 309. Hardy, Manual, pp. 26 ff., 47, 59. Köppen, I, 240. Kern, p. 298. Beal, p. 245. Eitel, p. 82 a.

CXXII. अष्टौ शीतनरकाः 'The eight cold hells.'

Mahāvvyutp., sect. 210: 1. अर्बुद; 2. निरर्बुद; 3. अटट; 4. हहव; 5. हुहुव; 6. उत्पल; 7. पस; 8. महापस.

Suttanipāṭa, transl. Fausböll, S. B. E., X, p. 121, has Abbuda, Nirabbuda, Ababa, Ahaha, Aḥaḥa, Kumuda, Sogandhika, Uppalaka, Pundarika, Paduma. See Vyākhyā, fol. 257 a, l. 7. Burnouf, Introd. p. 201. Kern, I, 298 f. Eitel, p. 82 a.

CXXIII. सप्त पातालानि 'The seven lower regions.'

CXXIV. द्वौ चक्रवाडौ 'The two mountain-rings.'

Childers, p. 97 b, *kakkavālam* and *°lam*. Lalitav. pp. 170, 18 f.; 346, 5. Sad-dharmap., transl. Kern, p. 233. Āryamahākaruṇapundarikasūtra, transl. Feer, Ann. Mus. Guim. V, 161. Burnouf, Lotus, p. 842. Hardy, Manual, p. 2; Legends, pp. 80 ff., 97 ff. Köppen, I, 234 f. Kern, I, 289. Eitel, p. 142 a.

CXXV. अष्टांगपर्वताः 'The eight mountains.'

1. Yugandharo; 2. Īsadharo; 3. Karaviko; 4. Sudassano; 5. Nemindharo (7); 6. Vinatako (5); 7. Assakanno (6); (8. Meru, being nearest to Yugandharo.)

Mahāvvyutp., sect. 188. Childers, p. 211 b (s. v. kulākalo). Burnouf, Lotus, p. 842 ff. Hardy, Manual, p. 12; Legends, p. 82 ff. Köppen, I, 233. Eitel: Yugandhara (p. 175 b), Īshādhara (p. 46 a), Karavika (p. 53 a), Sudarsana (p. 134 b), Asvakarna (p. 17 a), Vinataka (p. 168 b), Nemindhara (p. 83 b), Sumeru (p. 136 a).

CXXVI. सप्त सागराः 'The seven seas.'

Childers, p. 412 a (s. v. sāgaro), has: 1. khīraṇṇava (cf. 2); 2. nīlasāgara; 3. pītasāgara, etc. Cf. Hardy, Manual, p. 12; Legends, p. 84.

CXXVII. षट् कामावचरा देवाः 'The six classes of gods of the world of desire.'

1. Kātummahārāgikā; 2. tāvatimsā; 3. yāmā (4); 4. tusitā (3); 5. nim-mānaratino; 6. paranimmitavasavattino.

Mahāvvyutp., sect. 151. Trigl. p. 23 b (49). Cf. Lalitav. pp. 33, 3; 113, 14; 478, 10. Childers, pp. 177 a, 467 b. Mahāvagga I, 6, 30 (p. 12). Burnouf, Introd. pp. 79, n. 3; 601; 604; Lotus, p. 353. Köppen, I, 260. Kern, I, 291. Eitel, pp. 145 a, 148 a, 152 a, 173 a, 85 a, 90 b.

CXXVIII. अष्टादश रूपावचरा देवाः 'The eighteen classes of gods of the world of form.'

1. Brahmapārisaggā; 2. brahmapurohitā; 3. mahābrahmāno; 4. pa-

rittâbhâ; 5. appamânâbhâ; 6. âbhassarâ; 7. parittasubhâ; 8. appamânasubhâ; 9. subhakinâ; 10. vehapphalâ; 11. asaññasattâ; 12. avihâ; 13. atappâ; 14. sudassâ; 15. sudassî; 16. akaniñhâ.

Mahâvyutp., sects. 152-156. Trigl. p. 24 (50-53). Childers, p. 467 b. Burnouf, Introd. p. 609 ff.; Lotus, p. 353. Hardy, Manual, pp. 5 ff., 26. Köppen, I, 260 f. Kern, I, 292 f. Eitel, p. 105, etc.

CXXIX. चत्वारोऽरूपावचण देवाः 'The four classes of gods of the formless world.'

1. Âkâsânaññâyatanûpagâ; 2. viññânaññâyatanûpagâ; 3. âkiññâññâyatanûpagâ; 4. nevasaññânâsâññâyatanûpagâ.

Mahâvyutp., sect. 157. Trigl. p. 24 b (54). Childers, p. 467 b. Burnouf, Lotus, p. 811 ff. Hardy, Manual, pp. 5 ff., 26. Köppen, I, 261. Kern, I, 293 f. Eitel, p. 13 b.

CXXX. त्रिविधा लयनाः.

CXXXI. त्रिविधा महानैत्री.

The text is evidently faulty.

CXXXII. त्रिविधं कर्म 'The threefold (fruit of) work.'

1. Dittadhammavedanîyakammam; 2. uppagavedanîyakammam; 3. aparâpariyavedanîyakammam.

Mahâvyutp., sect. 117. Childers, p. 178 b. Hardy, Manual, p. 447, gives eleven.

'1. Karma manifesting itself in this life; 2. Karma manifesting itself in the next existence; 3. Karma manifesting itself at a subsequent period.'

CXXXIII. त्रिविधं प्रातिहार्यं 'The three kinds of magic.'

Mahâvyutp., sect. 12: ¹चुद्धिप्रातिहार्यं ²आदेशप्रातिहार्यं ³अनुशासनीप्रातिहार्यं. Cf. Lalitav. p. 82, 16: चुद्धिप्रातिहार्यं. Burnouf, Lotus, p. 310.

CXXXIV. अष्टावक्षणाः 'The eight untimely ways of being born.

Mahâvyutp., sect. 116. Burnouf, Lotus, p. 835. Childers, p. 24 b.

CXXXV. त्रिविधा विकल्पाः.

CXXXVI. चत्वारः समाधयः 'The four kinds of contemplation.'

विमलप्रभा, Saddharmap., transl. Kern, p. 394. Eitel, p. 167 b.

CXXXVII. चतुर्दशाव्याकृतवस्तूनि.

Mahāvvyutp., sect. 201. Abhidharmakosavyākhyā, fol. 355 a, l. 4. Milinda-Panha, p. 145; Oldenberg, Buddha, p. 443. In illustration of avyākṛta, Kasawara sent me the following note: 'In Hiouen T'sang's translation of the Abhidharmakosa, cap. 5, we read, "There are four ways of answering questions. What are the four? Sometimes one answers directly (एकांशव्याकरणं), sometimes by qualifying (विभज्य व्याकरणं), sometimes one gives an answer after putting a question (परिपृच्छाव्याकरणं), and sometimes one does not give any at all, but puts it aside (स्थापनीयव्याकरणं). When should one answer a question directly? One should do so, when asked whether all conditions are inconstant. When should one answer by qualifying? When one is asked, what reward one receives, if doing anything on purpose, one should answer by qualifying (that, if the action is good, the person will receive a good reward; and if it is bad, he will receive a bad reward). How does a person answer after putting another question? Supposing he is asked whether personality and self are the same thing, he must put a question: 'What self do you mean? If you mean the gross self, then it is different.' When does one give no answer? When one is asked, whether this world is permanent or not, whether it is both permanent and not permanent, whether it is neither permanent nor impermanent; whether this world has an end or not, whether it has both an end and no end, whether it has neither an end nor no end; whether a Tathāgata, after his death, exists or not, whether he both exists and not exists, whether he neither exists nor not exists; whether this life is this body, or whether they are different,—when one is asked in this way, one puts the question aside."

'अव्याकृत', which means "not qualified," "not declared," is used synonymously with स्थापनीय. See Childers' Dict., p. 328, under Pañho.'

CXXXVIII. त्रीणि कुशलमूलानि 'The three roots of virtue.'

'1. Alobho, freedom from covetousness; 2. adoso, freedom from anger; 3. amoho, freedom from ignorance.' Childers, p. 214 a.

CXXXIX. त्रीण्यकुशलमूलानि 'The three roots of vice.'

'1. Lobho, covetousness; 2. doso, anger; 3. moho, ignorance.'

Mdo. XX, 11 (Feer, p. 269). Childers, p. 25 b. Burnouf, Lotus, p. 336. Cf. Hardy, Manual, p. 495.

CXL. तिस्रः शिक्षाः 'The three kinds of study.'

1. Adhisīlasikkhā (2); 2. adhiññāsikkhā (1); 3. adhipaññāsikkhā (3). Mahāvvyutp., sect. 32. Trigl. p. 15 b (24). Childers, p. 475 a, s. v. sikkhāttayam.

'1. Training in the higher morality; 2. Training in the higher thought; 3. Training in the higher learning.' See note on Vinaya Texts, II, 23.

इति नागार्जुनपादविरचितायां धर्मसंग्रहः समाप्तः ॥

The Chinese Version ends with the eighty *Anuvyañjanas*, and mentions no author.

Both MSS. agree in °रचितायां, which may be for °रचितोऽयं. But perhaps this locative may refer to another work of Nâgârguna, such as his commentary on the *Pragñâpâramitâ*, and the title may be an abbreviation of नागार्जुनपादविरचितायां प्रज्ञापारमितावृत्तौ धर्मसंग्रहः. Though this is a mere conjecture, I cannot make the correction of °रचितायां into °रचितोऽयं without hesitation, for it is a matter of importance, as the latter reading would make our संग्रह definitely a work of Nâgârguna.

INDEX

The Roman numerals refer to the titles of sections, and the English figures to the sections.

<p>अकनिष्ठ, 128.
 अकुशल, (ten) LVI.
 अकुशलमूल, (three)
 CXXXIX.
 अक्षय, (eight) CXXXIV.
 अक्षोभ्य, 3.
 अग्नि, 8.
 अचरदकिराज, 11.
 अचल, 123.
 अचला, 64.
 अच्छ (for अभ्र), 34.
 अटट, 122.
 अंडज, 90.
 अतप, 128.
 अतीतेऽध्वन्यसंगमप्रतिहतज्ञानं,
 79.
 अतीतोऽध्वा, 86.
 अत्यंतशून्यता, 41.
 अदत्तादान, 56.
 अदीनगात्रता, 84 (29).
 अदुःखा, 27.
 अदुःखामुखा (वेदना), 27,
 72.
 अद्भुतधुर्मै, 62.</p> | <p>अद्वेष, 30, 138.
 अधिचिन्तशिखा, 140.
 अधिप्रज्ञाशिखा, 140.
 अधिमुक्तिबल, 75.
 अधिमुक्तिवशिता, 74.
 अधिमोक्ष, 30.
 अधिशीलशिखा, 140.
 अध्यात्मप्रमोदन, 72.
 अध्यात्मबहिर्धौशून्यता, 41.
 अध्यात्मरूपसंज्ञित, 59.
 अध्यात्मशून्यता, 41.
 अध्येयणा, 14.
 अध्वन्, (three) LXXXVI.
 अनंतगंज, XII note.
 अनंतवाँल्लोकः, 157.
 अनपत्रपा, 30, 69.
 अनधक, 128.
 अनपकारशून्यता, 41.
 अनवराग्रशून्यता, 41.
 अनागतेऽध्वन्यसंगमप्रतिहत-
 ज्ञानदर्शन, 79.
 अनागतोऽध्वा, 86.
 अनागामिन्, 102, 103.
 अनागामिफलप्रतिपन्नक, 102.</p> | <p>अनात्मतः, 97.
 अनाभोग, 118.
 अनालंघन (?), 130, 131.
 अनित्यतः, 97.
 अनित्यता, 31.
 अनित्याः सर्वसंस्काराः, 55.
 अनिमित्त, 73.
 अनुत्तरपूजा, (seven) XIV.
 अनुत्पत्तिकर्तृत्वज्ञांति, OVII
 note.
 अनुत्पद्यवेदनीय, 132.
 अनुत्पन्न, 45.
 अनुत्पाद (अनुत्पन्नानामकु-
 शलानां धर्मैणां), 45.
 अनुत्पादज्ञान, 93.
 अनुपहतकर्णेन्द्रियता, 84 (70).
 अनुपूर्वगात्रता, 84 (20).
 अनुपूर्वदंष्ट्रता, 84 (59).
 अनुपूर्वसमाधिसमापत्ति, (nine)
 LXXXII.
 अनुपूर्वागुलिता, 84 (6).
 अनुमोदना, 14.
 अनुलोमिकी (क्षांति), OVII
 note.</p> |
|--|--|--|

- अनुव्यंजन, (eighty) LXXXIV.
 अनुशासनीप्रातिहार्य, 133.
 अनुस्मरणविकल्प, 135.
 अनुस्मृति, (six) LIV.
 अंतग्राहदृष्टि, 68.
 अंतरकल्प, 87.
 अंतरापपरिनिर्वायिन्, 103.
 अंतर्वाङ्मोकः, 137.
 अंतर्वाङ्मोकश्च, 137.
 अंधकार, 34.
 अन्वयज्ञान, 93.
 अपचपा, 30.
 अपय, 122.
 अपरगोदानि, 120.
 अपरवेदनीय, 132.
 अपरांतकोटिपरिज्ञाय, 92.
 अपरिज्ञानललाटता, 84 (71).
 अपरूपकेशता, 84 (78).
 अप्रणिहित, 73.
 अप्रतिसंख्यानिरोध, 32.
 अप्रतिसंख्यायोपेक्षा, 79.
 अप्रमाणाभ, 128.
 अप्रमाद, 30.
 अप्रामि, 31.
 अभावशून्यता, 41.
 अभावस्वभावशून्यता, 41.
 अभिज्ञा, (five) XX. See Bur-
 nouf, Lotus, p. 291.
 अभिज्ञात, 104.
 अभिज्ञेय, 104.
 अभिध्या, 56.
 अभिनीलनेत्रता, 83.
 अभिमुखी, 64.
 अभिवेकभूमि, LXIV note.
 अभिसंस्कारपरिनिर्वायिन्,
 103.
 अभिसंजोधिषैशारद्य, 77.
 अभुग्नकुक्षिता, 84 (37).
 अमिताभ, 3.
 अमोघसिद्धि, 3.
 अमोह, 138.
 अम्ल, 36.
 अयशस्, 61.
 अरूपावचरा देवाः, (four)
 OXXIX.
 अर्चिष्मती, 64.
 अर्थचर्या, 19.
 अर्थप्रतिशरण्या, 53.
 अर्थप्रतिसंविद्, 51.
 अर्द्धेष्ट, 103.
 अर्द्धुद्, 122.
 अर्हेत्, 102.
 अर्हेत्फलप्रतिपन्नक, 102.
 अर्हद्वध, 60.
 अलक्षणशून्यता, 41.
 अलंघन, (three) OXXX.
 अलाभ, 61.
 अलोभ, 30, 138.
 अवकामिता, 84 (17).
 अवदात, 34.
 अवदान, LXII note.
 अवनत, 34.
 अवलोकितेश्वर, XII note.
 अविकल्पक, 113.
 अविज्ञप्ति, 26.
 अविद्या, 42, 67.
 अविज्ञानललाटता, 84 (71).
 अविरलदंतता, 83.
 अविषमपादता, 84 (10).
 अवीचि, 121.
 अवृह, 128.
 अव्याकृतवस्तु, (fourteen)
 CXXXVII.
 अशाश्वतो लोकः, 137.
 अशेषवैभूषितध्यान, 109.
 अशोकभय, 71.
 अश्राद्ध, 30, 69.
 अश्रुकर्ण, 125.
 अश्रुत्त, 85.
 असंस्कृत, (three) XXXII.
 असंस्कृतशून्यता, 41.
 असंज्ञिक, 31.
 असंज्ञिसत्त्व, 128.
 असमाहितचित्त, 79.
 असंप्रजन्य, 69. See sam-
 praganya.
 असंमुणितकेशता, 84 (77).
 असुर, 10, 57.
 अहंकारमकारपरित्याग, 15.
 अहिंसा, 30.
 अही, 69.
 अहीकता, 30.
 आकाश, 32, 39, 58.
 आकाशानंत्यायतन, 59.
 आकाशानंत्यायतनोपग, 129.
 आकिंचन्यायतन, 59.

आकिंचन्यायतनोपग, 129.
 आजीविकभय, 71.
 आतप, 34.
 आत्मधारणी, 52.
 आदर्शनज्ञान, 94
 आदेशनाप्रातिहार्य, 133.
 आनंतयै, (five) LX.
 आनंतयैसमाधि, 101.
 आनुलोमिकी (स्नानं), see
 OVII.
 आपः, 38, 39, 58, 123.
 आभास्वर, 128.
 आभ्यवकाशिक, 63.
 आमिषदान, 105.
 आपतन, (twelve) XXIV.
 आयतपाणिलेखता, 84 (47).
 आयतपाणिता, 83.
 आयतभूकता, 84 (65).
 आयुःकषाय, 91.
 आयुर्वैशिता, 74.
 आरख्यक, 63.
 आरुप्यसमापत्ति, 82.
 आर्यसत्त, (four) XXI; 81,
 104.
 आर्याष्टांगिकमार्ग, (eight) L;
 43.
 आलोक, 34.
 आलोकसमाधि, 101.
 आवरण, (two) CXV.
 आवासमात्सर्य, 78.
 आवेशिकबुद्धिर्म, (eighteen)
 LXXIX.

आशयविशुद्धि, 15.
 आश्रयक्षयज्ञानबल, 76.
 आश्रयक्षयज्ञानवैशारद्य, 77.
 आहार, (five) LXX.
 इतिवृत्तक, LXII note.
 इंद्र, 8.
 इंद्रिय, (five) XLVII; 43.
 इंद्रियविकलता, 134.
 ईर्ष्या, 30, 69.
 ईशाधर, 125.
 ईशान, 8.
 उत्तरकुण्डलीप, 120.
 उत्पद्यवेदनीय, 132.
 उत्पन्न, 45.
 उत्पल, 122.
 उत्संगपादता, 83.
 उत्साहगात्रता, 84 (30).
 उदधि, 126.
 उदान, 62.
 उन्नत, 34.
 उपज्ञेश, (twenty-four) LXIX.
 उपदेश, 62.
 उपनाह, 30, 69.
 उपपादक, 90.
 उपहत्यपरिनिर्वायिन्, 103.
 उपादान, 42.
 उपाय, (three) CXI; 18.
 उपायास, 42.
 उपेक्षा, 16, 30, 119.
 उपेक्षासंबोधंग, 49.
 उपेक्षास्मृतिपरिशुद्धि, 72.
 उपेक्षास्मृतिसंप्रजन्य, 72.

उष्णानरक, (eight) CXXI.
 उष्णीम, 11.
 उष्णीषशिरस्कता, 83.
 उष्णीलंकृतमुखता, 83.
 ऊर्ध्वाग्ररोमता, 83.
 चुजुगात्रता, 83.
 चृद्धि, 20.
 चृद्धिपाद, (four) XLVI; 43.
 चृद्धिप्रातिहार्य, 133.
 चृद्धिविशिता, 74.
 एकयान, II note.
 एकवोचिक, 103.
 एकादशप्रतिष्ठसमाधि, 101.
 एकासनिक, 63.
 ऐनेयजंघता, 83.
 औडत्य, 30, 69, 118.
 कटु, 36.
 कनकमुनि, 6.
 करुणा, 16.
 कर्कशत्व, 38.
 कर्मन्, (three) CXXXII;
 81.
 कर्मफल, 81.
 कर्मविशिता, 74.
 कर्मविपाकज्ञानबल, 76.
 कर्मव्यावर्तक, 113.
 कलियुग, 88.
 कल्प, (four) LXXXVII.
 कल्पकषाय, 91.
 कवलीकाराहार, 70.
 कषाय, (five) XCI; 36.
 क्रांचन, 123.

काममिथ्याचार, 56.	क्षांतिज्ञानलक्षण (चतुरार्यस- त्वेषु), (sixteen) XCVI.	चक्ररत्न, 85.
कामावचरा देवाः, (six) CXXVII.	क्षांतिवल, 75.	चक्रवर्तिन, II.
काय, 24, 25, 26, 44.	क्षामकुक्षिता, 84 (38).	चक्रवाड, (two) CXXIV; 124.
कायविज्ञान, 25.	क्षार, 126.	चक्रसंवर, XI note.
कायसाधिन, 103.	क्षितिगर्भ, 12.	चक्रांकितपाणिपादतलता, 83.
कायस्मृत्युपस्थान, 44.	क्षिप्रसुखाभिसंबोधि, III.	चक्षुर्विज्ञान, 25.
कालसूत्र, 121.	क्षीर, 126.	चक्षुस्, (five) LXVI; 24, 25, 26, 104.
काश्यप, 6.	खगर्भ, 12.	चतुर्भारकोटिपरिज्ञाय, 92.
कुट्टहि, 67.	खदिरक, 125.	चंद्र, 10.
कुवेर, 7, 8.	खट्वा, 103.	चांडिका, 13.
कुशलमात्सर्य, 78.	खट्वरत्न, 85.	चातुर्भारानकायिक, 127.
कुशलमूल, (three) CXXXVIII; 45.	खलुपञ्चाङ्गक, 63.	चारुगामिता, 84 (16).
कुशलमूल, (three) XV.	गगणगंज, 12, 136.	चिकित्सा, 67.
कुशलसंग्राहशील, 106.	गतिः, (six) LVII.	चितांतरांशता, 83.
कृतयुग, 88.	गंध, (four) XXXVII; 24, 25, 26, 33, 40.	चित्र (चुडिपाद), 46.
कृत्यानुष्ठानज्ञान, 94.	गंभीरकुक्षिता, 84 (31).	चित्रवशिता, 74.
कृष्ण, 9.	गंभीरनाभिता, 84 (39).	चित्रविप्रयुक्तसंस्काराः, (thir- teen) XXXI; 29.
क्रोधगतवस्तिगुह्यता, 83.	गंभीरपाणिलेखता, 84 (46).	चित्रविस्तरा, LXIV note.
कौकृत्य, 69.	गाथा, 62.	चित्रसंप्रयुक्तसंस्काराः, (forty) XXX; 29.
कौसीद्य, 30, 69, 118.	गुडाकेशता, 84 (76).	चित्रस्मृत्युपस्थान, 44.
ककुब्जद, 6.	गुरुत्व, 38.	चित्रोत्पादविरागितता, 134.
क्रोध, (ten) XI; 30, 69.	गूढगल्फता, 84 (9).	चित्रकेशता, 84 (75).
क्रेश, (six) LXVII.	गूढशिरता, 84 (7).	चित्रपल्लता, 84 (63).
क्रेशकषाय, 91.	गेय, 62.	चित्रांगुलिता, 84 (5).
क्रेशमार, 80.	गोपक्षनेचता, 83.	चिंतामयी (adj. f.), 110.
क्रेशावरण, 115.	ग्रंथधारणी, 52.	चेतना, 30, 119.
क्रेशोपकर्षक, 113.	घृत, 126.	च्युत्युत्पत्तिज्ञानबल, 76.
क्षयज्ञान, 93.	घोषानुगा, OVII note.	छत्रांगुलिता, 84 (4).
क्षांति, (three) CVII; 17, 18.	घ्राण, 24, 25, 26.	
	घ्राणविज्ञान, 25.	

- छंद (संस्कार), 30.
 छंदपरिहाणि, 79.
 छंदसमाधिग्रहाणाय (चृद्धि-
 पाद), 46.
 छाया, 34.
 जन्मनिदेश, LXIV note.
 जन्मवशिता, 74.
 जंबुद्वीप, 120.
 जप, 31.
 जरामरण, 42.
 जरायुज, 90.
 जातक, 62.
 जाति, 31, 42.
 जालाधलवङ्गांगुलिपाणिपाद-
 तलता, 83.
 जिघत्सा, 38.
 जिह्वा, 24, 25, 26.
 जिह्वाविज्ञान, 25.
 जीव, 137.
 जीवित, 31.
 ज्ञान, (ten) XCIII; (five)
 XCIV; (three) CXIV;
 18, 104.
 ज्ञानदर्शन, 23.
 ज्ञानप्रतिशरणा, 53.
 ज्ञानबल, 75.
 ज्ञानवती, 65.
 ज्ञानवशिता, 74.
 ज्ञानसंभार, 117.
 ज्ञेयावरण, 115.
 तथागत, (seven) VI;
 137.
 तथागतदृष्टचित्ररूपिरोत्पाद,
 60.
 तनुजिह्वा, 84 (51).
 तपन, 121.
 तासनखता, 84 (1).
 तारा (देवी), 4.
 तित्त, 36.
 तिर्यक्, 57.
 तिर्यगुपपत्ति, 134.
 तीक्ष्णदंष्ट्रता, 84 (56).
 तुंगनखता, 84 (3).
 तुंगनासता, 84 (60).
 तुषित, 127.
 तूलसदृशसुकुमारपाणिता, 84
 (44).
 तृष्णा, 42.
 तेजस्, 38, 39, 58.
 त्यागानुस्मृति, 54.
 त्रायस्त्रिंश, 127.
 त्रिरत्न, 81.
 विशरणगमना (अनुत्तरपूजा),
 14.
 त्रेतायुग, 88.
 त्रैचीवरिक, 63.
 दधि, 126.
 दान, (three) CV; 17, 18,
 19, 62.
 दिव्यचक्षुस्, 20, 66.
 दिव्यश्रोत्र, 20.
 दीर्घ, 34.
 दीर्घांगुलिता, 83.
 दीर्घायुषदेवोपपत्ति, 134.
 दुःख, 21, 61, 104.
 दुःखज्ञान, 93.
 दुःखतः, 97.
 दुःखनिरोध, 104.
 दुःखमार्गगामिन्, 104.
 दुःखसत्ये चत्वार साकाराः,
 (four) XCVII.
 दुःखसमुदय, 104.
 दुःखा (वेदना), 27.
 दुःखाः सर्वसंस्काराः, 55.
 दुःखाधिवासनाक्षांति, 107.
 दुःखे धर्मज्ञानक्षांतिः, 96.
 दुःखे धर्मज्ञानं, 96.
 दुःखेऽन्वयज्ञानक्षांतिः, 96.
 दुःखेऽन्वयज्ञानं, 96.
 दुरारोहा, LXIV note.
 दुर्गतिभय, 71.
 दुर्गंध, 37.
 दुर्जया, LXIV note.
 दूरंगमा, 64.
 दृश, 59.
 दृष्टधर्मवेदनीय, 132.
 दृष्टधर्मसम, 103.
 दृष्टि, (five) LXVIII.
 दृष्टिकषाय, 91.
 दृष्टिपरामार्श, 68.
 दृष्टिप्राप्त, 103.
 देव, 57.
 देवकुलंकुल, 103.
 देवपुत्रमार, 80.
 देवानुस्मृति, 54.
 देवी, (four) IV.

देशना, 14.
 द्वापरयुग, 88.
 द्वीप, (four) CXX.
 द्वेष, 139.
 धनदा, IV note.
 धरणिताल, 123.
 धर्म, 1, 24, 33, 45.
 धर्मचक्रप्रवर्तक, (twelve आकार)
 CIV.
 धर्मचक्षुस्, 66.
 धर्मज्ञान, 93.
 धर्मदान, 105.
 धर्मधातु, 25.
 धर्मधारणी, 52.
 धर्मनिध्यानक्षांति, 107.
 धर्मनैरात्म्य, 116.
 धर्मपद, (four) LV.
 धर्मप्रतिशरणता, 53.
 धर्मप्रतिसंविद्, 51.
 धर्मप्रविचयसंबोधेय, 49.
 धर्ममात्सर्य, 78.
 धर्ममेघा, 64.
 धर्मलंघन, 131.
 धर्मवशिता, 74.
 धर्मस्मृत्युपस्थान, 44.
 धर्मानुसारिन्, 103.
 धर्मानुस्मृति, 54.
 धर्मलंघन, 130.
 धातु, (eighteen) XXV; (six)
 LVIII.
 धारणी, (four) LII.
 धूतगुण, (twelve) LXIII.

धूम, 34.
 धृतराष्ट्र, 7.
 ध्यान, (four) LXXII; (three)
 CIX; 17, 18, 82.
 ध्यानविमोक्षसमाधिसमापत्ति-
 संक्षेपशेषदानपुत्पानज्ञा-
 नबल, 76.
 ध्यानाहार, 70.
 नरक, 57, 123; see उष्ण°,
 शीत°.
 नरकोपपत्ति, 134.
 नागविक्रांतगामिता, 84 (12).
 नात्यायतवचनता, 84 (48).
 नानात्वसंज्ञा, 79.
 नानाधातुज्ञानबल, 76.
 नानाधिभुक्तिज्ञानबल, 76.
 नामकाय, 31.
 नामात्मिक, 63.
 नामरूप, 42.
 निःसरणतः, 99.
 निग्रंथिशिरता, 84 (8).
 निदान, LXII note.
 निंदा, 61.
 निमित्तोद्ब्रह्मणात्मिका (संज्ञा-
 स्तंभ), 28.
 निरर्बुद, 122.
 निरात्मानः सर्वसंस्काराः, 55.
 निरुक्तिप्रतिसंविद्, 51.
 निरुपमा, 65.
 निरोध, 21.
 निरोधज्ञान, 93.
 निरोधतः, 99.

निरोधसत्ये चत्वार आकाराः,
 (four) XCIX.
 निरोधसमापत्ति, 82.
 निरोधे धर्मज्ञानक्षांतिः, 96.
 निरोधे धर्मज्ञानं, 96.
 निरोधेऽन्वयज्ञानक्षांतिः, 96.
 निरोधेऽन्वयज्ञानं, 96.
 निर्माणरति, 127.
 नीतार्थप्रतिशरणता, 53.
 नील, 34.
 नीलदंड, 11.
 नेमिंधरगिरि, 125.
 नेयार्थप्रतिशरणता, 53.
 नैरात्म्य, (two) CXVI.
 नैर्ऋत, 8.
 नैर्ऋणिक, 100.
 नैर्ऋणिकमार्गीवतरणवैशारद्य,
 77.
 नैवशाश्वतो नाशाश्वतश्च, 137.
 नैवसंज्ञानासंज्ञायतनं, 59.
 नैवसंज्ञानासंज्ञायतनोपग, 129.
 नैवांतवान्नानंतवांश्च, 137.
 नैषद्यिक, 63.
 न्यग्रोधपरिमंडलता, 83.
 न्यायतः, 100.
 पदकाय, 31.
 पद्म, 122.
 पद्मपाणि, XII note.
 पद्मांतक, 11.
 परचिह्नज्ञान, 20, 93.
 परनिर्मितवशवर्तिन्, 127.
 परनिष्ठावीर्य, 108.

परभावशून्यता, 41.
 परमार्थशून्यता, 41.
 परमार्थसत्य, 95.
 परं मरणात्, 137.
 परिणमना, 14.
 परिणायकरत्न, 85.
 परिपूर्णव्यंजनता, 84 (24).
 परिमंडल, 34.
 परिष्कारवशिता, 74.
 परोक्षशुभ, 128.
 परीक्षाभ, 128.
 परोपकारधर्मैर्जाति, 107.
 पर्वत, (eight) CXXV.
 पर्वदसाद्यभय, 71.
 पांशुकूलिक, 63.
 पांडरा (देवी), 4.
 पाताल, (seven) CXXIII.
 पापदेशना, 14.
 पारमिता, (six) XVII; (ten) XVIII.
 पारुष्यं, 56.
 पितृवध, 60.
 पिपासा, 38.
 पीत, 34.
 पीनायतभुजलता, 84 (68).
 पुण्यप्रसव, 128.
 पुण्यबल, 75.
 पुण्यसंभार, 117.
 पुण्यानुमोदना, 14.
 पुद्गल, (eight?) CII.
 पुद्गलनैरात्म्य, 116.
 पुद्गलप्रतिशरणा, 53.

पुरुषवाक्यशब्द, 35.
 पुरुषहस्तादिशब्द, 35.
 पुष्पमंडिता, LXIV note.
 पूजना, 14.
 पूर्वनिवासानुस्मृति, 20.
 पूर्वनिवासानुस्मृतिज्ञानबल, 76.
 पूर्वविदेह, 120.
 पूर्वोक्तकोटिपरिज्ञाय, 92.
 पृथुचारुमंडलगात्रता, 84 (25).
 पृथुललाटता, 84 (72).
 पृथ्वी, 10, 38, 39, 58.
 पैंडपातिक, 63.
 पैशुन्य, 56.
 प्रकृतिशून्यता, 41.
 प्रज्ञा, (three) CX; 17, 18, 23, 47, 48.
 प्रज्ञाचक्षुस्, 66.
 प्रज्ञांतक, 11.
 प्रज्ञापरिहाणि, 79.
 प्रणिधान, (three) CXII.
 प्रणिधानवशिता, 74.
 प्रणिधि, 18.
 प्रणीततः, 99.
 प्रतापन, 121.
 प्रतिघ, 67.
 प्रतिपक्षितः, 100.
 प्रतिपक्षिबल, 75.
 प्रतिपद्, 104.
 प्रतिपुद्गल, (eight, for eighteen) CIII.

प्रतिभानप्रतिसंविद्, 51.
 प्रतिभानबल, 75.
 प्रतिशरण, (four) LIII.
 प्रतिसंविद्, (four) LI.
 प्रतिसंस्थानबल, 75.
 प्रतिसंस्थानिरोध, 32.
 प्रतिसरा (रक्षा), 5.
 प्रतीत्यसमुत्पाद, (twelve) XLII.
 प्रत्यंतजनपदोपपत्ति, 134.
 प्रत्ययतः, 98.
 प्रत्यवेक्षणाज्ञान, 94.
 प्रत्याहार, 70.
 प्रत्युत्पन्नेऽध्वन्यसंगमप्रतिहत-
 ज्ञानदर्शन, 79.
 प्रत्युत्पन्नोऽध्वा, 86.
 प्रत्येकपान (I. C.) or प्रत्येकपुद्ग-
 यान (F.), 2.
 प्रथमध्यान, 72.
 प्रदक्षिणगामिता, 84 (15).
 प्रदक्षिणावर्तनाभिता, 84 (40).
 प्रदक्षिणावर्तकरोमता, 83.
 प्रदान (C.), 30.
 प्रदाश, 69.
 प्रभवतः, 98.
 प्रभाकरी, 64.
 प्रभूतजिह्वा, 83.
 प्रमाद, 30, 69.
 प्रमुदिता, 64.
 प्रयोगवीर्य, 108.
 प्रलंबबाहुता, 83.
 प्रवचन, (nine) LXII.

प्रशंसा, 61.	वृहत्फल, 128.	मनस्, 24, 25.
प्रश्नम्, 30, 119.	बोधिचित्तोत्पाद(अनुत्तरपूजा),	मनसिकुर्वेत्, 104.
प्रश्नसंबोध्यंग, 49.	14, (कुशलमूल) 15.	मनस्कार, 30.
प्रसन्नगात्रता, 84 (32).	बोधिपाक्षिका धर्माः, (thirty-	मनुष्य, 57.
प्रहाण (उत्पन्नानामकुशलानां	seven) XLIII.	मनुष्यकुलंकुल, 103.
धर्माणां), 45.	बोधिसत्त्व, (eight) XII.	मनोऽ, 35.
प्रहाणबल, 75.	बोध्यंग, (seven) XLIX; 43.	मनोविज्ञान, 25.
प्रहाणसंस्कारः (प्रतिपत्त्या),	ब्रह्मकायिक, 128.	मंत्रधारणी, 52.
(eight) CXIX.	ब्रह्मपार्थक्य, 128.	मंत्रानुसारिणी, 5.
प्रहीण, 104.	ब्रह्मपुरोहित, 128.	मरणभय, 71.
प्राणातिपात, 56.	ब्रह्मविहार, (four) XVI.	महाकल्प, 87.
प्रतिहार्य, (three) CXXXIII.	ब्रह्माध, 9.	महाचक्रवाद, 124.
प्रतिभ, 31.	भद्रकल्प, LXXXVII note.	महाचल, 123.
प्रियवचन, 19.	भय, (five) LXXI.	महापद्म, 122.
प्रीतिसंबोध्यंग, 49.	भव, 42.	महाबल, 11.
प्रीतिमुख, 72.	भाजनलोक, 89.	महाब्रह्मन्, 128.
प्रेत, 57.	भावनामायी (adj. f.), 110.	महाभूत, (five) XXXIX.
सुत, 103.	भावबल, 75.	महामयूरी, V note.
बद्धमाना, LXIV note.	भावयितव्य, 104.	महामैत्री, (three) CXXXI.
बल, 43; (five) XLIX;	भावशून्यता, 41.	महायान, 2.
(three) CXIII; (ten) of	भूमि, (ten) LXIV; (thir-	महारौरव, 121.
Bodhisattvas, LXXV;	teen) LXV.	महाशून्यता, 41.
(ten) of a Tathāgata,	भूरि, 104.	महिका, 34.
LXXVI; (पारमिता), 18.	भौतिक, (five) XL.	मांसचक्षुस्, 66.
बहिर्धारूप, 59.	भ्रमरसदृशकेशता, 84 (74).	मातृवध, 60.
बहिर्धाशून्यता, 41.	मंजुश्री, 12.	मात्सर्य, (five) LXXXVIII; 30,
बिंबप्रतिबिंबोद्यता, 84 (49).	मणिरत्न, 85.	69.
बुद्ध, (five) III; (रत्न), 1, 119.	मति, 30.	मान, 67, 118.
बुद्धकपालिनी, XIII note.	मद, 30, 69.	मानप्रमादादिव्यावर्तक, 113.
बुद्धक्षेत्रपरिशोधक, 112.	मधु, 126.	मामकी (देवी), 4.
बुद्धचक्षुस्, 66.	मधुर, 36.	माया, 30, 69.
बुद्धानुसृति, 54.	मधुरचारुमंजुस्वरता, 84 (54).	मार, (four) LXXX.

- मारीची, IV note; 5.
 मार्ग, 21; cf. सार्याष्टांगिकमार्ग.
 मार्गज्ञान, 93.
 मार्गतः, 100.
 मार्गस्य चत्वार आकाराः,
 (four) C.
 मार्गे धर्मज्ञानक्षातिः, 96.
 मार्गे धर्मज्ञानं, 96.
 मार्गेऽन्वयज्ञानक्षातिः, 96.
 मार्गेऽन्वयज्ञानं, 96.
 मिथ्यादृष्टि, 56, 68, 134.
 मिद्ध, 69.
 मीमांसासमाधिप्रहाणाय (चु-
 द्विपाद), 46.
 मुदिता, 16.
 मुषितस्मृति, 69.
 मुषितस्मृतिता, 79.
 मृत्युमार, 80.
 मृदुगात्रता, 84 (22).
 मृदुजिह्वा, 84 (50).
 मृदुतरुणहस्तपादतलता, 83.
 मृधावाद, 56.
 मृष्टकुक्षिता, 84 (36).
 मृष्टगात्रता, 84 (19).
 मेघगार्ज्जिषोषता, 84 (53).
 मैत्री, 16.
 मैत्रीदान, 105.
 मैत्रेय, VI note; 12.
 मोह, 30, 139.
 सख, 30, 69.
 यथासंस्तरिक, 63.
 यम, 8.
 यमलोकोपपत्ति, 134.
 यमांतक, 11.
 यमारि, XI note.
 यशस्, 61.
 यान, (three) II.
 याम, 127.
 यामिनी, 13.
 युग, (four) LXXXVIII.
 युगंधर, 125.
 योगिनी, (six) XIII.
 योनि, (four) XC.
 योनिशः, 104.
 यौवराज्यभूमि, LXIV note.
 रक्तजिह्वा, 84 (52).
 रक्षा, (five) V.
 रजस, 34.
 रत्न, (three) I; (seven) of
 Kakravartins, LXXXV.
 रत्नपाणि, XII note..
 रत्नसंभव, 3.
 रवित, 79.
 रस, (six) XXXVI; 24, 25,
 26, 33, 40.
 रसरसाग्रता, 83.
 राग, 67.
 रुचिरा, LXIV note.
 रूप, 24, 25, 26, 33, 40, 59.
 रूपं विषयस्वभावं, XXXIV.
 रूपवती, XXIV note.
 रूपस्कंध, (eleven) XXVI; 22.
 रूपावचरा देवाः, (eighteen)
 CXXVIII.
 रूपित, 59.
 रोचनी, see लोचनी, 4.
 रौरव, 121.
 लक्ष्ण, (thirty-two)
 LXXXIII.
 लक्ष्णशून्यता, 41.
 लघुत्व, 38.
 लवण, 36.
 लाभ, 61, 139.
 लाभमात्सर्य, 78.
 लोक, (two) LXXXIX.
 लोकधनै, (eight) LXI.
 लोकपाल, (four) VII; (eight)
 VIII; (ten) IX; (four-
 teen) X.
 लोकोत्तरपंचस्कंध, (five)
 XXIII.
 लोचनी, 4.
 लोभ, 139.
 लोहित, 34.
 वज्रधात्री, IV note.
 वज्रपाणि, 12.
 वज्रभृकुटी, XIII note.
 वज्रवाराही, 13.
 वज्रसह, III note.
 वज्रांकुशी, XIII note.
 वज्रांगुजा, XIII note.
 वंदना, 14.
 वरुण, 8.
 वर्णमात्सर्य, 78.
 वज्रिता (बोधिसत्त्वानां), (ten)
 LXXIV.

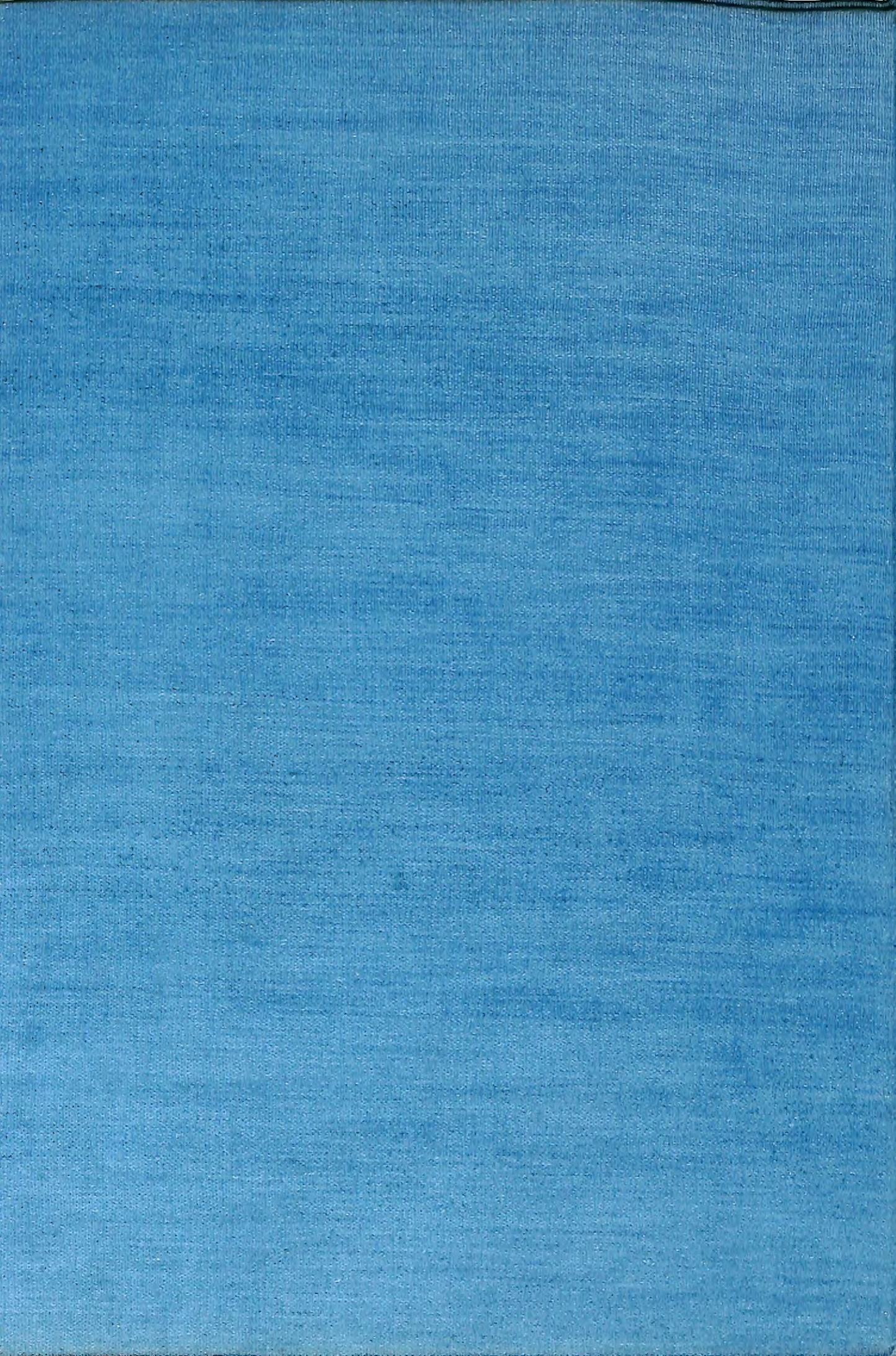
वसुंधरा, IV note.	विवर्त्तकल्प, LXXXVII note.	व्याकरण, 62.
वायु, 8, 38, 39, 58.	विवेकज्ञ, 72.	व्यापाद, 56.
वाराही, see वज्रवाराही.	विशालनयनता, 84 (62).	व्यायाम, 119.
विकल्प, (three) OXXXV.	विशुद्धगात्रता, 84 (23).	शब्द, (eight) XXXV; 24,
विकल्पसमभावबोधक, 114.	विशुद्धनेत्रता, 84 (27).	25, 26, 33, 40.
विशेष, 69.	विश्वपाणि, XII note.	शमय, OXVII note.
विघ्नान्तक, 11.	विश्वभू, 6.	शरीर, 137.
विचार, 30, 69.	विषमगंध, 37.	शाक्यमुनि, 6.
विषिकित्ता, 67.	विषय, (six) XXXIII.	शाठ्य, 30, 69, 118.
विज्ञान, 22, 42, 58.	विसात, 34.	शांततः, 99.
विज्ञानप्रतिश्रयता, 53.	विहिंसा, 30, 69.	शांतनिर्वाण, 55.
विज्ञानानंत्यायतन, 59.	वीर्य, (three) CVIII; 17, 18,	शाश्वतश्चाशाश्वतश्च, 137.
विज्ञानानंत्यायतनोपग, 129.	30, 47, 48, (चुद्धिपाद)	शाश्वतो लोकः, 137.
वितर्क, 30, 69.	46.	शिखा, (three) OXL.
वित्तिमिरशुद्धालोकता, 84	वीर्यपरिहाणि, 79.	शिखिन्, 6.
(34).	वीर्यसंबोध्यांग, 49.	शीत, 38.
विदर्शन, OXVII note.	वृक्षमूलिक, 63.	शीतनरक, (eight) CXXII.
विद्या, 104.	वृतालोकसमाधि, 101.	शीतवती, 5.
विनतक, 125.	वृक्षकुक्षिता, 84 (35).	शील, (three) CVI; 17, 18,
विपश्यन, OXVII note.	वृक्षगात्रता, 84 (18).	23.
विपश्यन्, 6.	वृक्षदंष्ट्रता, 84 (55).	शीलव्रतपरामार्श, 68.
विमलप्रभ, 136.	वृषभविक्रांतगामिता, 84 (14).	शीलानुस्मृति, 54.
विमला, 64.	वेदना, (three) XXVII; 22,	शुक्लच्छविता, 83.
विमुक्ति, 23.	30, 42, 72.	शुक्लदंष्ट्रता, 84 (57).
विमुक्तिज्ञानदर्शनपरिहाणि,	वेदनास्मृत्युपस्थानं, 44.	शुक्लभूकता, 84 (66).
79.	वैपुल्य, 62.	शुक्लहनुता, 83.
विमुक्तिज्ञानदर्शनस्कंध, 23.	वैरोचन, 3.	शुचिगात्रता, 84 (21).
विमुक्तिपरिहाणि, 79.	वैशारद्य, (four) LXXVII.	शुचिनासता, 84 (61).
विमोक्ष, (eight) LIX; (three)	व्यंजनकाय, 31.	शुचिसमुदाचरता, 84 (42).
LXXIII.	व्यंजनप्रतिश्रयता, 53.	शुभकृत्स्न, 128.
विरुद्धक, 7.	व्यपगततिलकगात्रता, 84	शून्य, 59.
विरूपाक्ष, 7.	(43).	शून्यकल्प, 87.

- शून्यतः, 73, 97.
 शून्यता, (twenty) XLI.
 शून्यताशून्यता, 41.
 शूरंगम, 136.
 (शोकपरिदेवदुःखदौर्मनस्योपा-
 यास), 42.
 शोध, 118.
 श्माशानिक, 63.
 श्रद्धा, 30, 47, 48, 119.
 श्रद्धांग, (four) LXXXI.
 श्रद्धानुसारिन्, 103.
 श्रद्धाविमुक्ति, 103.
 श्रावकपान, 2.
 श्रीवत्समुक्तिकनंद्यावर्त्तलक्षित-
 पाणिपादतलता, 84 (80).
 श्रुतमयी (adj. f.), 110.
 श्रोत्र, 24, 25, 26.
 श्रोत्रविज्ञान, 25.
 श्रृङ्खलन्, 38.
 षडायतन, 42.
 संरक्षण (उत्पन्नानां कुशलमू-
 लानां), 45.
 संवर्त्तकल्प, LXXXVII note.
 संवृत्तिज्ञान, 93.
 संवृत्तिसत्य, 95.
 संस्कार, (two) XXIX; 22,
 42.
 संस्कारसमन्वागत, 46.
 संस्कृतशून्यता, 41.
 संखेदज, 90.
 सकृदागामिन्, 102.
 सकृदागामिफल, 103.
 सकृदागामिफलप्रतिपन्नक,
 102.
 संग्रहवस्तु, (four) XIX.
 संघ, 1.
 संघभेद, 60.
 संघात, 121.
 संघानुस्मृति, 54.
 संचारणी, 13.
 संचेतनिकाहार, 70.
 संजीव, 121, 123.
 संज्ञा, 22, 30.
 संज्ञावेदयितनिरोध, 59.
 संज्ञास्कंध, (one) XXVIII.
 सत्कायदृष्टि, 68.
 सत्त्वकषाय, 91.
 सत्त्वलंघन, 131.
 सत्त्वलोक, 89.
 सत्त्वाध्य, (three) XCII.
 सत्त्वार्थक्रियाशील, 106.
 सत्त्वार्थप्रबंधिक, 112.
 सत्त्वार्थाभावक, 111.
 सत्त्वलंघन (?), 130.
 सत्त्वेन्द्रियपरापरज्ञानबल, 76.
 सत्य, (two) XCV.
 सत्याभोग, 118.
 सत्यार्थोपायपरोक्ष, 114.
 सदोषापकर्षध्यान, 109.
 संतिरणविकल्प, 135.
 संचासनी, 13.
 संनाहवीर्य, 108.
 सप्तोत्सदता, 83.
 सभागता, 31.
 समकथिता, 84 (69).
 समकमता, 84 (26).
 समगंध, 37.
 समचत्वारिंशद्वहता, 83.
 समताज्ञान, 94.
 समदंष्ट्रता, 84 (58).
 समदंतता, 83.
 समंतप्रभा, 65.
 समंतप्रासादिकता, 84 (41).
 समंतभद्र, 12.
 समाधि, (four) CI; (four)
 CXXXVI; 23, 30, 47,
 48.
 समाधिपरिहाणि, 79.
 समाधिवल, 75.
 समाधिसंबोधंग, 49.
 समाध्यावरण, (six) CXVIII.
 समानार्थता, 19.
 समान्ति, 31.
 समुत्पाद (अनुत्पन्नानां कुशल-
 मूलानां), 45.
 समुदय, 21.
 समुदयज्ञान, 93.
 समुदयतः, 98.
 समुदयसत्ये चत्वार आकाराः,
 (four) XCVIII.
 समुदये धर्मज्ञानर्क्षातिः, 96.
 समुदये धर्मज्ञानं, 96.
 समुदयेऽन्वयज्ञानर्क्षातिः, 96.
 समुदयेऽन्वयज्ञानं, 96.
 संपत्प्रदा, IV note.
 संप्रजन्य, 119.

संभराज, II.
 संभार, (two) CXVII.
 संभारशील, 106.
 संभिन्नप्रलाप, 56.
 सम्यक्कीर्ति, 50.
 सम्यक्प्रमाण, (four) XLV; 43.
 सम्यक्संकल्प, 50.
 सम्यक्समाधि, 50.
 सम्यक्समृति, 50.
 सम्यगाजीव, 50.
 सम्यग्दृष्टि, 50.
 सम्यग्वाच, 50.
 सम्यग्वायाम, 50.
 सर्वकायकर्मज्ञानपूर्वगमज्ञानानु-
 परिवृत्ति, 79.
 सर्वत्रगामिनीप्रतिपत्तिज्ञानचलं,
 76.
 सर्वधर्मशून्यता, 41.
 सर्वनिवरणविष्यंभिन, 12.
 सर्वमनस्कर्तृज्ञानपूर्वगमज्ञानानु-
 परिवृत्ति, 79.
 सर्ववाक्कर्तृज्ञानपूर्वगमज्ञानानुप-
 रिवृत्ति, 79.
 सर्वसत्त्वावबोधक, III.
 सर्वोत्तानुत्त, 103.
 सविचार, 72.
 सचित्तक, 72.
 सहजविकल्प, 135.
 साक्षात्कर्तव्य, 104.
 साक्षात्कृत, 104.
 सागर, (seven) CXXVI.

सात, 34.
 साधुमती, 64.
 सारकल्प, 87.
 साहस्रप्रमर्दनो, 5.
 सिंहपूर्वातकायता, 83.
 सिंहविक्रांतगामिता, 84 (11).
 सिंहविक्रीडित, 136.
 सिंहहनुता, 83.
 सितासितकमलदलनयनता,
 84 (64).
 मुकुमारगात्रता, 84 (28).
 मुख, 61, 72.
 मुखवैहाविकधान, 109.
 मुखा (विदना), 27.
 मुगंध, 37.
 मुदर्शन, 125, 128.
 मुदुर्जया, 64.
 मुदृश, 128.
 मुपरिपूरणोत्तमांगता, 84 (73).
 मुप्रतिष्ठितपाणिपादतलता, 83.
 मुमेरु, 125.
 मुरभिकेशता, 84 (79).
 मुरा, 126.
 मुलक्षणशून्यता, 41.
 मुवर्णवर्णता, 83.
 मुविभक्तांगप्रत्यंगता, 84 (33).
 मुविशुद्धधर्मधानुज्ञान, 94.
 मुसंबृतस्कंधता, 83.
 मुस्थानप्राबंधिक, 112.
 मुस्त्रिगंधभूकता, 84 (67).
 मूच, 62.

सूर्य, 10.
 स्कंध, (five) XXII.
 स्कंधमार, 80.
 स्खलित, 79.
 स्यात, 30, 69.
 स्त्रीरत्न, 85.
 स्थानास्थानज्ञानबल, 76.
 स्थिति, 31.
 स्त्रिगंधनखता, 84 (2).
 स्त्रिगंधपाणिलेखता, 84 (45).
 स्पर्श, 24, 25, 26, 30, 33,
 40, 42.
 स्पर्शाहार, 70.
 स्पष्टव्य, (eleven) XXXVIII.
 स्मृति, 30, 47, 48, 119.
 स्मृतिपरिहाणि, 79.
 स्मृतिसंबोध्दंग, 49.
 स्मृत्युपस्थान, (four) XLIV;
 43.
 स्रोतश्चापन्न, 102, 103.
 स्रोतश्चापन्नफलप्रतिपन्नक, 102.
 स्वभावशून्यता, 41.
 हंसविक्रांतगामिता, 83, 84
 (13).
 हरित, 34.
 हस्तिरत्न, 85.
 हाहाधर, 122.
 हीनयान, II note.
 हेतुतः, 98.
 ह्रस्व, 34.
 ह्री, 30, 69.

Orient Publications

114 Surya Niketan Delhi 110092